

**МІНІСТЕРСТВО НАУКИ І ОСВІТИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЛЬВІВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»**

**Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису**

КОСТЮК УЛЯНА ІГОРІВНА

УДК 342.92:342.56

**ДИСЕРТАЦІЯ
СУДОВІ ОРГАНИ ЯК СУБ'ЄКТИ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО
ЗАХИСТУ ПРАВА ГРОМАДЯН НА БЕЗПЕЧНЕ ДЛЯ ЖИТТЯ ТА
ЗДОРОВ'Я ДОВКІЛЛЯ В УКРАЇНІ**

081 – Право

08 Право

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

У.І. Костюк

Науковий керівник **Личенко Ірина Олександрівна**, доктор юридичних наук,
професор

Львів – 2025

АНОТАЦІЯ

Костюк У. І. Судові органи як суб'єкти адміністративно-правового захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право. – Національний університет «Львівська політехніка» Міністерства освіти і науки України, Львів, 2025.

Дисертація присвячена комплексному дослідженню особливостей функціонування судових органів як суб'єктів адміністративно-правового захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні, визначенню правових проблем такої діяльності та шляхів їхнього подолання.

У результаті аналізу процесу становлення наукової думки щодо розвитку права довкілля, захисту довкіллевих прав громадян та використання потенціалу судової влади й адміністративного права у цій сфері, представлено історіографічне підґрунтя дослідження адміністративно-правового забезпечення діяльності судових органів як суб'єктів захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні. Виокремлено три основні компоненти літературної основи для наукового пошуку, зокрема літературні джерела, в яких висвітлено особливості становлення екологічного права та права довкілля; праці, в яких відображено роль судових органів як суб'єктів захисту прав громадян у нашій державі; науковий доробок вчених, у якому проаналізовано потенціал судових органів як правозахисних інституцій у довкіллевій сфері та адміністративного права як визначальної галузі, норми якої урегульовують їхню діяльність.

Сформовано методологічну основу дослідження функціонування судових органів як суб'єктів адміністративно-правового захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні. Її представлено як комплексне поєднання філософських, загальнонаукових та спеціально-юридичних методів наукового пізнання, зокрема діалектичного

методу, методу аналізу, зокрема ретроспективного аналізу, індукції та дедукції, прогнозування й моделювання, системно-функціонального методу, методів класифікації, групування, статистичного методу. Акцентовано на важливості потенціалу спеціально-правових методів для отримання якісних наукових результатів, зокрема порівняльно-правового, прогностично-правового, формально-юридичного, синергетичного методу, методу юридичного аналізу, правової герменевтики, юридичного конструювання. Розкрито практичну значимість залучення вищенаведеного методологічного інструментарію та визнано його вагому роль у формуванні якісних теоретичних положень, концепцій, пропозицій щодо внесення ефективних змін до законодавства.

Відзначено різноманіття дефініцій, які зустрічаються у науковій літературі і дотичні до проблемного поля вивчення: право на безпечне довкілля, довкілльєве право, екологічне право, право на сприятливе навколишнє середовище тощо. Встановлено, що суб'єктивне право людини на безпечне для життя та здоров'я довкілля змістовно проявляється як складний юридичний феномен, що зумовлений особливостями вимог до екологічної безпеки, безпечності довкілля, нормативних вимог довкіллевих, санітарно-епідеміологічних нормативно-правових актів, спеціальних довкіллевих стандартів тощо.

Встановлено, що юридична категорія «адміністративно-правове забезпечення» слугує правовою константою, уособленням нормативного визначення порядку втілення у життя й охорони правових можливостей, практичного гарантування належної його реалізації. Визнано двояку природу адміністративно-правове забезпечення діяльності судових органів як суб'єктів захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні. Вона проявляється як у націленості на забезпечення унормування в рамках чинного законодавства порядку здійснення правосуддя задля реалізації та охорони суб'єктивних довкіллевих прав громадян, так і на практичну реалізацію судовими органами заходів щодо забезпечення попередження, припинення будь-яких порушень таких прав, їхнього

відновлення, покарання винних за їхнє порушення та відшкодування заподіяної шкоди. Тому усі правові засади адміністративно-правового забезпечення досліджуваної сфери діяльності судових органів поділено на дві великі групи, зокрема нормативно-правові та організаційно-правові, представлено їхню детальну характеристику.

Встановлено, що адміністративно-правовий статус судових органів як суб'єктів захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні є сукупністю адміністративно-правових елементів, які визначають місце судових органів в системі екологічних правовідносин, цільову, організаційну, компетенційну спроможність реалізовувати захист права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля, є відображенням їхніх прав, обов'язків, гарантій діяльності задля захисту довкіллевих прав громадян. Представлено перелік особливостей досліджуваного адміністративно-правового статусу з огляду на його структуру, зокрема зважаючи на особливості цільового, структурно-організаційного та компетенційного блоків такого статусу.

З'ясовано, що реалізація адміністративно-правового статусу судових органів як суб'єктів захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні – це діяльність щодо втілення у життя структурних компонентів такого адміністративно-правового статусу, що входять до його цільового, структурно-організаційного та компетенційного блоків, у рамках захисних правовідносин задля попередження, припинення деліктів у довкіллевій сфері, відшкодування громадянам заподіяної шкоди. Визначено основні аспекти реалізації досліджуваного адміністративно-правового статусу. Вказано, що до принципів реалізації досліджуваного статусу можна віднести принципи законності, державної забезпеченості, непорушності, невідчужуваності, ефективності, соціальної корисності реалізації цього статусу. Представлено найважливіші юридичні, організаційно-правові, соціально-економічні гарантії реалізації досліджуваного статусу судових органів.

Окреслено адміністративно-правовий статус судових органів як суб'єктів захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля у зарубіжних країнах (Бельгії, Бразилії, Індії, Індонезія, Італії, Китаї, Франції, Швеції) та шляхи адаптації цього досвіду у довкіллевій сфері, проаналізовано правові проблеми діяльності судових органів як суб'єктів захисту цього права й шляхи їхнього подолання. Констатовано, що вирішення наявних правових проблем діяльності судових органів як суб'єктів захисту довкіллевих прав громадян тісно пов'язане зі зміцненням принципу екологічного верховенства права та доступу до правосуддя у довкіллевій сфері, удосконаленням чинного законодавства з огляду на ефективні правові механізми захисту довкіллевих прав громадян у іноземних державах, відновлення системи судочинства та судової інфраструктури на територіях, які були деокупованими, знаходяться поблизу зони проведення бойових дій, зміцнення фінансової, матеріально-технічної гарантованості незалежності суддів, забезпеченості судів кадрами, покращення якісного рівня підготовки суддів у довкіллевій сфері, удосконалення правового забезпечення судового контролю у сфері публічного управління в довкіллевій сфері, формування правових та організаційних передумов створення в державі спеціалізованих екологічних судів, удосконалення законодавства задля розширення правових можливостей залучення громадських природоохоронних організацій до захисту довкіллевих прав громадян, закріплення положень чинного законодавства (зокрема в КАС України), які б дозволяли за рахунок превентивного потенціалу рішень суду запобігати прийняттю правових актів органами публічного управління, що здатні завдати шкоди довкіллевим правам громадян. Обґрунтовано, що розгляд публічно-правових спорів, оскарження рішень, дій та бездіяльності органів публічного управління у сфері довкілля, застосування адміністративних покарань за адміністративно-деліктну діяльність у цій сфері у перспективі мають здійснюватися спеціалізованими довкіллевими судами, які повинні бути наділені державою потрібними

матеріальними, організаційними й правовими ресурсами для розгляду таких категорій справ.

З огляду на потребу реформування чинного адміністративного законодавства, обґрунтовано пропозиції щодо внесення змін до частини першої ст. 4, частини третьої ст. 5, ст. 245 КАС України, ст. 21 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» задля розширення прав громадськості у сфері судового захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні, посилення превентивного впливу судових органів на діяльність органів публічного управління у довкілльовій сфері.

Ключові слова: права людини, довкілльові права, безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні, охорона довкілля, навколишнє природне середовище, природні ресурси, охорона навколишнього природного середовища, участь громадськості у здійсненні судової влади, правовий статус, судові органи, адміністративне судочинство, захист прав, публічна адміністрація, земельні відносини, зарубіжний досвід.

SUMMARY

Kostyuk U. I. Judicial bodies as subjects of the administrative and legal protection of citizens' rights to a safe environment for life and health in Ukraine. – Qualifying scientific work on the rights of the manuscript.

Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in specialty 081 – Law. – Lviv Polytechnic National University of the Ministry of Education and Science of Ukraine, Lviv, 2025.

The dissertation deals with a comprehensive study of the peculiarities of the functioning of judicial bodies as subjects of the administrative and legal protection of the right of citizens to a safe environment for life and health in Ukraine, identification of legal problems of such activities and ways to overcome them.

Having analysed the process of formation of the scientific opinion on the development of environmental law, protection of environmental rights of citizens and use of the potential of the judiciary and administrative law in this area, the

author presents a historiographical basis for the study of the administrative and legal support of the activities of judicial bodies as subjects of protection of citizens' rights to a safe environment for life and health in Ukraine. Three main components of the literary basis for scientific research are distinguished. They include literary sources highlighting the peculiarities of the formation of environmental law and environmental rights; works reflecting the role of judicial bodies as subjects of protection of citizens' rights in our state; scientific achievements of scholars analysing the potential of judicial bodies as human rights institutions in the environmental sphere and administrative law as a defining branch with norms regulating their activities.

A methodological basis for studying the functioning of judicial bodies as subjects of the administrative and legal protection of citizens' rights to a safe environment for life and health in Ukraine is formed. It is presented as a complex combination of philosophical, general scientific and special legal methods of scientific knowledge, in particular the dialectical method, the method of analysis including retrospective analysis, induction and deduction, forecasting and modelling, the system-functional method, methods of classification, grouping, and statistical method. The author emphasises the importance of the potential of special legal methods for obtaining qualitative scientific results, particularly the comparative legal, prognostic legal, formal legal, synergistic method, method of legal analysis, legal hermeneutics, and legal construction. The practical significance of involving the above methodological tools is revealed, and its significant role in forming qualitative theoretical provisions, concepts, and proposals for making effective changes to legislation is recognised.

The diversity of definitions found in the scientific literature and related to the problematic field of study is noted: the right to a safe environment and a favourable environment, environmental law, ecological law, etc. It is established that the subjective human right to a safe environment for life and health is substantively manifested as a complex legal phenomenon, which is determined by the characteristics of the requirements for ecological safety, environmental safety,

regulatory requirements of environmental, sanitary and epidemiological normative and legal acts, special environmental standards, etc.

The legal category «administrative and legal support» serves as a legal constant, embodying the normative definition of the procedure for implementing and protecting legal opportunities and ensuring its proper realisation. The dual nature of the administrative and legal support of the activities of judicial bodies as subjects of protection of the right of citizens to a safe environment for life and health in Ukraine is recognised. It is manifested both in the focus on ensuring the regulation, within the framework of current legislation, of the procedure for the distribution of justice to implement and protect the subjective environmental rights of citizens and in the judicial bodies' practical implementation of measures to ensure the prevention, cessation of any violations of such rights, their restoration, punishment of those guilty of their violation and compensation for the damage caused. Therefore, all legal principles of administrative and legal support of activities of judicial bodies in the studied area are divided into two large groups, namely, normative-legal and organisational-legal. Their detailed characteristics are provided.

The administrative and legal status of judicial bodies as subjects of protection of citizens' rights to a safe environment for life and health in Ukraine is a set of administrative and legal elements determining the place of judicial bodies in the system of environmental legal relations; the purposeful, organisational, and competent capacity implementing the protection of the right of citizens to a safe environment for life and health; a reflection of their rights, obligations, and guarantees of activities to protect the environmental rights of citizens. Given its structure, a list of administrative and legal status characteristics is presented, particularly considering the features of such a status's purposeful, structural, organisational, and competent blocks.

It is proved that the implementation of the administrative and legal status of judicial bodies as subjects of the administrative and legal protection of citizens' rights to a safe environment for life and health in Ukraine is an activity aimed at implementing the structural components of the administrative and legal status of

judicial bodies, which are included in the purposeful, structural, organisational and competent blocks of this status, within the framework of protective legal relations to prevent, terminate torts in the environmental sphere, and compensate citizens for the harm caused. The main aspects of implementing the administrative and legal status are determined. The principles of implementing the studied status concern legality, state security, inviolability, inalienability, efficiency, and social utility. The most important legal, organisational-legal, and socio-economic guarantees of implementing the status of judicial bodies are presented.

The administrative and legal status of judicial bodies as subjects of protection of the right of citizens to a safe environment for life and health in foreign countries (Belgium, Brazil, India, Indonesia, Italy, China, France, and Sweden) and ways of adapting this experience in the environmental sphere are outlined. The legal problems of the activities of judicial bodies as subjects of protection of this right and ways of overcoming them are analysed. It is stated that the solution of existing legal problems of the activities of judicial bodies as subjects of protection of environmental rights of citizens is closely related to strengthening the principle of ecological rule of law and access to justice in the environmental sphere, improving the current legislation regarding effective legal mechanisms for the protection of environmental rights of citizens in foreign countries, restoring the judicial system and judicial infrastructure in de-occupied territories and territories located near the zone of hostilities, strengthening the financial, material and technical guarantees of the independence of judges, providing courts with personnel, improving the quality of training of judges in the environmental sphere, improving the legal support of judicial control in the sphere of public administration in the environmental sphere, forming legal and organisational preconditions for the creation of specialised environmental courts in the state, improving legislation to expand legal opportunities for involving public environmental organisations in the protection of environmental rights of citizens, consolidating the provisions of current legislation (in particular, in the Code of Administrative Proceedings of Ukraine), which would allow, at the expense of the preventive potential of court decisions, preventing the

adoption of legal acts by public administration bodies that can harm the environmental rights of citizens. It is substantiated that the consideration of public-law disputes, appeals against decisions, actions and omissions of public administration bodies in the environmental sphere, and the application of administrative penalties for administrative-delictual activities in this sphere should in the future be carried out within the framework of the work of specialised environmental courts, which should be provided by the state with the necessary material, organisational and legal resources to consider such categories of cases.

Given the need to reform the current administrative legislation, the author grounds proposals to amend part one of Article 4, part three of Article 5, Article 245 of the Code of Administrative Proceedings of Ukraine, Article 21 of the Law of Ukraine «On Environmental Protection» to expand the rights of the public in the field of judicial protection of the right of citizens to a safe environment for life and health in Ukraine and to strengthen the preventive influence of judicial bodies on the activities of public administration bodies in the environmental sphere.

Key words: human rights, environmental rights, a safe environment for life and health in Ukraine, environmental protection, the natural environment, natural resources, environmental protection, public participation in the exercise of judicial power, legal status, judicial bodies, administrative justice, protection of rights, public administration, land relations, foreign experience.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗДОБУВАЧКИ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Наукові праці, в яких відображено основні наукові результати дисертації

1.1 Статті у наукових виданнях, включених на дату опублікування до переліку наукових фахових видань України

1. Личенко І. О., Костюк У. І., 2021а. Правове регулювання діяльності адвоката в країнах Європейського Союзу. *Журнал східноєвропейського права*. № 89. С. 31–36. *(Особистий внесок: здійснено аналіз правового забезпечення діяльності адвокатури Європейського Союзу, ідентифіковано найважливіші*

ознаки правового регулювання діяльності адвокатів, що спільні для усіх держав-членів Європейського Союзу).

2. Костюк У. І., 2022а. Сучасний стан адміністративно-правового забезпечення діяльності судових органів як суб'єктів захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Юридичні науки»*. № 3 (35). С. 289–296.

3. Костюк У. І., 2022б. Адміністративно-правовий статус судових органів як суб'єктів захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія: «Юридичні науки»*. № 11 (57). С. 27–33.

4. Kostiuk U., 2023a. Modern principles of administrative and legal support for the activities of judicial bodies as subjects of protection of the right of citizens to an environment safe for life and health in Ukraine. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Юридичні науки»*. № 3 (39). С. 88–95 (*Сучасні принципи адміністративно-правового забезпечення діяльності органів юстиції як суб'єктів захисту права громадян на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні*).

5. Kostiuk U., 2023б. Peculiarities of the administrative and legal status of judicial bodies as subjects of protection of the citizens right of an environment safe for life and health in Ukraine. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Юридичні науки»*. № 4 (40). С. 103–110.

6. Костюк У. І., 2024а. Реалізація судовими органами адміністративно-правового захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні. *Наукові інновації та передові технології*. № 6 (34). С. 574–580.

1.2 Статті у наукових періодичних виданнях зарубіжних держав

7. Kostiuk U., 2023в. Udicial bodies as subjects of the protection of the rights of citizens of Ukraine to a safe environment for life and health in Ukraine: administrative and legal aspect. *Visegrad Journal on Human Rights*. № 2. P. 69–76

(Судові органи як суб'єкти захисту прав громадян України на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні: адміністративно-правовий аспект).

2. Публікації, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

8. Костюк У. І., 2021а. Посилення гарантування права на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні. *Адвокатура в умовах сучасних змін: збірник матеріалів II Міжнародної науково-практичної конференції* (Львів, 22 жовтня 2021 р.). С. 125–128.

9. Личенко І. О., Костюк У. І., 2021б. Правове забезпечення адвокатської діяльності в країнах Європейського Союзу. *Адвокатура в умовах сучасних змін: збірник матеріалів II Міжнародної науково-практичної конференції* (Львів, 22 жовтня 2021 р.). С. 128–132 (*Особистий внесок: проаналізовано нормативно-правову основу адвокатської діяльності в країнах Європейського Союзу та представлено її особливості*).

10. Личенко І. О., Костюк У. І., 2022а. Забезпечення екологічної безпеки в умовах проведення земельної реформи. *Стратегія екологічної безпеки України: соціально-економічний та правовий вимір: збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції* (Львів, 20 травня 2022 р.). С. 85–87 (*Особистий внесок: здійснено аналіз впливу земельної реформи на стан екологічної безпеки в Україні*).

11. Костюк У. І., 2022в. Діяльність судових органів щодо захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля. *Стратегія екологічної безпеки України: соціально-економічний та правовий вимір: збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції* (Львів, 20 травня 2022 р.). С. 173–176.

12. Костюк У. І., 2022г. Сучасні проблеми екологічної безпеки: правовий аспект. *The XXII International Scientific and Practical Conference «Multidisciplinary academic research, innovation and results»: collection of materials of the international scientific and practical conference* (Prague, Czech Republic, June 07 – 10, 2022). С. 266–268.

13. Костюк У. І., 2022г Теоретико-правовий аналіз адміністративно-правового забезпечення діяльності судових органів як суб'єктів захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні. *Адвокатура в умовах сучасних змін: збірник матеріалів III Міжнародної науково-практичної конференції* (Львів, 21 жовтня 2022 р.). С. 107–111.

14. Личенко І. О., Костюк У. І., 2022б. Зміст адміністративно-правового забезпечення діяльності судових органів як суб'єктів захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні. *Адвокатура в умовах сучасних змін: збірник матеріалів III Міжнародної науково-практичної конференції* (Львів, 21 жовтня 2022 р.). С. 112–116. *(Особистий внесок: представлено аналіз нормативно-правових актів, які лежать в основі адміністративно-правового забезпечення діяльності судових органів як суб'єктів захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні, рішень ЄСПЛ, судової практики).*

15. Костюк У. І., 2023г. Судові органи в системі гарантування права на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні. *Стратегія екологічної безпеки України: соціально-економічний та правовий вимір: збірник матеріалів II Міжнародної науково-практичної конференції* (Львів, 19 травня 2023 р.). С. 97–101.

16. Костюк У. І., Личенко І. О., 2023а. Система публічного управління в екологічній сфері: зміни періоду війни. *Стратегія екологічної безпеки України: соціально-економічний та правовий вимір: збірник матеріалів II Міжнародної науково-практичної конференції* (Львів, 19 травня 2023 р.). С. 101–104. *(Особистий внесок: представлено аналіз особливостей впливу війни на систему публічного управління в екологічній сфері).*

17. Костюк У. І., 2023 г. Реалізація судовими органами захисту довікових прав громадян України. *Адвокатура в умовах сучасних змін: збірник матеріалів IV Міжнародної науково-практичної конференції* (Львів, 20 жовтня 2023 р.). С. 123–125.

18. Личенко І. О., Костюк У. І., 2023б. Ознаки правового регулювання діяльності адвокатів Європейського Союзу. *Адвокатура в умовах сучасних змін: збірник матеріалів IV Міжнародної науково-практичної конференції* (Львів, 20 жовтня 2023 р.). С. 133–135 (*Особистий внесок: представлено ознаки правового регулювання діяльності адвокатів держав-членів Європейського Союзу*).

19. Костюк У. І., 2024б. Адміністративно-правові основи забезпечення діяльності судових органів як суб'єктів захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні. *Стратегія екологічної безпеки України: соціально-економічний та правовий вимір: збірник матеріалів III Міжнародної науково-практичної конференції* (Львів, 17 травня 2024 р.). С. 80–82.

20. Костюк У. І., Личенко І. О., 2024 Судовий контроль за діяльністю органів публічного управління у довкіллевій сфері. *Стратегія екологічної безпеки України: соціально-економічний та правовий вимір: збірник матеріалів III Міжнародної науково-практичної конференції* (Львів, 17 травня 2024 р.). С. 83–85. (*Особистий внесок: проаналізовано поняття, особливості судового контролю за діяльністю органів публічного управління у довкіллевій сфері*).

21. Костюк У. І., 2024в. Реалізація судовими органами захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні. *Адвокатура в умовах сучасних змін: збірник матеріалів V Міжнародної науково-практичної конференції* (Львів, 18 жовтня 2024 р.). С. 96–98.

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

АЗС	Автозаправна станція
ВРП	Вища рада правосуддя
ВС УРСР	Верховний Суд Української Радянської Соціалістичної Республіки
ООН	Організація Об'єднаних Націй
ЗМІ	Засоби масової інформації
ЄС	Європейський Союз
ЄСІТС	Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система
ЄСПЛ	Європейський суд з прав людини
КАС України	Кодекс адміністративного судочинства України
КУпАП	Кодекс України про адміністративні правопорушення
ОВД	Оцінка впливу на довкілля
США	Сполучені Штати Америки
ЦК України	Цивільний кодекс України
ЕРІ	Environmental Performance Index (Індекс екологічної ефективності)

ЗМІСТ

АНОТАЦІЯ	2
ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	15
ВСТУП	18
РОЗДІЛ 1 АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ СУДОВИХ ОРГАНІВ ЯК СУБ'ЄКТІВ ЗАХИСТУ ПРАВА ГРОМАДЯН НА БЕЗПЕЧНЕ ДЛЯ ЖИТТЯ ТА ЗДОРОВ'Я ДОВКІЛЛЯ В УКРАЇНІ	30
1.1 Історіографія та методологія дослідження адміністративно-правового забезпечення діяльності судових органів як суб'єктів захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні.....	30
1.2 Сучасний стан адміністративно-правового забезпечення діяльності судових органів як суб'єктів захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні.....	49
1.3 Основні засади адміністративно-правового забезпечення діяльності судових органів як суб'єктів захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні.....	60
Висновки до розділу 1	82
РОЗДІЛ 2 АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС СУДОВИХ ОРГАНІВ ЯК СУБ'ЄКТІВ ЗАХИСТУ ПРАВА ГРОМАДЯН НА БЕЗПЕЧНЕ ДЛЯ ЖИТТЯ ТА ЗДОРОВ'Я ДОВКІЛЛЯ В УКРАЇНІ	87
2.1 Поняття та структурна характеристика адміністративно-правового статусу судових органів як суб'єктів захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні.....	87
2.2 Особливості адміністративно-правового статусу судових органів як суб'єктів захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні.....	93

2.3 Реалізація адміністративно-правового статусу судових органів як суб'єктів захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні.....	112
Висновки до розділу 2.....	126
РОЗДІЛ 3 ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ СУДОВИХ ОРГАНІВ ЯК СУБ'ЄКТІВ ЗАХИСТУ ПРАВА ГРОМАДЯН НА БЕЗПЕЧНЕ ДЛЯ ЖИТТЯ ТА ЗДОРОВ'Я ДОВКІЛЛЯ В УКРАЇНІ.....	131
3.1 Адміністративно-правовий статус судових органів як суб'єктів захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в зарубіжних країнах та шляхи адаптації зарубіжного досвіду у цій сфері.....	131
3.2 Правові проблеми діяльності судових органів як суб'єктів захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні та шляхи їх подолання.....	154
Висновки до розділу 3.....	174
ВИСНОВКИ.....	181
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	191
ДОДАТКИ.....	227

ВСТУП

Актуальність теми. В умовах утвердження системи незалежного й неупередженого правосуддя вкрай важливим залишається удосконалення адміністративно-правового статусу судових органів як суб'єктів захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні.

У зв'язку з військовими діями, недостатністю фінансування сфери захисту довкілля, проблемами управлінського характеру та контролю у довкілльовій сфері, недоліками нормативно-правового забезпечення правозахисних процесів у сфері довкілля право громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля є одним з тих прав, яке зазнає системних порушень у нашій державі. Сучасні проблеми довкілльового, управлінського, фінансового характеру негативно впливають на екологічну безпеку, дотримання усіма членами суспільства вимог довкілльового, санітарно-протиепідемічного законодавства, спеціальних довкілльових стандартів та водночас можливість втілення в життя довкілльових прав у нашій державі. У таких умовах саме судові органи відіграють важливу роль суб'єктів попередження, припинення деліктів у довкілльовій сфері, а їхній правозахисний потенціал дозволяє комплексно та вчасно реагувати на прояви протиправної діяльності як громадян, так і органів публічного управління, забезпечувати нейтралізацію викликів довкілльового характеру, негативних чинників впливу у цій сфері та ефективно відновлювати право громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні.

Визначення шляхів удосконалення адміністративно-правового статусу судових органів як суб'єктів захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні є запорукою покращення усієї системи правосуддя нашої держави, визначення пріоритетних напрямів удосконалення вітчизняного законодавства задля утвердження принципу верховенства права, правопорядку, ефективного і справедливого судочинства та водночас забезпечення здорового та безпечного життя суспільства та громадян України.

Україна пройшла тривалий шлях розвитку системи правосуддя, доквіллевої інфраструктури, законодавства у цій сфері як умов сталого розвитку наших суспільства й держави. Проте багато проблем залишаються невіршеними, а нові виклики доквіллевого характеру заставляють науковців шукати дієві шляхи їхнього подолання.

Особливу роль для вирішення загальних проблем функціонування судових органів в Україні мають наукові праці таких вчених, як І. Антипова, А. Борко, Б. Будзик, О. Буряк, М. Джафарова, З. Добош, І. Жаровська, Р. Ігонін, О. Лемак, І. Личенко, О. Мілієнко, С. Обрусна, О. Овчаренко, Н. Олефіренко, Н. Ортинська, В. Сьоміна, І. Прошутя, Л. Фесенко, С. Шевчук, С. Штогун.

Оновлення підходів до вирішення проблем діяльності судових органів як суб'єктів адміністративно-правового захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я доквілля в Україні повинно бути здійснено з огляду на результати дослідження вітчизняними вченими питань захисту прав громадян у сфері доквілля, зокрема такими, як А. Гетьман, Ю. Легеза, О. Павлова, М. Черкашина, В. Шахов. Водночас також слід відзначити вагоме значення наукових результатів пошуку шляхів вирішення проблем захисту доквіллевих прав з огляду на досягнення науки адміністративного права таких вчених, як П. Гагай, О. Кузьменко, І. Куян, М. Сірант, О. Сковчиляс-Павлів, С. Стороженко та інших.

Оновлення підходів щодо вирішення досліджуваних проблем неможливе без врахування результатів наукового пошуку вчених, праці яких стосувалися особливості здійснення правосуддя у доквіллевій сфері в Україні, зокрема таких, як О. Бузунько, Ю. Краснова, Г. Мороз, В. Носік, С. Яценко, та адаптації в Україні кращого іноземного досвіду функціонування судових інституцій у доквіллевій сфері, серед яких Г. Вронська, С. Єдаменко, В. Завгородня, Я. Кравець, Т. Лагойда, О. Музичук, І. Назаров, Г. Тихомирова, Н. Ченшова, В. Юсупов, Р. Яцишин.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.
Дисертацію виконано відповідно до положень законів України «Про охорону

навколишнього природного середовища» від 25 червня 1991 р. № 1264-ХІІ, «Про основні засади (Стратегію) державної екологічної політики на період до 2030 року» від 28 лютого 2019 р. № 2697-VІІІ, «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки» від 11 липня 2001 р. № 2623-ІІІ, Стратегії розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021-2023 року, схваленої Указом Президента України від 11 червня 2021 року, Указу Президента України «Про цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» № 722/2019 від 30 вересня 2019 року, Національної стратегії у сфері прав людини, затвердженої Указом Президента України від 24 березня 2021 року № 119/2021. Дисертаційна робота спрямована на втілення у життя наукового напрямку Навчально-наукового інституту права, психології та інноваційної освіти Національного університету «Львівська політехніка»: «Правові, психологічні та інформаційні проблеми розвитку державності в Україні», схваленого Вченою радою Національного університету «Львівська політехніка» від 24 червня 2014 р. (протокол № 5) та в межах теми науково-дослідної роботи кафедри цивільного права та процесу «Стратегія розвитку приватного права в умовах суспільних трансформацій в Україні» (№ державної реєстрації 0124U000286, термін виконання: 2024-2028 роки).

Мета і завдання дослідження. *Метою* роботи є комплексний аналіз особливостей функціонування судових органів як суб'єктів адміністративно-правового захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні, визначення правових проблем такої діяльності та шляхів їхнього подолання.

Зважаючи на зазначену мету, окреслено наступні *завдання*:

– сформулювати історіографічне та методологічне підґрунтя дослідження адміністративно-правового забезпечення діяльності судових органів як суб'єктів захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні;

- з'ясувати сучасний стан адміністративно-правового забезпечення діяльності судових органів як суб'єктів захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні;
- схарактеризувати основні засади адміністративно-правового забезпечення діяльності судових органів як суб'єктів захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні;
- визначити поняття та представити структурну характеристику адміністративно-правового статусу судових органів як суб'єктів захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні;
- з'ясувати особливості адміністративно-правового статусу судових органів як суб'єктів захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні та специфіку його реалізації;
- дослідити адміністративно-правовий статус судових органів як суб'єктів захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в зарубіжних країнах та з'ясувати шляхи адаптації зарубіжного досвіду у цій сфері в Україні;
- визначити правові проблеми діяльності судових органів як суб'єктів захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні та шляхи їхнього подолання.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини щодо здійснення судовими органами адміністративно-правового захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні.

Предмет дослідження – здійснення судовими органами адміністративно-правового захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні.

Методи дослідження. Методологічну основу роботи склали філософсько-світоглядні, загальнонаукові та спеціально-юридичні методи, зокрема діалектичний метод, методу аналізу, зокрема ретроспективного аналізу, індукції та дедукції, прогнозування й моделювання, класифікації, системно-функціональний, статистичний метод, метод групування та інші.

Використання діалектичного методу допомогло дослідженню сучасного стану, основних засад адміністративно-правового забезпечення діяльності судових органів як суб'єктів захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні. Цей метод допоміг зрозуміти складність, поліструктурність та водночас єдність елементів адміністративно-правового статусу судових органів як суб'єктів захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні (*підрозділи 2.1, 2.2*). Підсилили потенціал діалектичного методу методи індукції та дедукції, які дали змогу екстраполювати знання про окремі засади адміністративно-правового забезпечення діяльності судових органів як суб'єктів захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні на увесь механізм функціонування цих правозахисних інституцій у довіллевій сфері, зрозуміти проблеми функціонування судових органів у окресленій сфері (*підрозділи 1.3, 3.2*). Потенціал історичного методу дозволив зрозуміти процес інституалізації судової системи, визначити особливості різних періодів функціонування судової системи (*підрозділ 1.1*). Аналітичний метод дав змогу провести інтерпретацію, тлумачення змісту нормативно-правових актів у довіллевій сфері, віднайти найважливіші проблемні аспекти досліджуваної сфери (*підрозділи 1.3, 3.2*). Методи прогнозування й моделювання допомогли оцінити сучасний стан правового забезпечення діяльності судових органів як правозахисних інституцій у довіллевій сфері, спрогнозувати напрями адаптації іноземного досвіду (*підрозділи 1.3, 3.1, 3.2*); методи класифікації, групування стали запорукою детального аналізу змісту цільового, структурно-організаційного та компетенційного блоків адміністративно-правового статусу судових органів (*підрозділ 2.1*); статистичний метод дозволив усвідомити стан захищеності довіллевих прав громадян, співставити заявлену мету правового забезпечення діяльності судових органів як правозахисних інституцій у довіллевій сфері з результатами її реального практичного втілення (*Розділи 2, 3*). Застосування порівняльно-правового методу було запорукою віднайдення найкращого для адаптації в Україні

іноземного досвіду діяльності судових органів у досліджуваній сфері (*підрозділи 3.1, 3.2*). Потенціал юридичного аналізу, формально-юридичного методу та правової герменевтики дозволив ґрунтовно дослідити зміст чинного законодавства, що регулює діяльність судових органів як суб'єктів захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні (*Розділи 2, 3*). Прогностично-правовий метод дав змогу з'ясувати чинники, що впливають на реалізацію адміністративно-правового статусу судових органів у досліджуваній сфері та спрогнозувати основні тенденції розвитку довкіллевих правовідносин (*Розділ 2*). Метод юридичного конструювання дозволив проаналізувати інструменти юридичної техніки, зосередитися на правовій термінології та викладенні змісту проєктів нормативно-правових актів.

Емпіричну базу дисертації склали система статистичних, аналітичних матеріалів, які стосуються довкіллевої сфери та захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні, судова практика 2018-2024 років, результати анкетування 400 громадян України і 60 суддів місцевих та апеляційних судів з Львівської, Закарпатської, Тернопільської та Київської областей.

Наукова новизна одержаних результатів зумовлена актуальністю теми дисертації, полягає у тому, що у дисертації вперше репрезентовано комплексний аналіз особливостей функціонування судових органів як суб'єктів адміністративно-правового захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні, запропоноване комплексне визначення правових проблем такої діяльності та шляхів їхнього подолання з огляду на іноземний досвід у цій сфері.

Проведене дослідження дозволило сформульовано положення, висновки й рекомендації, для яких характерна наукова новизна, важливе теоретичне та практичне значення:

уперше:

– сформовано історіографію дослідження діяльності судових органів як

суб'єктів захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні; історіографічний аналіз наукової літератури в означеній сфері здійснено з огляду на три основні компоненти літературної основи дослідження: літературні джерела, в яких висвітлено особливості становлення екологічного права та права довкілля; праці, в яких відображено роль судових органів як суб'єктів захисту прав громадян у нашій державі; науковий доробок вчених, в якому проаналізовано потенціал судових органів як правозахисних інституцій саме у довкіллевій сфері та адміністративного права як визначальної галузі права, норми якої врегульовують їхню діяльність;

– проаналізовано адміністративно-правовий статус судових органів, які є суб'єктами захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні, як сукупності адміністративно-правових елементів, що визначають місце судових органів у системі екологічних правовідносин, зумовлюють цільову, організаційну, компетенційну спроможність реалізовувати захист права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля, є відображенням прав, обов'язків, гарантій діяльності щодо захисту довкіллевих прав громадян;

– встановлено, що реалізація адміністративно-правового статусу судових органів як суб'єктів захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні зумовлена формами, способами втілення в життя компетенції судових органів задля досягнення правозахисної мети у довкіллевій сфері, дозволяє відслідкувати ефективність досягнення цілей, дієвість повноважень судових органів, організаційних, фінансових, матеріально-технічних гарантій їхнього функціонування;

– з'ясовано основні тенденції розвитку судочинства у довкіллевій сфері в зарубіжних державах та системно оцінено придатний для адаптації досвід іноземних держав задля формування пропозицій з приводу внесення змін до чинного законодавства України;

– представлено основні різновиди сучасних проблем діяльності судових органів як суб'єктів захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я

довкілля в Україні та запропоновано шляхи їх подолання, зокрема констатовано, що пріоритетними за умов проведення таких реформ мають стати принципи спеціалізованого підходу до вирішення довкіллевих категорій справ, орієнтації на сталий розвиток, верховенство права, справедливість та оперативність їхнього розгляду, забезпеченості можливості перегляду в апеляційному порядку та касаційного оскарження рішень судовими інституціями, які здатні забезпечити професійний, оперативний та неупереджений перегляд таких справ, судді яких мають спеціалізовані знання у довкіллевій сфері;

– обґрунтовано пропозиції щодо внесення змін до частини першої ст. 4, частини третьої ст. 5, ст. 245 КАС України, ст. 21 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» задля розширення прав громадськості у сфері судового захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні, посилення превентивного впливу судових органів на діяльність органів публічного управління у довкіллевій сфері;

удосконалено:

– характеристику нормативно-правової та організаційно-правової групи основних засад адміністративно-правового забезпечення діяльності судових органів як суб'єктів захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні;

– науковий аналіз основних елементів адміністративно-правового статусу судових органів як суб'єктів захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні та запропоновано виокремлення кількох блоків цих елементів: цільового (охоплює призначення, функції, завдання судових органів), структурно-організаційного (пов'язаний зі структурою, штатом працівників), компетенційного блоку та блоку, що стосується відповідальності;

– науковий аналіз особливостей адміністративно-правового статусу судових органів як суб'єктів захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні з огляду на структуру цього статусу, зокрема з

огляду на особливості цільового, структурно-організаційного та компетенційного блоків такого статусу;

– наукову характеристику основних аспектів реалізації адміністративно-правового статусу судових органів як суб'єктів захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні через аналіз структурних компонентів адміністративно-правового статусу, зокрема цільового, структурно-організаційного та компетенційного блоків такого статусу, у рамках захисних правовідносин задля попередження, припинення порушень прав громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні, відшкодування громадянам заподіяної шкоди;

– напрями покращення порядку розгляду довіллевих справ у рамках адміністративного судочинства з огляду на результати аналізу досвіду адміністративно-правового захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в зарубіжних країнах;

– пропозиції щодо гарантування права громадських організацій звертатися до суду, коли рішення, дії або бездіяльність суб'єктів владних повноважень фактично порушують чи створюють реальну загрозу порушення довіллевих прав громадян;

набули подальшого розвитку:

– наукова характеристика повноважень судових органів як суб'єктів захисту довіллевих прав (зокрема, щодо прямої чи опосередкованої перевірки законності рішень, дій, бездіяльності органів публічного управління у довіллевій сфері, розгляду справ про екологічні адміністративні правопорушення);

– пропозиції щодо підвищення ефективності адміністративно-правового забезпечення діяльності судових органів як суб'єктів захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні;

– оцінка профілактичного потенціалу судового контролю, що реалізується судовими органами як суб'єктами захисту права громадян на

безпечне для життя та здоров'я довілля в Україні від протиправної діяльності органів публічного управління у цій сфері;

- дефініювання функцій судових органів як суб'єктів захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довілля в Україні;

- визначення основних юридичних, організаційно-правових, соціально-економічних гарантій реалізації адміністративно-правового статусу судових органів як суб'єктів захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довілля;

- положення щодо різновидів правових моделей визначення адміністративно-правового статусу судових органів як суб'єктів захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довілля в зарубіжних країнах;

- адміністративно-правова характеристика системи екологічних судів у зарубіжних країнах (Швеції, Індії, Індонезії, Китаї, Філіпінах, Бразилії).

Практичне значення одержаних результатів дисертації визначене актуальністю, науковою новизною й науково-теоретичною та практичною значущістю отриманих результатів дослідження й можливістю їхнього використання у:

- *науково-дослідній сфері* – задля наукового обґрунтування шляхів удосконалення адміністративно-правового статусу судових органів як суб'єктів захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довілля в Україні та напрямів використання у нашій державі іноземного досвіду адміністративно-правового захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довілля (*акт впровадження результатів дисертаційного дослідження Львівського інституту ПрАТ «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом» від 03.01.2025 р.*);

- *освітній діяльності* – з метою покращення викладання навчальних дисциплін «Адміністративне право», «Адміністративний процес», «Організація діяльності судів та правоохоронних органів», «Екологічне право», проведення лекцій і практичних занять з цих дисциплін, підготовки навчальної літератури (*довідка про використання в навчальному процесі*

Національного університету «Львівська політехніка» результатів дисертаційного дослідження від 03.01.2025 р. № 67-01-11);

– правотворчій сфері – задля покращення законодавства, що визначає основні юридичні, організаційно-правові, соціально-економічні засади реалізації адміністративно-правового статусу судових органів як суб'єктів захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні;

– правозастосовній діяльності – з метою удосконалення діяльності судових органів як суб'єктів захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні (довідка про практичне використання результатів дисертаційного дослідження Львівського окружного адміністративного суду від 06.01.2025 р.; довідка про впровадження результатів дисертаційного дослідження Кам'янка-Бузького районного суду Львівської області від 02.01.2025 р. № 01-09/2/2025).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є відображенням особистих досягнень й результатів самостійного дослідження судових органів як суб'єктів захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні. Репрезентовані положення й висновки отримані внаслідок особистої наукової роботи та як результат дослідження емпіричних даних, наукової літератури, наукових підходів, сформованих у вітчизняній та іноземній літературі. Водночас використання ідей, думок, результатів наукового пошуку вітчизняних та іноземних авторів супроводжується посиланнями на використані джерела.

Апробація результатів дослідження. Основні положення і результати дисертаційного дослідження оприлюднено у доповідях на таких конференціях та науково-практичних заходах, а саме: II Міжнародна науково-практична конференція «Адвокатура в умовах сучасних змін» (м. 22 жовтня 2021 року); Міжнародна науково-практична конференція «Стратегія екологічної безпеки України: соціально-економічний та правовий вимір» (м. Львів, 20 травня 2022 року); The XXII International Scientific and Practical Conference «Multidisciplinary academic research, innovation and results» (Prague,

Czech Republic, June 07 – 10, 2022); III Міжнародна науково-практична конференція «Адвокатура в умовах сучасних змін» (м. Львів, 21 жовтня 2022 року); II Міжнародна науково-практична конференція «Стратегія екологічної безпеки України: соціально-економічний та правовий вимір» (м. Львів, 19 травня 2023 року); IV Міжнародна науково-практична конференція «Адвокатура в умовах сучасних змін» (м. Львів, 20 жовтня 2023 року); III Міжнародна науково-практична конференція «Стратегія екологічної безпеки України: соціально-економічний та правовий вимір» (м. Львів, 17 травня 2024 року); V Міжнародна науково-практична конференція «Адвокатура в умовах сучасних змін» (м. Львів, 18 жовтня 2024 року).

Публікації. Основні результати дисертаційного дослідження відображені у 21 науковій публікації, з них 6 статей у наукових фахових виданнях України, 1 стаття у науковому періодичному виданні іншої держави, а також 14 тез доповідей на конференціях та інших науково-практичних заходах, які констатують апробацію результатів дисертації. Загальний обсяг публікацій становить 5,3 друк. арк., з яких авторці належить 4,9 друк. арк.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається з анотації, вступу, трьох розділів, що охоплюють 8 підрозділів, висновків, списку використаних джерел (336 найменувань) та додатків (на 45 сторінках). Повний обсяг дисертації становить 271 сторінка, з них 173 сторінки основного тексту.

РОЗДІЛ 1

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ СУДОВИХ ОРГАНІВ ЯК СУБ'ЄКТІВ ЗАХИСТУ ПРАВА ГРОМАДЯН НА БЕЗПЕЧНЕ ДЛЯ ЖИТТЯ ТА ЗДОРОВ'Я ДОВКІЛЛЯ В УКРАЇНІ

1.1 Історіографія та методологія дослідження адміністративно-правового забезпечення діяльності судових органів як суб'єктів захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні

Формування історіографії дослідження адміністративно-правового забезпечення діяльності судових органів як суб'єктів захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні та науковий аналіз методології дослідження цих питань слід визнати ключовими аспектами окресленої в науковій праці проблеми, розкриття яких дає змогу сформуванню цілісного уявлення про наявні у правовій науці результати дослідження, дотичні до предметного поля вивчення, та сформулювати вагомні наукові висновки.

Ідентифікація історичної основи окресленого напрямку дослідження дає змогу провести ретроспективний аналіз становлення наукової думки щодо розвитку права довкілля, усвідомлення науковцями потреби захисту довкіллевих прав громадян та використання потенціалу судової влади й адміністративного права задля попередження, припинення будь-яких порушень довкіллевих прав громадян у нашій державі.

Історіографічний аналіз вітчизняного наукового доробку, що стосується окреслених питань, слід розпочати з обґрунтованої у науковій літературі потреби замінити традиційний підхід до ідентифікації галузі права, предметом регулювання якої є суспільні відносини щодо довкілля й раціонального користування природними ресурсами. У вступному слові навчального посібника під назвою «Право довкілля (екологічне право)» П. Пилипенко відобразив основні аспекти тривалих дискусій радянських вчених щодо назви цієї галузі. Спираючись на традиційні для цивілізованих держав підходи щодо

визначення галузі права за змістом предмета правового регулювання, з огляду на закріплення у ст. 50 Конституції України гарантій «права на безпечне для життя та здоров'я довкілля», він дійшов висновку про доцільність використання у науковому обігу терміна «право довкілля» [1, с. 3-13].

Для прикладу, у англomовних країнах використовують термін «environmental law», а у Франції використовують формулювання «droit de l'environnement». Тобто у цій назві галузі права акцентується на довкіллі, як навколишньому середовищі, природному оточенні існування людей й інших живих істот [2, с. 232].

П. Пилипенко детально проаналізував причини проблем укорінення в радянському науковому обігу, а згодом і в українському, аналогічного європейській традиції означення галузі права з огляду на специфіку предмета правового регулювання. Він висловив думку про те, ще використання терміна «екологічне право» замість доречнішого «право довкілля» зумовлене, насамперед, труднощами аналогічної лексичної конструкції у російській правовій літературі радянського періоду. Як наслідок, такі хиби були успадковані вітчизняною наукою й позначилися й на некоректності формулювань у вітчизняній юридичній науковій літературі [1, с. 3-13].

Говорячи про право довкілля, слід усвідомити вагомість довкіллевих прав, як основоположних правових можливостей, що стосуються навколишнього середовища, використання його ресурсів.

Проблеми довкілля та захисту довкіллевих прав громадян віддавна були предметом наукових досліджень вітчизняних та іноземних науковців.

Історіографічний аналіз наукової літератури в означеній сфері слід здійснити з огляду на три основні компоненти такої літературної основи дослідження: літературні джерела, в яких висвітлено особливості становлення екологічного права та права довкілля; праці, в яких відображено роль судових органів як суб'єктів захисту прав громадян у нашій державі; науковий доробок вчених, у якому проаналізовано саме потенціал судових органів як

правозахисних інституцій у довкілльовій сфері та адміністративного права як визначальної галузі, норми якої урегульовують їхню діяльність.

Першу групу праць, що закладають літературну основу здійснюваного наукового дослідження, формують літературні джерела, в яких висвітлено особливості становлення екологічного права та права довкілля.

Усі наукові джерела цього блоку дають змогу зрозуміти історичну ретроспективу формування вітчизняного законодавства, присвяченого досліджуванім питанням, прослідкувати за розвитком наукової думки, дотичної до предметного поля вивчення.

Термін «екологія» (від *oikos* – житло, *logos* – наука) було запропоновано для наукового вжитку німецьким біологом Ернстом Геккелем наприкінці ХІХ ст. у праці «Загальна морфологія організмів» [3, с. 9].

Е. Кондур відзначає, що нормативне закріплення довкіллевих прав пройшло тривалий процес. Якщо у прийнятих й проголошених резолюцією Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 р. Загальній декларації прав людини та Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, прийнятій Радою Європи від 04 листопада 1950 р., ці права не були зафіксовані, то вже у 1972 році проблематика захисту довкілля стала головним предметом обговорення міжнародної конференції ООН «Людина і навколишнє середовище» у Стокгольмі, у рамках якої йшлося про затвердження плану екологічної діяльності на міжнародному рівні, за підсумками якої була затверджена Декларація про навколишнє середовище. Продовжився цей процес у 1992 році проведенням другої Конференції ООН з проблем навколишнього середовища й прийняттям Декларації Ріо-де-Жанейро з навколишнього середовища і розвитку [4, с. 176].

Перші наукові праці, присвячені еколого-правовій тематиці появились у 60-х роках ХХ ст., що було зумовлено прийняттям низки нормативних актів багатьма республіками СРСР у екологічній сфері. В Україні серед вагомих нормативних актів того часу слід відзначити Закон УРСР «Про охорону

природи» 1960 р., постанову Ради міністрів УРСР «Про заходи по покращенню охорони природи УРСР» 1958 р.

Саме після цього, як відзначає А. Гетьман, світ побачили наукові праці В. Григор'єва «Правова охорона природи в СРСР» (1960 р.), О. Колбасова «Охорона природи по радянському законодавству» (1961 р.) [5, с. 147].

Надалі проблемам становлення екологічного права присвятили свої праці такі вчені, як А. Гетьман, В. Костицький [6,7], Л. Калишук [8].

Особливе місце в наукових працях займає питання екологічної безпеки. Саме забезпечення екологічної безпеки становить головне завдання, на вирішення якого націлені усі інструменти довілльєвого права [9].

Серед вагомих праць у довілльєвій сфері слід відзначити доробки таких вчених, як В. Андрейцев [10], Г. Анісімова [11], В. Власенко [12], М. Краснова, Ю. Краснова [13; 14], П. Пилипенко [15], О. Ткаченко [16] та багато інших.

Тлумачення терміну «довкілля» зустрічається ще у літературі 1943 року [17, с. 141]. Надалі термін «environment» почав перекладатися окремими науковцями саме як довілля [17, с. 79].

Він зустрічається у змісті Конституції України (ст. 50) [18], закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» (ст. 9), Кримінального кодексу України (розділ 8), Цивільного кодексу України (ст. ст. 9, 13, 270, 293) та Господарського кодексу України (ст.ст. 49, 264) [16, с. 106].

Укорінення цього терміна у нормативних актах та науковій літературі вченими пов'язується з переосмисленням доктрини екологічного права, впровадження наукової теорії екоцентризму, зорієнтованої на захист усього живого на планеті, на протипагу пануючій протягом десятиріч теорії антропоцентризму [19, с. 97–98].

О. Ткаченко цей термін ототожнює з категорією «навколишнє природне середовище», розглядаючи їх як синоніми, слушно стверджуючи, що він охоплює систему об'єктів, зокрема й людину, які природно існують на планеті; абіотичних й біотичних чинників, котрі справляють вплив на живий світ Землі [16, с. 107].

Тематику захисту прав громадян у сфері довкілля досліджували М. Черкашина [20, с. 82–84], О. Павлова [21], В. Шахов [22] та інші вчені.

Еколого-правовій проблематиці захисту довкіллевих прав з позицій адміністративного права присвятили свої дисертаційні дослідження П. Гагай [23], І. Куян [24], І. Личенко [25], М. Сірант [26], С. Стороженко [27] та інші.

Увесь представлений доробок вітчизняних науковців засвідчує складність питань захисту довкіллевих прав громадян у нашій державі. Серед вчених усталеною є думка про надмірну розпорошеність нормативно-правового регулювання довкіллевої сфери, при цьому зберігається певна відособленість, відсутність належної кореляції та узгодження вимог нормативних актів у сфері довкіллевого та господарського права. Такі тенденції нашоухують науковців на думку про потребу проведення систематизації, кодифікації відповідного законодавства і, як наслідок, прийняття Екологічного та Природоресурсного кодексів [28].

Важливим елементом дослідження діяльності судових органів як суб'єктів захисту прав громадян є проведення аналізу змісту праць науковців, що досліджували ретроспективу трансформації судових органів на території земель, які входять до території сучасної України.

Загалом історичним аспектам розвитку судової системи у різні періоди присвятили свої праці такі вчені, як О. Биркович, Н. Вангородська, Л. Гамбург, Л. Городницька, С. Ковальова, О. Кондратюк, О. Липитчук, О. Пятяка, І. Поляков, О. Сидорчук, О. Сокальська, Д. Шигаль, О. Яременко. При цьому їхні наукові дослідження різняться своєю спрямованістю.

Зокрема Н. Вангородська досліджувала окремі судові інституції в Україні у X - XVIII ст. [29]. Праця О. Пятяки стосується діяльності Гродських судів у системі тогочасних інституцій Київського, Брацлавського та Волинського воєводств (у період другої половини XVI – першої половини XVII ст.) [30].

Дослідження особливостей становлення судових органів як правозахисних інституцій на українських землях Великого князівства Литовського проводилися С. Ковальовим [31].

О. Сокальська присвятила свою працю судочинству XVI – початку XVII ст. [32].

Вітчизняні автори Л. Гамбург О. Биркович працювали над проблемами розвитку судової системи на Лівобережній Україні періоду Гетьманщини [33; 34].

Окремі праці таких вчених, як В. Павелко, І. Поляков, Д. Шигаль, І. Фелінюк, стосуються трансформації судової системи Лівобережної України під впливом судової реформи 1864 року [35; 36; 37].

Судові органи гетьманату були предметом вивчення такого вченого, як О. Яременко [38].

Судові органи Правобережної України у різні історичні періоди досліджували І. Бойко [39], Л. Городницька [40], І. Ковальчук [41], О. Кондратюк [42; 43]; О. Липитчук [44]; О. Сидорчук [45].

Радянський період функціонування судової системи був предметом вивчення таких вчених, як В. Сердюк [46]; Б. Потильчак [47] та інші.

А. Шелехов, досліджуючи процес інституціоналізації судової системи на українських землях, прийшов до висновку, що він ознаменувався формуванням феодальних відносин, тобто розпочався у період XIV-XVI ст. У подальшому, за часів польсько-литовського панування, на цій території відзначилася вагома роль у захисту прав населення великокняжого (королівського) суду, судів місцевих княжих намісників, міських, вотчинних судів, цехових судів, суду воєначальника, канцлера, церковних судів, копних й полюбовних судів [48].

Формування праобразу сучасної судової системи можна пов'язати з проведенням судової реформи 1864 року. Як зазначав І. Фелінюк, проблеми судоустрою та судочинства, питання покращення роботи судової системи стали предметом наукового аналізу на території Російської імперії саме після проведення судової реформи 1864 року. Досліджуючи тогочасні праці, що стосувалися організаційно-правових засад діяльності ювенальних судів на українських землях в складі Російської імперії, цей автор дійшов висновку, що

суди почали виконувати правозахисну функції, проте застосовували значну низку обмежень [37, с. 86–88].

Судовою реформою 1864 року визначалися засади функціонування кількох інстанцій судових органів, що функціонували, зокрема й на українських землях. У якості першої інстанції діяли дільничні мирові судді та почесні мирові судді, у той час, коли роль апеляційної інстанції була відведена повітовому з'їзду мирових суддів, а касаційної – Сенату [49, с. 441].

Основним предметом наукової оцінки тогочасних науковців стала саме ефективність судової реформи 1864 року. На противагу застарілій судовій системі, для якої була характерною тяганина, заплутаність процесу реалізації судочинства та його інквізиційний характер, підконтрольність уряду, залежність судових органів від губернаторів, суспільство потребувало впровадження давно назрілих механізмів забезпечення доступності, рівності, незалежності правосуддя. Серед тогочасних дослідників проблеми функціонування судових органів слід відзначити Д. Генкіна «Місцевий суд та його реформа» (1908), І Гессена «Судова реформа» (1907), Н. Давидова «Судова реформа» (1915), Б. Сиромятнікова, Ю. Готьє, Е. Берендса, М. Філіппова «Судові статuti 20 листопада 1864 р. за п'ятдесят років» (1914). Усі згадані праці містять загальну позитивну оцінку результатів проведеної реформи. Водночас вчені відзначають, що наявною була й низка проблем. Проблеми стосувалися питання поетапного впровадження змін у різних регіонах, недосконалості системи виборності суддів, присутності певних проявів репресивності в роботі судів.

Якщо на території Лівобережжя відповідно до Судових статутів 1864 року мирові судді обирались земськими повітовими зборами, то ці нововведення на Правобережжі були запроваджені значно пізніше, з огляду на ризики соціальних протестів на території Правобережжя та бажання уряду зберегти повний контроль над судовою владою [49, с. 441].

І. Фелінюк наголошував, що, здебільшого, судові справи стосувалися захисту права на працю, відпочинок, освіту тощо [37, с. 88].

Дослідники відзначають, що тогочасні автори вказували на незадовільний стан фінансування судових установ, неякісний кадровий добір працівників, зокрема зустрічалися судді у магістратських, ратушних судах, яких тогочасні вчені вважали непрофесійними, малограмотними [49, с. 441].

Не можна вважати досконалим й процес реалізації правозахисної функції і судами Австро-Угорщини у період входження до неї українських земель (Галичини й Буковини). Проте судову систему на цих територіях сучасної України можна вважати більш прогресивною, її роль у сфері захисту прав людини, механізми правового захисту цих прав були більш наближеними до сучасного їх розуміння.

Дослідники тогочасної судової системи, зокрема І. Бойко [39], І. Ковальчук [41], О Кондратюк [42] та інші [50] стверджують, що формування системи судових органів на українських землях супроводжувалося складнощами.

Намагання удосконалити судову систему Австрійської імперії зумовило видання в 1851 р. імператорського патенту, корим впроваджувалася триступенева організація здійснення судочинства [44], що забезпечувала функціонування повітових, крайових й окружних судів як судів першої інстанції; колегіальних Вищих крайових судів як судів другої інстанції. Роль найвищої судової інстанції виконував Верховний судовий і касаційний трибунал у Відні [51].

Певних змін зазнала судова система у 1867 р., зміни стосувалися надання права крайовим й окружним судам виступати в якості апеляційної інстанції щодо повітових судів. У цьому ж році відбулося відновлення функціонування судів присяжних. Загалом українські вчені, наприклад І. Ковальчук, позитивно оцінюють австрійську судову систему, що функціонувала й на українських землях, зокрема в Галичині й Буковині. Ефективною була система добору суддів, сформовані в державі гарантії їхньої незалежності [41].

Національні визвольні змагання 1917-1920 рр. супроводжувалися намаганням сформувати нову судову систему, зокрема здійснити

реформування імперського судоустрою. Процес супроводжувався українізацією судових інституцій, ліквідацією військово-польових судів, відновленням мирових судів, формуванням вищих судів апеляційної й касаційної інстанцій. У основі оновленої судової системи було закладено правові засади змагальності, законності, рівності тощо.

Проте, як відзначив А. Шелехов, цей процес супроводжувався недостатністю підготованих кадрів, недоліками нового законодавства, складними економічними, політичними реаліями [48].

Радянський період відзначався патологічними змінами в судовій системі. Суд протягом десятиріч залишався частиною репресивної системи та втратив роль суб'єкта захисту прав громадян, судові інституції були тоталітарними й надцентралізованими. Досліджуючи роль ВС УРСР напередодні Другої світової війни, Б. Потильчак стверджував, що у цих роках відслідковувався процес скорочення функції судової системи, а звичайні судові інституції стали повністю контрольованими. Роль ВС УРСР у судовій системі була повністю знівельованою.

Умови війни, складний життєвий уклад суддів, чіткий централізований вплив за допомогою відомчих актів, рішень радянських і партійних органів на судову систему, вкоріненість у судовій сфері радянської партійно-бюрократичної традиції, інші проблеми зумовили втрату правозахисної функції судових органів [47, с. 14].

Б. Потильчак проаналізувавши праці радянських вчених 90-х років, серед яких А. Казаков, Л. Гордон, Ю. Сенокосов, В. Маслов, А. Борін та багатьох інших прийшов до висновку, що здебільшого вони стосувалися аналізу ролі суду у репресивній системі радянського періоду [52, с. 39].

Сьогодні багато представників вітчизняної юридичної науки вивчають проблеми функціонування судових органів. Здебільшого їхні праці стосуються конституційних принципів організації та діяльності судових органів [53], зокрема доступності правосуддя та гарантій його реалізації [54], гарантій незалежності судових органів [55], системи судових органів загалом, їхніх

організаційно-правових засад діяльності [56; 57; 58; 59; 60], специфіки актів судової влади [61], проблем реалізації функцій судових органів [62; 63; 64; 65], юридичної відповідальності суддів [66], питань реформування судової системи [67], та їхньої взаємодії з правозахисними інституціями, адаптації її до вимог Європейського Союзу [68; 69; 70].

У якості проблем сучасної реалізації права на захист, що гарантується системою судових органів, сучасними вченими відзначаються наслідки війни, втрати контролю над частиною територій нашої держави й водночас судовими органами, що діяли у цих регіонах. Як відзначає В. Гапотій, у таких умовах захист прав людини є ускладненим чи навіть унеможливленим. Зокрема, прослідковуються значні порушення більшості фундаментальних прав людини на окупованих територіях, наявні факти масових вбивств, катувань, порушення найважливіших прав (на особисту недоторканість, свободу слова, думки, власності) [71].

Настав час формування широкомасштабної стратегії подолання екологічних проблем в Україні, які стосуються військових дій на території нашої держави [72].

Посилення ролі суду у захисті довіклієвих прав громадян повинно стати частиною такої стратегії.

Сучасні дослідники, зокрема Н. Охотницька, стверджують, що захисна функція суду є найважливішою, закріпленою на конституційному рівні. Вона свідчить про системність, єдність діяльності усіх органів державної влади, зокрема й судової влади як частини цієї системи, відображає важливість для держави, кожної людини, визнання її найвищою соціальною цінністю. При цьому саме правосуддя системно служить забезпеченню права кожної особи на справедливий суд, повагу до її правових можливостей, передбачених законодавством. Це фундаментальні ознаки судової системи нашої держави [73, с. 180].

Учені відзначають, що особлива важливість судового захисту прав людини засвідчується заборонаю підміни її доцільністю, винятковою

вагомістю певних державних чи суспільних пріоритетів. Його реалізація здійснюється з огляду на кореляцію закріплених в законі прав людини, суспільного інтересу та вимог норм права. При цьому право на суд не слід вважати абсолютним. Людина завжди обмежена, реалізуючи вибір засобів захисту правових можливостей, виконуючи вимоги судових актів, що можуть прийматися в ході розгляду справи [74, с. 411].

При такій широкій увазі науковців до проблеми функціонування судової влади та реалізації нею правозахисної функції, науковий доробок вчених, у якому проаналізовано саме потенціал судових органів як правозахисних інституцій у довікільевій сфері є надзвичайно обмеженим. Ще меншим є доробок вчених-адміністративістів у цій сфері. Адміністративне право до сих пір залишається осторонь представлених у дисертації проблем.

Різні аспекти судового захисту довікільєвих прав вивчалися вітчизняними науковцями.

О. Бузунко у своєму дисертаційному дослідженні предметом вивчення обрала питання судового захисту екологічних прав в Україні [75].

При цьому ця авторка наполягає, що судовий захист екологічних прав виступає важливим різновидом правового захисту, гарантованого державою, що проявляється через реалізацію правосуддя задля досягнення ефективного, своєчасно захисту довікільєвих прав, які були порушені, невизнані чи оспорювані за допомогою застосування до винних заходів державного впливу [75, с. 3].

У результаті аналізу дотичної проблематики, вона дійшла висновку, що на часі впровадження сучасних засобів подолання кризової екологічної ситуації у нашій державі. Досягнення якісних змін авторка пов'язує з формуванням екологічних судів, реформуванням чинного законодавства у сфері судоустрою, внесенням змін до процесуального законодавства з метою покращення розгляду відповідних справ [75, с. 5].

Загалом доцільність впровадження екологічних судів розглядалася низкою вчених, зокрема такими, як О. Бузунько [76], Я. Кравець [77], В. Завгородня [78, с. 70–74], С. Єдаменко [79, с. 271–277].

Не менш важливою проблемою, якої торкалися вчені, була проблема доступу до правосуддя у довкіллевій сфері. Г. Мороз висловлює думку, що роль правосуддя у довкіллевій сфері, здебільшого, пов'язана з оскарженням рішень, дій або бездіяльності органів публічного управління, їхніх посадових осіб та позовною формою захисту, яка проявляється через прийняття судом рішення у справах за позовами, пов'язаними з відшкодуванням шкоди здоров'ю та майну людини через негативний вплив на довкілля, припиненням небезпечної для довкілля діяльності [80, с. 67].

Сучасні адміністративісти, вивчаючи діяльність органів судової влади у довкіллевій сфері, здебільшого присвячують свої роботи питанню адміністративної відповідальності за екологічні правопорушення [24] та кваліфікації екологічних деліктів [23].

Проте, все частіше вагомою сферою дослідження стають питання посилення гарантування права на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні судовими органами, у тому числі такі питання є важливим аспектом опублікованих за темою дисертації праць [81; 82; 83].

Проте системно питання діяльності судових органів як суб'єктів адміністративно-правового захисту довкіллевих прав не досліджувалися. Все ще поза увагою авторів залишаються питання адміністративно-правового забезпечення діяльності судових у цій сфері, адміністративно-правового статусу судових органів як суб'єктів захисту довкіллевого права, шляхів вирішення проблеми діяльності судових органів в окресленій сфері. Ці питання потребують ґрунтовного, системного аналізу та наукового дослідження.

Окремим завданням, досягнення якого слугує запорукою отримання якісних результатів дослідження окреслених у дисертації питань, є формування його методологічної основи.

Методи дослідження уособлюють способи пізнання дійсності і її трансформації, прийоми й дії, які скеровують практичну і пізнавальну діяльність дослідників.

Завдяки ретельно обраним методам стає можливим дослідження адміністративно-правового захисту права людини на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні судовими органами, визначення особливостей цих органів як суб'єктів реалізації такого захисту, системи суспільних відносин у сфері протидії порушенням довіллевих прав громадян, проблем, які стосуються окресленої сфери.

Різноманітність дослідження цих питань потребує залучення багатьох методів і прийомів наукового пізнання.

Загалом, як зазначив С. Пономарьов, методологія відображає певну сукупність методів дослідження, котрі обираються дослідником з огляду на специфіку об'єкта пізнання. При цьому, важливо відзначити, що самі методи наукового пізнання дають можливість обрати найбільш доцільні способи здобуття наукових знань, забезпечити всебічність отримання інформації не лише про об'єкт дослідження, але й визначити проблеми досліджуваної сфери, шляхи їхнього подолання [84, с. 267].

Саме методологія відображає установки, точки зору, погляди, світоглядні орієнтири, що втілюються у життя завдяки застосуванню конкретних засобів, методів й підходів.

Методологія, у загальному контексті, є вченням про структурну будову, організацію, систему методів й засобів, форм роботи дослідників у процесі пізнання певних явищ [85, с. 14].

Якісне дослідження окреслених питань потребує залучення потенціалу філософських, загальнонаукових та спеціально-юридичних методів наукового пізнання.

Корисним для всебічного пізнання особливостей об'єкта дослідження є використання діалектичного методу, методу аналізу, зокрема ретроспективного аналізу, індукції та дедукції, прогнозування й моделювання,

системно-функціонального методу, методів класифікації, групування, статистичного методу.

Діалектичний метод слід сприймати як універсальний метод дослідження елементів правової дійсності, правових понять, процесів. Цей метод потрібен для комплексного розуміння процесу сходження від абстрактного до конкретного, та навпаки. Як слушно зазначив М. Панов, саме використання потенціалу цього методу є важливою запорукою пізнання процесу формування й розвитку концепцій, наукових теорій [86, с. 52].

Діалектичний метод дозволяє глибоке та всебічне дослідження правових явищ дійсності, категорій, процедур, процесів, їхніх зав'язків, причин, можливостей їхньої трансформації під впливом внутрішніх та зовнішніх чинників. Саме цей метод допомагає пізнати глибинні причини трансформацій правовідносин, зумовленості й наслідків можливих змін.

Н. Агафонова стверджувала, що застосування діалектичних категорій «форма», «зміст», «причина», «наслідки» є запорукою пізнання предметів і явищ, усвідомлення можливих соціальних й політико-правових суперечностей як рушіїв можливих перетворень [87, с. 322].

При виконанні дисертаційного дослідження використання діалектичного методу є запорукою глибинного дослідження сучасного стану, основних засад адміністративно-правового забезпечення діяльності судів у довіллевій сфері, реалізації їхнього адміністративно-правового статусу з огляду на це.

Використовуючи закони діалектики, уможлиблюється пізнання двоякої природи адміністративно-правове забезпечення досліджуваної діяльності судових органів, що проявляється у націленості на забезпечення унормування в рамках чинного законодавства порядку здійснення правосуддя у довіллевій сфері та на реалізацію заходів щодо забезпечення попередження, припинення будь-яких порушень довіллевих прав, їхнього відновлення, покарання винних за їхнє порушення та відшкодування заподіяної шкоди. Саме діалектичний метод слугує якнайкращому дослідженню взаємозв'язку нормативно-правових та організаційно-правових засад адміністративно-

правового забезпечення діяльності судових органів у окресленій сфері та процесу їхньої трансформації під впливом низки чинників.

Діалектичний метод допомагає зрозуміти складність, поліструктурність та водночас єдність елементів адміністративно-правового статусу судових органів. Незважаючи на їхнє різноманіття, усі вони націлені на гарантування практичної спроможності судових інституцій здійснювати попередження й припинення незаконної діяльності, яка слугує порушенню довіклієвих прав громадян.

Підсилюють потенціал діалектичного методу методи індукції та дедукції, які дають змогу екстраполювати знання про окремі засади адміністративно-правового забезпечення досліджуваної діяльності судових органів на увесь механізм функціонування цих правозахисних інституцій у довіклієвій сфері, зрозуміти проблеми функціонування судових органів у окресленій сфері з огляду на загальні проблеми реалізації правосуддя в Україні, соціально-політичні й інші проблеми українського суспільства.

Потенціал історичного методу дозволяє зрозуміти процес інституалізації судової системи, особливості різних періодів її функціонування, визначити історичну зумовленість процесу її реформування, змін форм і методів діяльності судових органів як правозахисних інституцій у довіклієвій сфері. Саме цей метод формує основу історичної систематизації процесів у окресленій сфері і застерігає від хибного сприйняття правової дійсності [88, с. 9].

Окреслюючи методологічну основу дослідження, слід акцентувати на важливості використання методу аналізу, у тому числі й ретроспективного аналізу.

Аналітичний метод, що актуалізується через процеси розподілу загального на частини, виокремлення суттєвих характеристик загального та його складових частин, пошуку специфіки системної взаємодії таких частин, мисленнєвої обробки, тлумачення, формалізації явищ та процесів, дає змогу

зрозуміти стан правових явищ та процесів, виявити тенденції їхнього можливого розвитку та негативні тенденції змін.

Саме аналітична робота дозволяє чітко спрямувати пізнавальну діяльність дослідників, провести ґрунтовну мисленнєву обробку, інтерпретацію, тлумачення змісту нормативно-правових актів у довікільевій сфері, віднайти найважливіші проблемні аспекти, зокрема визначити недоліки правового забезпечення реалізації правосуддя у довікільевій сфері, проблеми правового регулювання діяльності судових органів як суб'єктів адміністративно-правового захисту права довікільєвих прав громадян та врахувати історичні, соціальні, політичні й інші чинники, що зумовлюють такі проблеми.

Ретроспективний аналіз дозволяє забезпечити формування цілісної системи знань про основні віхи розвитку судової системи нашої держави у правозахисній сфері, визначити ефективність та доцільність тенденцій трансформаційних змін у діяльності судових інституцій.

Окреслюючи методологічну основу дослідження, слід наголосити на важливості використання методів прогнозування й моделювання.

Ці методи допомагають оцінити сучасний стан правового забезпечення діяльності судових органів як правозахисних інституцій у довікільевій сфері, спрогнозувати основні тенденції правозастосовної сфери й трансформації системи судових органів, екстраполювати знання про стан адміністративно-правового забезпечення діяльності судових органів на адміністративно-правове забезпечення їхнього функціонування у довікільевій сфері, віднайти найефективнішу модель адміністративно-правового забезпечення діяльності судових органів як правозахисних інституцій у довікільевій сфері.

Саме ці методи є основою формування пропозицій з приводу реформування вітчизняного законодавства, обґрунтування потреби проведення правових реформ, апробації кращого іноземного досвіду у довікільевій сфері.

Можливості системно-функціонального методу є вкрай продуктивними в процесі дослідження сукупності адміністративно-правових елементів, які визначають місце судових органів в системі екологічних правовідносин, їхню спроможність захисту довіклієвих прав з огляду на організаційний та компетенційний потенціал, при дослідженні прав, обов'язків, гарантій діяльності судових органів щодо захисту довіклієвих прав громадян.

Потенціал методів класифікації, групування є незамінний в процесі ідентифікації змісту цільового, структурно-організаційного та компетенційного блоків адміністративно-правового статусу судових органів, особливостей цього статусу, принципів діяльності, функцій судових органів в окресленій сфері.

Неможливо уявити комплексне сучасне наукове дослідження, проведене без використання статистичного методу.

Цей метод дозволяє усвідомити стан захищеності довіклієвих прав громадян, їхньої обізнаності про свої права в окресленій сфері, співставити заявлену мету правового забезпечення діяльності судових органів як правозахисних інституцій у довіклієвій сфері з результатами її реального практичного втілення, отримати результати зворотного зв'язку, що формується у правовідносинах громадян та судових органів, зорієнтувати дослідника щодо потрібних змін й термінів їх проведення.

Не менш важливим є використання потенціалу спеціально-правових методів, серед яких неодмінно потрібно виокремити порівняльно-правовий, прогностично-правовий, формально-юридичний, синергетичний метод, метод юридичного аналізу, правової герменевтики, юридичного конструювання.

Застосування порівняльно-правового методу є запорукою вдалого визначення теоретичних категорій, формування концепцій, теорій, ефективних пропозицій внесення змін до законодавства, реформування публічно-правових інституцій, правових процесів та процедур.

Особливо важливим є використання цього методу у процесі пізнання світового досвіду правового регулювання суспільних відносин [89, с. 159].

Цей метод скерований на зіставленні певних державно-правових явищ, національної та іноземних правових систем [90, с. 30].

Він реалізується через процес виявлення у результаті зіставлення загальних й специфічних правових особливостей закономірностей формування й зміни різних правових систем. Важливим є використання цього методу задля виокремлення характерних рис правових явищ, виявлення найкращого досвіду нормативно-правового регулювання, правозастосування у англо-американській, романо-германській правових системах.

Саме завдяки цьому методу на основі зіставлення стає можливим обрання кращих зразків іноземного правового досвіду задля проведення ефективних реформ у межах національної правової системи. Корисність цього методу дослідження у нормотворчому, правореалізаційному процесі, під час правотлумачної роботи є беззаперечною [91, с. 68].

Досягнення позитивного ефекту у рамках здійснюваного дисертаційного дослідження можливе завдяки процедурі адекватного зіставлення теоретичних конструкцій вітчизняних та іноземних вчених, пропонованих ними визначень правових категорій, змісту правових актів у національній площині та водночас зіставлення різних правових інститутів на нормативних актів нашої держави та зарубіжних держав задля пошуку кращого зарубіжного досвіду, корисного для національної правової системи [92, с. 99].

Потенціал юридичного аналізу, формально-юридичного методу та правової герменевтики є вкрай корисним у процесі дослідження змісту чинного законодавства, що регулює діяльність судових органів у довіллевій сфері. Ці методи дозволяють врахувати формальну структуру нормативно-правових актів, їхній текстуальний виклад, логічний зв'язок розміщених у них правових норм, особливості нормативно-правових конструкцій та водночас провести глибоку мисленнєву обробку, інтерпретацію самого змісту чинного законодавства в окресленій сфері.

Зокрема, правова герменевтика переслідує важливе завдання щодо реалізації правотлумачної роботи з максимальним пристосуванням юридичного тексту до сучасних реалій.

Саме вона дозволяє не лише усвідомити зміст юридичних текстів чинного законодавства, але й співставний їх з пов'язаними правовими актами, виявити логічні зв'язки між ними, визначити кореляцію завдань правового регулювання зі змістом юридичного тексту правового акта [93, с. 5–12].

Виявлення недоліків чинного законодавства, правових проблем діяльності судових органів як суб'єктів захисту права людей на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні внаслідок апробації вказаних методів дослідження дозволяють зосередитися на пошуку досконалих моделей правового регулювання діяльності судових органів у довкіллевій сфері.

Формування проєктів нормативно-правових актів, ідентифікація шляхів підвищення ефективності діяльності судових органів у досліджуваній сфері неможливі без застосування прогностично-правового методу та методу юридичного конструювання.

Прогностично-правовий метод скерований на передбачення майбутнього стану правових явищ і процесів, формування робочих гіпотез [94, с. 22].

Саме він дозволяє усвідомити чинники, що впливають на реалізацію адміністративно-правового статусу судових органів та спрогнозувати основні тенденції розвитку правовідносин у сфері захисту довкіллевих прав за участю судових органів, визначити потребу в оновленні чинного законодавства в окресленій сфері.

Метод юридичного конструювання дозволяє залучити інструменти юридичної техніки, засоби конструювання спеціальних галузевих розробок, зосередитися на правовій термінології та стилістиці викладу змісту нормативно-правових актів. При цьому найдоцільнішим стало використання цього методу при формуванні теоретичних конструкцій, пропозицій щодо внесення змін до чинного законодавства задля найточнішого відображення юридичної волі суб'єкта правотворчості.

Слід відзначити важливість застосування синергетичного методу в ході здійснюваного дисертаційного дослідження. Сама система доквіллевих прав еволюціонує протягом багатьох років, як і система інструментів їхнього захисту. Тому вкрай важливим є виявлення особливостей цих систем, врахування специфіки еволюційних процесів у цій сфері, трансформацій.

Можливості до еволюції цих систем, специфіка самоорганізаційних процесів є винятково важливими для пізнання діяльності судових органів у доквіллевій сфері.

Таким чином система методів наукового дослідження судових органів як суб'єктів захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні є складною, з високим ступенем диференціації методів, використання потенціалу яких є вкрай потрібним для проведення комплексного дослідження окреслених у дисертації питань та досягнення поставлених у ній завдань.

Вирішення пізнавальних завдань потребує залучення широкого переліку філософських, загальнонаукових та спеціально-юридичних методів наукового пізнання. Лише їх комплексне використання є запорукою формування якісних теоретичних положень, концепцій, пропозицій щодо внесення ефективних змін до вітчизняного законодавства.

1.2 Сучасний стан адміністративно-правового забезпечення діяльності судових органів як суб'єктів захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні

Сучасне суспільство гостро відчуває вплив негативних чинників екологічного характеру на стан захисту доквіллевих прав в Україні.

Сьогодні саме судові органи визнані суспільством як найефективніші суб'єкти захисту доквіллевих прав громадян у нашій державі.

У рамках цього дисертаційного дослідження було опитано 400 осіб з Львівської, Закарпатської, Тернопільської та Київської областей (по 100 осіб з кожної області). Анкетування проведено серед респондентів у віці від 18 до 70 років (20% віком до 20 років, 30 % віком від 20 до 40 років, 35% віком від 40 до 60 років та 15% віком від 60 до 70 років). 45% респондентів вказали, що мають вищу освіту, 30% опитаних були з фаховою передвищою, професійною (професійно-технічною) освітою, 25 % осіб зазначили, що мають повну загальну середню освіту. Також у опитуванні прийняли участь судді місцевих та апеляційних судів зі Львівської, Закарпатської, Тернопільської та Київської областей (по 15 суддів з кожної області). Анкетування проведено серед суддів місцевих та апеляційних судів віком до 35 років (30%), від 35 до 45 років (35%), від 45 до 55 років (35%).

Результати цього опитування засвідчили високий рівень оцінки ефективності діяльності саме судових органів у досліджуваній сфері. Визначаючи ефективність діяльності суб'єктів адміністративно-правового захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні, 43,5% опитаних віддали перевагу судовим органам. Натомість ефективність діяльності органів публічного управління у цій сфері визнали лише 18,5% респондентів, громадських природоохоронних організацій – 13% опитаних, а 13% респондентів стверджували, що найефективнішою є діяльність самих громадян у означеній сфері. Також 60% опитаних суддів позитивно оцінили ефективність роботи судових органів у цій сфері. Лише 10% суддів вказали на ефективність діяльності органів публічного управління, 20% – на ефективну роботу громадських природоохоронних організацій, а 10% суддів визнали найефективнішою діяльність самих громадян.

Діяльнісні інструменти судових органів як суб'єктів захисту довкіллєвих прав в Україні дають змогу ефективно здійснювати протидію порушенню цих правових можливостей в окресленій сфері й усувати загрози, ризики, пов'язані з довкіллям, забезпечувати охорону довкілля загалом. Загострення довкіллєвих проблем зумовлює потребу наукового аналізу стану адміністративно-правового

забезпечення функціонування судових органів у довкіллевій сфері та пошуку перспектив його удосконалення.

Дослідження сучасного стану адміністративно-правового забезпечення діяльності судових органів в окресленій сфері повинно ґрунтуватися на науково обґрунтованій теоретичній основі, що охоплює результати дефініювання важливих понять: «адміністративно-правове забезпечення» й «безпечне для життя та здоров'я довкілля» [95, с. 290].

Першу з представлених категорій розглядають у якості елемента дії права, що зумовлює спеціальний його вплив на діяльність суб'єктів правовідносин.

Також у науковій літературі можна зустріти тлумачення цієї категорії як процесу безперервної діяльності суб'єкта права з приводу створення певних правових умов. Таке забезпечення є гнучким поєднанням фіксації, реалізації й гарантування, охорони прав індивідуальних та колективних членів нашого суспільства юридичними засобами [96, с. 15].

Дехто визначає адміністративно-правове забезпечення як втілення в життя державно-владними інституціями заходів правового, організаційно-технічного й іншого характеру задля унормування суспільних відносин різних сфер людської й суспільної життєдіяльності. Його втілення в життя забезпечує формування адміністративно-правового механізму забезпечення юридично значущої діяльності, що різниться формами, методами й інструментами, які унормовують такі відносини з метою гарантування їхнього стабільного функціонування [97, с. 6–7].

Розуміючи комплексність досліджуваної категорії, деякі автори дійшли висновку про наявність низки визначальних для неї ознак. Вони стверджують, що вона відзначається цілеспрямованістю, регулятивним, організуючим потенціалом, здатністю до правового упорядкування відносин, втілення в життя через систему правових інструментів, засобів, методів, реалізовуваних через субординаційний вплив, різноплановістю такого юридичного впливу як щодо індивідуальних, так і щодо колективних членів суспільства; втілення в

життя через процес виконання чи використання правових норм; стадійний характер (охоплює процес правового регламентування правових відносин, ідентифікацію правових можливостей, обов'язків людини, їхню реалізацію) [97, с. 116–118].

На наш погляд, юридична категорія «адміністративно-правове забезпечення» слугує правовою константою, уособленням нормативного визначення порядку втілення у життя й охорони правових можливостей, практичного гарантування належної його реалізації.

Зміст такої категорії є відображенням нормативно-правових умов втілення у життя суб'єктивного права, засобів його реалізації та охорони, гарантування його практичного здійснення [95, с. 291].

Здійснення такого адміністративно-правового забезпечення відбувається завдяки визначеному юридичними нормами процесу їхнього урегулювання, який реалізовується органами публічного управління, їхньому обов'язку врегулювати ці відносини, забезпечувати систему правового укладу, доцільного з огляду на потреби держави й суспільства, гарантувати загалом розвиток правовідносин у суспільстві.

Визначальною правовою категорією, що слугує кращому розумінню змісту адміністративно-правового забезпечення діяльності судових органів як суб'єктів захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні є категорія «право на безпечне для життя та здоров'я довкілля».

Законодавство України, зокрема ст. 50 Конституції України та 293 Цивільного кодексу України формує розуміння цієї категорії як певного особистого, визнаного й гарантованого державою, ідентифікованого у законодавстві немайнового права, яке слугує забезпеченню природного існування людини.

На визначення правової природи цього права скерований зміст ст. 50 Основного закону. У ній законодавець акцентує на володінні кожною фізичною особою таким правом, зокрема можливістю бути обізнаною з інформацією щодо стану довкілля, отримувати й поширювати цю інформацію.

Як особисте немайнове право, воно перебуває у тісному зв'язку зі своїм носієм, фізичною особою, яку не можна його позбавити, в саме право не може бути передане чи подароване.

З огляду на зміст безпечного для життя та здоров'я довкілля, слід відзначити й те, що він не обмежується винятково екологічним компонентом, цей зміст тісно пов'язаний також з безпечними для людей умовами роботи, навчання, проживання, продуктами споживання, у тому числі харчування, предметами побуту. Він уособлює охорону довкілля загалом та прав людини, які з цим пов'язані.

У ст. 293 ЦК України законодавцем наголошується на забороні фізичним та юридичним особам знищувати й забруднювати довкілля. Водночас у ст. 293 ЦК України законодавець відзначив право суду застосовувати заходи, націлені на припинення протиправної діяльності у досліджуваній сфері.

З'ясовуючи зміст досліджуваної категорії, варто відзначити різноманіття дефініцій, які зустрічаються у науковій літературі: право на безпечне довкілля, довкілльєве право, екологічне право, право на сприятливе навколишнє середовище тощо.

Систематизована термінологічна апробація у наукових працях А. Гетьмана. Цей автор відзначає неусталеність досліджуваної категорії, зважаючи на те, що вітчизняні вчені використовують у власних наукових дослідженнях такі терміни, як «право на сприятливе навколишнє середовище», «право на сприятливе довкілля» (згадується у працях В. Костицького, М. Васильєва, Ю. Шемшученка) [98, с. 66–74].

Про право на здорове природне оточуюче середовище згадує О. Колбасов. В. Петров вказує на право на здорове навколишнє середовище, а П. Замфір згадує про чисте, здорове і сприятливе для життя людини навколишнє природне середовище [99, с. 17].

Деякі вчені використовують доволі широкий термін «антропогенне довкілля», вважаючи його певним середовищем, на яке справляють негативний вплив не лише довкілльєві чинники, але й різні види господарської діяльності

(наприклад, незаконне розміщення відходів) [100, с. 106–119; 101, с. 50–57], умови праці, життя громадян, безпечність продуктів харчування, якість медицини тощо [102, с. 602].

У деяких міжнародно-правових актах йдеться про сприятливі умови життя людини [103].

При цьому Т. Грушкевич, який дослідив специфіку термінологічного окреслення досліджуваної категорії в Європі теж дійшов висновку, що така ситуація розрізненості термінів характерна й для інших країн. Ст. 66 Основного закону Португальської Республіки містить положення про право на здорове навколишнє середовище, а у аналогічному законодавчому акті Королівстві Бельгія гарантовано право на здорове навколишнє середовище» (ст. 23); Конституція Королівства Іспанія у ст. 45 містить положення про гарантування права на навколишнє середовище, яке сприяє розвитку особистості [104, с. 110; 105, с. 136–143].

Термінологічне різноманіття розмиває й межі терміна «безпечне для життя та здоров'я довкілля».

Згідно зі ст. 293 ЦК України тлумачачи зміст категорії «довкілля» слід враховувати, що вона охоплює не тільки природне середовище, але й соціальну сферу життєдіяльності людини, її навчання, праці. Такий підхід відображає тісний зв'язок такої категорії з конституційним правом на життя (ст. 27 Основного закону України), економічними, соціальними правовими можливостями [95, с. 291].

Широкий підхід до тлумачення цієї категорії засвідчує зміст та особливості її використання у Законах України «Про загальну безпечність нехарчової продукції» від 02 грудня 2010 р. № 2736-VI та «Про безпечність та якість харчових продуктів» від 23 грудня 1997 р. № 771/97-ВР.

Т. Павлова наполягає на тому, що цей термін відображає стан оточення функціонування певного об'єкта. Тобто довкіллям є те, що оточує кожного з нас, певний простір й об'єкти довкілля природного, виробничого, соціального, антропогенного й іншого характеру. Ця авторка переконує, що цим терміном

охоплено далеко ширший перелік об'єктів, аніж терміном навколишнє природне середовище [106, с. 153].

Задля точності використання термінології, звернемося до слушної думки В. Іванюшенка про те, що суб'єктивне право людини на безпечне для життя та здоров'я довкілля охоплює юридично визначену й забезпечену можливість реалізовувати безпечне користування довкіллям з метою задоволення своїх потреб в умовах гарантованої екологічної безпеки у країні [107, с. 21].

При цьому така правова можливість змістовно проявляється як складний юридичний феномен, що зумовлений характеристиками вимог щодо екологічної безпеки, охорони довкілля, його безпечності, нормативними вимогами довкіллевих, санітарно-епідеміологічних нормативно-правових актів, спеціальних довкіллевих стандартів тощо.

Таке право зумовлене безпечністю довкілля для життя та здоров'я членів суспільства, відповідністю стандартам екологічної безпеки, забезпеченістю можливості пред'явлення законної вимоги до інших членів суспільства щодо виконання довкіллевих правил, вимог, гарантованості можливості реалізації державою заходів примусу й судового захисту тощо [107, с. 22].

Цей зміст регламентований довкіллевими обмеженнями (наприклад щодо концентрації забруднених речовин у довкіллі, щодо рівня радіаційної безпеки), певними нормативами (наприклад, гранично допустимих концентрацій викидів (скидів) забруднюючих речовин), лімітними обмеженнями для природокористувачів, граничними обсягами вилучення природних ресурсів з довкілля, нормами порогового радіаційного, електромагнітного, акустичного й іншого шкідливого впливу на довкілля, обмеженнями вмісту шкідливих для людини складників у продуктах харчування тощо [99, с. 17].

Адміністративно-правовому забезпеченню функціонування судових органів у досліджуваній сфері слугує нормативно-правова визначеність правових інструментів реалізації судовими органами упорядкування довкіллевих суспільних відносин, гарантування корисного для країни й

суспільства укладу, розвитку правовідносин задля збереження безпечного для життя та здоров'я довкілля, відновлення довкіллевих правових можливостей.

Ця визначеність зумовлена змістом багатьох чинних нормативно-правових актів, до яких належать КУпАП від 07 грудня 1984 р. № 8073-Х, Водний кодекс України від 06 червня 1995 р. № 213/95-ВР, Земельний кодекс України від 25. жовтня 2001 р. № 2768-III, Лісовий кодекс України від 21 січня 1994 р. № 3852-XII, Закони України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25 червня 1991 р. № 1264-XII, «Про охорону атмосферного повітря» від 16 жовтня 1992 р. № 2707-XII, «Про відходи» від 05 березня 1998 р. № 187/98-ВР, «Про основні засади (Стратегію) державної екологічної політики на період до 2030 року» від 28 лютого 2019 р. № 2697-VIII та інші.

Особливу роль для адміністративно-правового забезпечення досліджуваної діяльності судових органів відіграє КУпАП. У цьому правовому документі визначені адміністративно-правові засади притягнення до відповідальності осіб, винних у вчиненні довкіллевих деліктів. Така відповідальність відіграє роль самостійного різновиду юридичного покарання за порушення земельних, водних, лісових вимог, вимог законодавства у сфері використання надр, захисту біорізноманіття, є інструментом гарантування екологічної безпеки. Положення цього кодексу проявляються як засіб адміністративно-правового забезпечення діяльності судових органів, що можуть розглядати судові справи у довкіллевій сфері. Слід відзначити наявність понад 60 складів довкіллевих деліктів, про які законодавець згадує у гл. 7 Кодексу України про адміністративні правопорушення.

Законом України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25 червня 1991 р. № 1264-XII окреслено право членів суспільства на подання судових позовів до публічно-правових інституцій, суб'єктів господарювання й громадян задля відшкодування шкоди, спричиненої як здоров'ю, так і майну внаслідок шкідливого впливу на довкілля, право судового оскарження рішень, дій публічно-правових органів, посадових осіб, що порушують гарантовані законом довкіллеві правові можливості. У ст. 67

даного закону акцентовано на широких повноваженнях судових органів щодо вирішення спорів, пов'язаних з охороною навколишнього природного середовища [108].

У основі судового забезпечення права людини на безпечне для життя та здоров'я довкілля лежать стандарти, визначені законом України «Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року» від 28 лютого 2019 року. З огляду на зміст цього нормативно-правового документу, для законодавця вкрай важливо в аспекті розвитку державної екологічної політики та формування екологічних цінностей забезпечити доступ громадськості до правосуддя у довкіллевій сфері та сфері природокористування [109].

Таке право визнається вченими як законодавчо забезпечена можливість людини жити у такому середовищі (природному, техногенному, соціальному), яке не завдає шкоди здоров'ю, дає змогу вільно використовувати природні й інші блага, зменшує чи запобігає виникненню біологічних, екологічних, економічних й інших ризиків для нього [110, с. 78].

При цьому об'єктом реалізації такого права, з огляду на зміст закону «Про оцінку впливу на довкілля» від 23 травня 2017 р. № 2059-VIII, є життєдіяльність громадян, їхнє здоров'я, природні ресурси, ландшафт, біорізноманіття, клімат тощо [111].

Питанню забезпечення довкіллевих прав присвячені проекти нормативно-правових актів, що подані у Верховну раду України, наприклад проект Закону України «Про забезпечення конституційних прав громадян на безпечне для життя і здоров'я довкілля» [112].

Найбільше значення для посилення захисту довкіллевих прав мають правові позиції, рішення вищих судових органів, серед яких й рішення ЄСПЛ.

Рішення ЄСПЛ зумовлюють специфіку судової практики, зміст якої свідчить, що забруднення довкілля становить безпосередню причину порушення права на життя, повагу до приватного та сімейного життя тощо. Типові проблеми гарантування доступу до правосуддя у довкіллевій сфері

стосуються недотримання термінів розгляду судових справ; великого розміру судових витрат, у тому числі судового збору, вартості експертиз, правничої допомоги, відсутності кваліфікованих кадрів для отримання якісної правової й експертної допомоги, недостатнього знання суддями довікільєвого законодавства (зокрема й міжнародних угод), вузькості процесуальної правоздатності громадськості (стосується відсутності визначення нормативно-правової основи для судового оскарження громадськими організаціями порушень законодавства, правопорушень у довікільєвій сфері, можливості захисту ними прав громадян у відносинах з органами публічного управління) [113].

Все вищенаведене засвідчує, що дуже важливим для забезпечення верховенства права у сфері захисту довікільєвих прав є формування юридичних передумов задля уникнення перепон у доступі до правосуддя.

Практика ЄСПЛ доволі широко відображає питання захисту довікільєвих прав. Вона базується на порушенні положень Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, у тому числі права на життя (ст. 2), справедливий засіб правового захисту (ст. 13), справедливий судовий розгляд (ст. 6), свободу вираження поглядів (ст. 10), повагу до приватного і сімейного життя (ст. 8) [113].

Основний правовий підхід до вирішення довікільєвих справ закладений у постанові Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про злочини та інші правопорушення проти довікілья» від 10 грудня 2004 р. № 17. Зміст цього правового документу засвідчує, що зважаючи на бланкетний характер більшості статей, що визначають відповідальність за злочинні дії та адміністративні правопорушення, судам варто уважно визначати те, якими законодавчими актами врегульовуються відносини, що стосуються використання й охорони таких природних ресурсів як земля, надра, води, атмосферне повітря тощо) [114].

Зміст правових позицій судових органів як суб'єктів захисту довікільєвих прав визначається судовою практикою вітчизняних судових інституцій, у тому

числі Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду. До таких належать постанови, які пов'язані зі спорами щодо охорони атмосферного повітря [115], використання й охорони вод, водокористування, відтворення водних ресурсів [116], реалізації права власності щодо лісів, забезпечення їхньої охорони й раціонального використання, відтворення біорізноманіття [117], перевезення, видалення, утилізації відходів [118], мисливського господарства й полювання [119], оцінки впливу на довкілля [120, с. 115].

Уся система сучасного адміністративно-правового забезпечення діяльності судів у досліджуваній сфері зорієнтована на гарантування чіткості нормативного визначення специфіки реалізації й охорони довкіллевих прав громадян задля їхнього задоволення, забезпечення у державі екологічної безпеки загалом.

Висловлюючи свою думку щодо першочерговості реалізації заходів для посилення адміністративно-правового захисту права громадян у довкіллевій сфері, 30,5% опитаних за темою дисертації осіб визнали потребу удосконалення чинного законодавства про охорону навколишнього середовища, 19% опитаних стверджували про необхідність посилення відповідальності за довкіллеві адміністративні правопорушення, 31% респондентів наполягали на потребі покращення правозастосовної практики щодо попередження протиправної діяльності органів публічного управління у довкіллевій сфері, а 19,5% опитаних обрали покращення правозастосовної практики щодо припинення протиправної діяльності органів публічного управління у довкіллевій сфері та покарання винних.

Удосконалення адміністративно-правового забезпечення реалізації судовими органами функції захисту довкіллевих прав неможливе без внесення багатьох змін до чинного законодавства, з огляду на потребу посилення інструментів попередження й припинення негативних довкіллевих явищ, нових викликів довкіллевого характеру, відповідальності за делікти у довкіллевій сфері, заохочення учасників довкіллевих відносин реалізовувати

довкіллеві права з огляду на вимоги екологічної безпеки, потребу покращення правозастосовної практики тощо.

1.3 Основні засади адміністративно-правового забезпечення діяльності судових органів як суб'єктів захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні

Визначення основних засад адміністративно-правового забезпечення функціонування судових органів як суб'єктів захисту довкіллевих прав громадян у нашій державі є запорукою комплексного розуміння інструментів впливу судових органів на правовідносини, що виникають у окресленій сфері, сприяє розумінню способу організації функціонування судових інституцій як суб'єктів правозахисної діяльності, гарантій ефективності реалізації ними правозахисних повноважень.

Я. Кравець відзначає, що найважливішими чинниками, які слугують запорукою вагомої ролі спеціалізованого судочинства в екологічній сфері є збільшення впливу екологічних загроз глобального характеру та локальних катастроф довкіллевого характеру, техногенних аварій, зростання потреби охорони довкілля, посилення пропагування цінності довкілля для життя суспільства, так і усвідомлення цієї цінності політичними елітами окремих держав, зростання різновидів довкіллевих правовідносин та кількості звернень членів суспільства за захистом довкіллевих прав у судовому порядку [77].

Ідентифікація досліджуваних засад повинна ґрунтуватися на міжнародних стандартах захисту довкіллевих прав людини, з огляду на потребу оновлення правових інститутів та процедур, з урахуванням нових викликів та загроз, що наявні в Україні, сучасних тенденцій у сфері правосуддя.

Такі засади повинні враховувати нові виклики та загрози у довкілльовій сфері, збільшення деліктної діяльності у цій сфері, складність усунення причин та умов вчинення таких деліктів.

Особливо загострилася потреба врахування правових засад захисту довкілльових прав, що входять до міжнародних стандартів охорони довкілля в умовах війни.

У змісті додаткового протоколу від 08 червня 1977 р. до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 р., який стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів, означено, що навіть в умовах воєнних дій повинна виявлятися турбота щодо охорони довкілля, а методи й засоби їхнього ведення, які здатні завдавати збитків довкіллю чи шкоди здоров'ю населення повинні бути заборонені [121].

Не менш вагомими є положення Конвенції про заборону військового або будь-якого іншого ворожого використання засобів впливу на природне середовище від 18 травня 1977 р., що містить заборону у ході військових дій навмисно впливати на природні ресурси задля використання у військових цілях, зокрема змінювати структуру, динаміку, склад Землі, впливати на біосферу, літосферу, гідросферу й атмосферу тощо [122].

Положеннями Йоганнесбурзьких принципів щодо ролі права і сталого розвитку, схвалених на Всесвітньому симпозіумі суддів у 2002 році, визнано вагоме значення незалежної судової системи й судового процесу для формування й реалізації довкілльового законодавства. Судову владу, суб'єктів, залучених до реалізації судового процесу на рівні держави чи регіональному й глобальному рівні визнано суб'єктами сприяння реалізації й втілення в життя міжнародного й національного довкілльового законодавства, наголошено, що саме судова влада повинна гарантувати верховенство права, реалізовувати положення міжнародних й національних нормативно-правових актів, що стосуються довкілля й сталого розвитку, захисту правових можливостей сучасників й прийдешніх поколінь [123].

Проблеми адміністративно-правового забезпечення функціонування судових органів були ідентифіковані такими вченими, як Л. Баєва, С. Бондар,

Р. Ігонін, П. Назаренко, І. Прошутя. Проте ці праці не стосувалися сфери нашого наукового інтересу та не враховували нових тенденцій у сфері правосуддя.

Система адміністративно-правового забезпечення діяльності судових органів була предметом досліджень багатьох вчених. Серед її елементів окрему увагу вчені присвячували об'єкту, суб'єкту адміністративно-правового забезпечення, адміністративно-правовим нормам, відносинам, гарантіям методам та інструментам їхньої практичної реалізації [124, с. 50].

При цьому беззаперечним вченими вважається тісний зв'язок у цій системі адміністративно-правових норм, що регламентують правові можливості судових органів як учасників адміністративно-правових відносин та практичної реалізації відповідних повноважень судовими органами.

Загалом ефективність механізму адміністративно-правового забезпечення діяльності судових органів перебуває у прямій залежності від стану адміністративного законодавства, що регулює діяльність судових органів, способу організації відповідної судової діяльності, а також наділення судових органів потрібним обсягом компетенції щодо правозахисної діяльності у сфері забезпечення безпечного для життя та здоров'я довкілля в Україні.

Говорячи про адміністративно-правове забезпечення функціонування судових органів у досліджуваній сфері, слід констатувати його двояку природу, що проявляється у націленості на забезпечення унормування в рамках чинного законодавства порядку здійснення правосуддя задля реалізації та охорони суб'єктивних довкіллевих прав громадян, так і на практичну реалізацію судовими органами заходів щодо забезпечення попередження, припинення будь-яких порушень таких прав, їхнього відновлення, покарання винних за їхнє порушення та відшкодування заподіяної шкоди [125, с. 89–90].

Визначальними для реалізації усієї системи адміністративно-правового забезпечення діяльності судових органів у окресленій сфері є ідентифікація його основних засад.

Усі правові засади адміністративно-правового забезпечення діяльності судових органів у досліджуваній сфері можна поділити на нормативно-правові та організаційно-правові.

Першу групу правових засад можна окреслити як нормативно-правові, оскільки вони стосуються системи адміністративно-правових норм (правил поведінки), що встановлюються державою задля регулювання правомочностей судових органів як суб'єктів реалізації правозахисних повноважень у довіллевій сфері. Вони визначають компетенцію судових органів у цій сфері та правову основу реалізації адміністративного правосуддя у довіллевих справах, фіксують процедуру реалізації адміністративного правосуддя у таких справах, процесуальні права учасників судового розгляду, різновиди засобів правового впливу на порушників, що дають змогу попередити, припинити незаконну діяльність, яка завдає шкоди довіллю, покарати винних та відновити порушене довіллевє право.

Деякі вчені, говорячи про адміністративно-правове забезпечення діяльності судових органів, вважають, що воно вичерпується унормуванням відповідних адміністративно-правових відносин, учасником яких є судові органи. Зокрема І. Прошутя, досліджуючи цю категорію, прийшов до висновку, що це система адміністративно-правових актів, норми яких детермінують найважливіші засади функціонування судових органів, врегульовують адміністративно-правові відносини, до яких вони залічені [126, с. 68].

Такий підхід скидається хибим, оскільки адміністративно-правове забезпечення діяльності судових органів не вичерпується лише нормативно-правовим аспектом. Нормативно-правова складова є важливою, проте не єдиною у системі адміністративно-правового забезпечення.

Нормативно-правові засади адміністративно-правового забезпечення діяльності судових органів у окресленій передбачають упорядкування за допомогою адміністративно-правових засобів, зокрема адміністративно-правових норм, суспільних відносин, учасником яких є судові органи задля

належної юридичної фіксації повноважень, унормування процесуальних аспектів ефективної реалізації повноважень, що дають змогу попередити, припинити будь-які порушення права громадян на безпечне довкілля, притягнути винних до відповідальності та відшкодувати заподіяну шкоду.

Серед важливих нормативно-правових засад слід виокремити такі, як нормативність, що засвідчує регулятивну роль правових актів, які окреслюють сферу правового впливу судових органів, можливість її здійснення за допомогою визначення меж свободи громадян у екологічній сфері, її обмеження через певні заборони чи зобов'язання, загальнообов'язковість, державну забезпеченість правових актів, що урегульовують правовий статус судових органів у окресленій сфері, формальну визначеність адміністративно-правового забезпечення правозахисної діяльності судових органів у довкіллевій сфері, яка відображає чіткість та однозначність юридичного закріплення компетенції судових органів, їхніх прав та обов'язків як суб'єктів захисту суб'єктивних прав громадян у довкіллевій сфері тощо.

Правомочності судових органів закріплені у низці нормативно-правових актів. Говорячи про такі гарантії, законодавець використовує наступні формулювання: «спори у галузі охорони навколишнього природного середовища вирішуються судом» [108], «діяльність фізичних та юридичних осіб, що завдає шкоди водам (водним об'єктам), може бути припинена за рішенням суду» [127], «рішення про тимчасову заборону (зупинення) або припинення діяльності підприємств у разі порушення ними законодавства про оцінку впливу на довкілля приймається виключно судом» [111], «спори з питань охорони, захисту, використання та відтворення лісів вирішуються в установленому порядку судами» [128].

Таким чином нормативно-правові засади забезпечення правозахисної діяльності судових органів у довкіллевій сфері закріплені в ч. 3 ст. 11 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25 червня 1991 р. № 1264-ХІІ [108], ст. 103 Лісового кодексу України [128], ч. 2 ст. 95,

109 Водного кодексу [127], ч. 4 ст. 16 Закону України «Про оцінку впливу на довкілля» [111] та в багатьох інших нормативно-правових актах.

Нормативно-правові засади відображають інституційні основи функціонування судових органів, засвідчують нормативно визначену роль цих органів у нашому суспільстві як правозахисних інституцій у довкіллевій сфері. Серед таких засад вченими прийнято виокремлювати принципи паритетності, справедливості, верховенства права, законності здійснення судової влади, її реалізації винятково судовими органами, її незалежності, самостійності, безсторонності тощо [129, с. 20].

Другу групу правових засад можна окреслити як організаційно-правові засади адміністративно-правового забезпечення діяльності судових органів. Належна увага цій групі дасть змогу якнайкраще зрозуміти особливості механізму функціонування усієї судової системи, використання усіх ресурсів судової влади для сприяння досягненню мети захисту довкіллевих прав громадян.

Визначаючи зміст адміністративно-правового забезпечення функціонування судів загальної юрисдикції, Р. Ігонін наполягав, що це регламентована нормами адміністративного права діяльність суб'єктів публічного управління, зорієнтована на формування потрібних умов функціонування судових органів, та система гарантій їхньої діяльності [130, с. 40].

Це твердження засвідчує, що уся друга група окреслених засад адміністративно-правового забезпечення діяльності судових органів є відображенням організаційно-функціональних та судоустрійних принципів функціонування судової влади в Україні.

Вченими у наукових працях ці засади розмежовані з нормативно-правовими доволі нечітко. Деякі вчені, говорячи про організаційний аспект адміністративно-правового забезпечення, відносить сюди й нормотворчу діяльність, що слугує основою для діяльності судових органів [131, с. 596].

Цілком слушно до організаційних заходів у сфері забезпечення

адміністративних судів С. Бондар відніс заходи організаційно-штатного характеру, що пов'язані з формуванням якісного кадрового складу, належної структури адміністративних судів, охоронно-профілактичного змісту, націлені на підтримання встановленого порядку здійснення адміністративного судочинства, дотримання правил, виконання розпоряджень суду, недопущення виявів неповаги до нього, пов'язані з державним захистом суддів, гарантуванням безпечної участі в розгляді справи учасників судового процесу, фінансового, матеріально-технічного організаційно-технічного характеру, що слугують фінансовому забезпеченню судового процесу та діяльності судів, підтримання придатності приміщень судів, забезпечення їх технічними засобами фіксації судового процесу, покриття витрат на здійснення адміністративного судочинства, інформаційного змісту щодо забезпечення доступності нормативно-правових актів, спеціальної літератури, судової практики тощо [131, с. 596].

Загалом, досліджуючи адміністративно-правове забезпечення функціонування судової системи, А. Борко прийшов до висновку, що його метою є гарантування нормального функціонування судової системи України та правових можливостей громадян (їхньої фіксації, упорядкування, охорони) [132, с. 71].

На думку деяких вчених, такі засади охоплюють державну мову судочинства, його гласність, можливість колегіального й одноособового розгляду справ судом, залучення громадськості до процесу правосуддя, реалізацію судочинства, виходячи з рівності, змагальності сторін, презумпції невинуватості, гарантованості права на оскарження рішення суду та його обов'язковості [133, с. 22-32; 134, с. 80].

До цієї групи засад слід віднести й засади адміністративного судочинства (визначені у ч. 3 ст. 2 КАС України). Серед важливих засад законодавець особливу увагу приділив верховенству права, рівності усіх учасників судового процесу, гласності й відкритості розгляду таких справ, змагальності сторін й диспозитивності, офіційному з'ясуванню обставин справи, обов'язковості

рішень суду, забезпеченості можливості апеляційного перегляду справи, права на касаційне оскарження судового рішення, розумності строків розгляду судових справ, неприпустимості будь-яких зловживань процесуальним правом й відшкодування судових витрат осіб, щодо захисту прав яких ухвалене рішення судом [135].

Принциповим при цьому є усвідомлення організаційних, функціональних особливостей, форм і методів діяльності судових органів, специфіки завдань різних судових органів у цій сфері, розподілу їхньої компетенції, засобів забезпечення загальнообов'язковості правових актів судових органів тощо.

Характеризуючи функціональну складову адміністративно-правового забезпечення діяльності судових органів у досліджуваній сфері, слід звернути увагу на правозахисні завдання та повноваження судових органів.

Найширшим колом таких повноважень наділені саме адміністративні суди.

У ст. 2 КАС України визначено, що адміністративне судочинство переслідує мету ефективного захисту правових можливостей фізичних і юридичних осіб від порушень, що вчиняються носіями владних повноважень.

При цьому додаткову правозахисну роль відграють процедури оскарження судових рішень у порядку апеляції та касації. Здійснення перегляду судових рішень виконує роль своєрідної гарантії відновлення порушених прав особи.

На важливості правозахисної діяльності суддів свого часу наголошували такі вчені, як Є. Краснов, О. Лемак, І. Личенко, С. Шевчук та інші.

О. Лемак визнавала право на судовий захист одним з найважливіших інструментів обмеження влади та усунення можливості безпідставного обмеження правових можливостей, втручання у приватне життя [136, с. 7].

І. Личенко наголошувала, що система судових органів має змогу спрямовувати свою діяльність на реалізацію захисту різного роду правомочностей громадян від незаконних правових актів, рішень, дій (бездіяльності) органів публічної влади, посадових осіб, від правопорушень,

що мають форму адміністративних деліктів, інших різного роду порушень правових можливостей [137, с. 104].

Досліджуючи сферу соціального захисту адміністративно-правовими засобами, Є. Краснов наполягав на визначній ролі суду як правозахисної інституції, що забезпечує право особи здійснювати звернення до суду у першій інстанції безпосередньо чи у разі неможливості задоволення прав у результаті здійснення різного роду адміністративних процедур [138, с. 322].

Реалізація права на судовий захист перебуває у прямій залежності від адміністративно-правового забезпечення гарантованого в державі права на доступ до справедливого правосуддя, що втілюється через дію системи незалежних й неупереджених судів, визначення розумного строку розгляду спорів, забезпечення публічності й обґрунтованості судових рішень, реалізації інших гарантій правосуддя (можливості отримання правової допомоги, забезпечення допустимості доказів, тощо) [139, с. С 231–248].

Усі ці характеристики якнайкраще визначають функціональну складову адміністративно-правового забезпечення діяльності судових органів у досліджуваній сфері.

Зміст цієї функціональної складової пов'язаний з можливістю за допомогою адміністративного судочинства реалізовувати засоби протидії не лише протиправній діяльності органів публічного управління, правопорушенням, а й діям, що хоч формально й відповідають чинному законодавству, проте суперечать моралі суспільства, духу права, справедливості, гуманізму [140, с. 35].

Особливо важливим, в аспекті реалізації правозахисної функції судових органів, є дослідження судового контролю, що реалізується адміністративними судами. Сам судовий контроль відіграє роль потужного засобу захисту прав громадян у довкіллевій сфері. Адміністративно-правове забезпечення реалізації судового контролю безпосередньо впливає на ефективність функціонування судових органів.

Зміст КАС України слугує адміністративно-правовому забезпеченню

реалізації судами функції захисту довкіллевих прав. Він відображає різновиди публічно-правових спорів, які стосуються забезпечення права людини на здорове довкілля. Серед найважливіших можна виокремити ті, які стосуються прав фізичних або юридичних осіб, порушених неправомірною бездіяльністю носія владних повноважень, пов'язані з відчуженням майнових об'єктів задля суспільних потреб чи з мотивів суспільної потреби, забезпеченням доступу до публічної інформації про стан довкілля, із кадровим забезпеченням органів публічного управління у сфері довкілля, стосуються укладення, виконання, припинення адміністративного договору щодо довкілля й природних ресурсів, ті, які пов'язані із визначенням обсягу делегованих повноважень, дотримання рамок дискреційного впливу тощо [135].

Прикладом реалізації судового контролю за діяльністю органі публічного управління є рішення Кіровоградського окружного адміністративного суду у справі за позовом до Департаменту екології та природних ресурсів Кіровоградської обласної державної адміністрації та третьої особи, яка не заявляє самостійних вимог, щодо предмета спору на стороні відповідача – малого приватного підприємства «Тарон» про визнання протиправним та скасування висновку з оцінки впливу на довкілля планової діяльності «Будівництво Асфальтобетонного заводу МПП «Тарон» №04.2/2019423284/1 від 24 червня 2019.

Позивач мотивував свій позов тим, що права мешканців будинків, який є найближчим до території, де здійснюватиметься планова діяльність МПП «Тарон», порушені. Зокрема вони не були у визначеному порядку повідомлені про громадське обговорення будівництва заводу. Позивач переконував, що неправомірні дії відповідача зумовлять заподіяння значної шкоди довкіллю, здоров'ю населення, що мешкає на території, прилеглій до тієї, на якій заплановане спорудження об'єктів. Їхнє будівництво зумовить неможливість проживання громади на зазначених територіях, а саме будівництво заводу заплановане з порушенням санітарно-захисної зони.

За результатами судового контролю Кіровоградський окружний адміністративний суд задовольнив адміністративний позов до Департаменту екології та природних ресурсів Кіровоградської обласної державної адміністрації та третьої особи, яка не заявляє самостійних вимог, щодо предмета спору на стороні відповідача – малого приватного підприємства «Тарон» про визнання протиправним і скасування висновку Департаменту екології та природних ресурсів Кіровоградської обласної державної адміністрації з оцінки впливу на довкілля планової діяльності «Будівництво Асфальтобетонного заводу МПП «Тарон» №04.2/2019423284/1 від 24 червня 2019 р. [141].

Здійснення судового контролю у довкіллевих справах є ваговою гарантією втілення і захисту права громадян на безпечне для життя і здоров'я довкілля та охорони довкілля загалом.

Такий судовий контроль реалізується системою адміністративних судів та стосується діяльності органів публічного управління в Україні, актів правозастосування, дій та бездіяльності у довкіллевій сфері, виявлення фактів їхньої протиправної діяльності, порушення порядку прийняття управлінських рішень, прийняття їх всупереч наявному обсягу публічно-правової компетенції. Такий контроль виконує не лише правозахисну функцію у довкіллевій сфері, але й є засобом попередження здійснення суб'єктами публічно-сервісної діяльності вжиття заходів, які можуть прямо чи опосередковано зумовити порушення довкіллевих прав громадян, виявлення причин й умов протиправної діяльності таких органів.

Саме судові органи володіють широким колом повноважень щодо реалізації судового контролю, що є однією з найважливіших характеристик їхнього адміністративно-правового статусу як суб'єктів захисту довкіллевих прав громадян.

Закріплюючи у ст. 2 КАС України правову можливість судових органів у рамках судового контролю перевіряти факти реалізації повноважень органів публічного управління й прийняття ними рішень з дотриманням нормативно

визначених вимог, юридичних засад прийняття рішень, зокрема законності, добросовісності, своєчасності, розсудливості державно-владної діяльності, виконання ними законодавчо окреслених управлінських процедур, у межах визначених у законодавстві повноважень [135], законодавець визначає її головним інструментом захисту прав громадян у публічно-правовій сфері загалом та довкіллевій сфері зокрема.

Захист довкіллевих прав громадян досягається через прийняття судових рішень за результатами розгляду справ, які стосуються прямої чи опосередкованої перевірки законності рішень, дій, бездіяльності органів публічного управління, винесення обов'язкових для виконання ухвал (постанов), націлених на виявлення й усунення причин та умов такої протиправної діяльності.

Питання профілактичного впливу судового контролю за діяльністю органів публічного управління неодноразово ставали предметом наукових досліджень. Слід відзначити, що такий вплив на публічно-правові відносини опосередковується через діяльність судових органів щодо виявлення причин та умов можливої протиправної поведінки у довкіллевій сфері, застосування правових інструментів з метою усунення деліктів посадових осіб, які порушують довкіллеві права людей, попередження їхнього здійснення, забезпечення правопорядку загалом [135].

Потужним профілактичним впливом задля відновлення порушених довкіллевих прав громадян відзначаються окремі ухвали адміністративних судів, прийняті в порядку, визначеному ст. 249 КАС України, у випадку виявлення підстав для притягнення до відповідальності представників владних інституцій, діяльність яких є протиправною. Прийняття таких ухвал вченими відзначається як генеральна форма судового контролю [142, с. 274–282]. Така ухвала надсилається публічно-правовим інституціям для усунення причин та умов можливих правопорушень, а сам адміністративний суд визначає термін для відповіді й втілює виховний вплив у довкіллевій сфері.

Як слушно відзначає З. Добощ, доволі важливою проблемою у цій сфері є недосконалість засобів адміністративних судів щодо контролю за реалізацією вимог, викладених у окремих ухвалах цих судів. Авторка, цілком слушно, пропонує доповнити ст. 249 КАС України положеннями щодо визначення обов'язку органу публічного адміністрування, щодо якого виноситься окрема ухвала, щодо надання у визначений у ній строк звіту про її виконання. При цьому доцільним є визначення можливості, у випадку його неподання, застосовувати до керівника цього органу адміністративне покарання за аналогією з положеннями ст. 382 КАС України, де закріплена можливість застосування штрафів у разі неподання звітів щодо виконання рішення суду [143, с. 371].

Слід погодитися також з твердженням цієї авторки, що найвагоміший профілактичний потенціал рішень адміністративних судів проявляється у реалізації судового контролю не щодо ухвалених правових рішень й актів органів публічного управління, а на попередній стадії їхнього ухвалення. Дійсно, запобігти порушенням є простішим за виправлення вже скоєних деліктів. У цьому разі судова перевірка стосується проєктної роботи органу публічного управління, зокрема прийняття проєктів нормативно-правових актів, які ще не набрали чинності, індивідуальних правозастосовних рішень до введення їх в дію [143, с. 347].

Надзвичайно потужним профілактичним потенціалом наділена процедура оцінки впливу на довкілля та судові рішення, які її стосуються.

Загалом процедура ОВД дає змогу прогнозувати результати планованої діяльності щодо довкілля, з огляду на екологічну безпеку, вплив на здоров'я людей, стан біорізноманіття, природних ресурсів, клімат і ландшафт тощо. Саме ця процедура дозволяє спрогнозувати управлінське рішення, здійснити його громадське обговорення, аналіз інформації щодо стану довкілля та прогнозованого впливу на нього запланованої антропогенної діяльності. Орган публічного управління є суб'єктами здійснення такої оцінки, а

можливість оскарження їхнього висновку з оцінки впливу на довкілля у судовому порядку є важливим засобом захисту довкіллевих прав громадян.

Відповідно до ст. 9 Закону України «Про оцінку впливу на довкілля» від 23 травня 2017 р. № 2059-VIII цей висновок є свідченням допустимості або недопустимості здійснення планованої діяльності. Критеріями обрання варіанту підсумкового рішення є результати виявлення рівня впливу запланованої діяльності на довкілля, масштаб цього впливу, його ймовірність, характер, зокрема інтенсивність, складність, тривалість, зміст та складність потрібних для нейтралізації негативних наслідків заходів [111].

Будь-який громадянин, який вважає, що рішеннями, діями та бездіяльністю органів публічного управління у рамках процедури ОВД чи інших довкіллевих заходів держави порушено його право на безпечне довкілля, може оскаржувати таку публічно-управлінську діяльність у суді.

При цьому, доволі часто, предметом публічних дискусій стає питання наявності публічного інтересу у довкіллевій сфері у таких осіб як умови визнання правомірності звернення їх до адміністративних судів.

Практика залучення судових органів у сфері застосування процедури ОВД засвідчує важливу роль судових органів як гарантів захисту прав громадян у довкіллевій сфері. Визначаючи ефективність діяльності судових органів у сфері застосування процедури ОВД, 30% опитаних громадян та 70% суддів визнали цю діяльність ефективною. 28,5% опитаних громадян та 10% суддів вказали на відсутність такої ефективності. 39,5% опитаних громадян та 16,7% опитаних суддів зазначили, що сферу застосування процедури ОВД та залучення до неї судових інституцій потрібно розширити. Лише 2% респондентів-громадян та 3,3% суддів вважають, що сферу застосування процедури ОВД та залучення до неї судових інституцій потрібно скоротити.

Доволі показовою у цьому випадку є позиція Верховного Суду, відображена у постанові, прийнятій Верховним Судом у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 02 вересня 2024 року [144].

Винесення цієї постанови слугувало захисту права позивача у довкілльовій сфері, а сама справа стосувалася розгляду позову фізичної особи до Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України з метою визнання незаконним та скасування висновку ОВД щодо будівництва автозаправного комплексу. Ухвала Дніпропетровського окружного адміністративного суду від 16 квітня 2024 р. та постанова Третього апеляційного адміністративного суду від 12 липня 2024 р. містили відмови у відкритті провадження у цій справі з огляду на положення ст. 170 КАС України, а сам спір було визнано не публічно-правовим [145].

Проте позиція ВС України у цій справі докорінно відрізнялася та стала показовою для розгляду у аналогічних справах. Зокрема ВС України дійшов висновку, що прийнятий висновок ОВД від 20 березня 2024 р. № 21/01-4296/1 є індивідуальним актом, який може бути оскаржений особою, щодо якої цей акт прийнятий, або прав, свобод та інтересів якої він безпосередньо стосується. Суд прийняв рішення, що у цьому разі адміністративним судом підлягає відновленню фактично порушене право особи у публічно-правових відносинах. На користь визнання такого спору публічно-правовим та віднесення його до компетенції адміністративних судів слугувало й те, що він відповідав критеріям адміністративної юрисдикції, зокрема мали місце публічно-правові відносини зі залученням суб'єкта владних повноважень, що здійснює публічне адміністрування, тобто Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України; саме діяльність цього суб'єкта оскаржувалася, зокрема його індивідуальний акт, а спірні правовідносини були урегульовані положеннями адміністративного законодавства, зокрема Закону України «Про оцінку впливу на довкілля». Колегія суддів ВС дійшла до висновку, що спір у цій справі є публічно-правовим, задовольнила скаргу позивача та направила справу до Дніпропетровського окружного адміністративного суду для продовження розгляду [146].

У цій справі ВС України продемонстрував широкий підхід судових органів до розуміння правозахисних повноважень суду щодо прав на безпечне

для життя та здоров'я довкілля, до трактування публічно-правового спору та однозначне сприйняття рішення адміністративного суду як адміністративно-правового засобу попередження порушення прав громадян у довкіллевій сфері.

Повноваження судових органів як суб'єктів захисту довкіллевих прав реалізуються й через здійснення судового контролю за виконанням судових рішень, що стосуються захисту довкіллевих прав громадян. Саме суди в порядку адміністративного судочинства мають змогу вказувати у резолютивній частині свого рішення, чи шляхом постановлення ухвали після його прийняття, на обов'язок подання органом публічної влади звіту щодо виконання такого рішення. Здатність судових органів притягувати до відповідальності органи публічного управління та їхніх посадових осіб за невиконання таких рішень у довкіллевій сфері є, на думку Верховного суду, яка відображена у постанові Верховного Суду від 23 квітня 2020 р. у справі № 560/523/19, інструментом гарантування права на судовий захист [147].

Широкий спектр контрольних повноважень судових органів у довкіллевих справах як інструментів захисту довкіллевих прав громадян реалізується й через постановлення окремих ухвал судами вищої інстанції у випадку неправильного застосування норм матеріального чи процесуального права і їхнього порушення судами нижчої інстанції. Потенціал адміністративних судів апеляційної та касаційної інстанції скерований на захист довкіллевих прав громадян через постановлення окремих ухвал задля усунення причин й умов деліктної діяльності у довкіллевій сфері [143, с. 369].

Судові органи у довкіллевій сфері реалізують свої функції й через активну роботу щодо розгляду справ про екологічні адміністративні правопорушення.

Судові органи займають особливе місце серед адміністративно-юрисдикційних органів як суб'єктів розгляду справ про адміністративні делікти в сфері довкілля. Саме суди реалізують комплекс взаємопов'язаних і взаємообумовлених процесуальних дій, що стосуються своєчасного, повного й об'єктивного з'ясування обставин справ у сфері екології, їх вирішують,

вчиняють низку дій задля виконання винесеної постанови, з'ясування причин й умов їхнього вчинення, запобігання деліктам у цій сфері тощо. Керуючись змістом ст. 245 КУпАП, слід відзначити те, що метою провадження у таких справах є досягнення своєчасного, всебічного, повного й об'єктивного встановлення усіх обставин справи й забезпечення виконання винесених постанов [147, с. 121].

Особливо важливим напрямом діяльності судових органів є притягнення до адміністративної відповідальності керівників господарюючих суб'єктів, котрі своєю діяльністю порушують довкілєві права громадян. Діяльність судових органів слугує припиненню такої діяльності та притягненню винних до відповідальності.

Прикладом може служити постанова Менського районного суду Чернігівської області у справі № 738/1210/21 від 25 листопада 2021 р., в якій йшлося про притягнення до відповідальності за ст. 164 КУпАП директора ТОВ «АГРОЕФЕКТ-ПТИЦЯ». Директор цього підприємства, здійснюючи господарську діяльність, неправомірно збільшив потужності з інтенсивного вирощування птиці, перевищивши норму у 85000 місць, без отримання висновку з оцінки впливу на довкілля. Дії цього керівника були кваліфіковані судом як порушення п.19 ч.2 ст. 3, ч.3 ст. 17 Закону України «Про оцінку впливу на довкілля», ст. 51 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», його було притягнуто до відповідальності за ч.1 ст. 164 КУпАП. Водночас судом було наголошено на профілактичній меті такого рішення, задля запобігання вчинення нових деліктів, як самим правопорушником, так і іншими особами [148].

Втілення в життя правозастосовної складової адміністративно-правового забезпечення безпосередньо залежить від професіоналізму суддів, вміння реалізувати на практиці принципи верховенства права й законності. Це кропітка робота, що потребує інтелектуальних зусиль, ґрунтовних знань у галузі права [149, с. 271].

Здійснення захисної функції слугує вирішенню правових конфліктів за

результатами розгляду публічно-правових спорів, винесення адміністративними судами мотивованих судових рішень.

Загалом правовий захист, що реалізується адміністративними судами України зорієнтований не стільки на покарання винних, скільки на поновлення законного стану, формування правової культури суб'єкта публічного управління [150].

Функціональна складова адміністративно-правового забезпечення діяльності судових органів як суб'єктів захисту права громадян проявляє дві основні цілі адміністративного процесу. Серед таких Н. Гуть виокремлює захист правових можливостей учасників публічно-правових відносин, зокрема й суб'єктів владних повноважень, та водночас корегування діяльності суб'єктів публічного управління через забезпечення реалізації обов'язку оперативного усунення можливих порушень вимог закону. Їхнє досягнення гарантує якість та ефективність реалізації захисної функції адміністративного процесу [149, с. 273].

Якість реалізації організаційно-правових засад адміністративно-правового забезпечення діяльності судових органів є свідченням ефективності адміністративно-правового захисту прав та законних інтересів громадян.

Безумовно, функціональна складова адміністративно-правового забезпечення правозахисної діяльності судових органів у довікільевій сфері може мати різноманітні прояви, що засвідчує складну, поліструктурну характеристику функцій судових органів у сфері довікільля, проте найважливішими функціональними засадами адміністративно-правового забезпечення діяльності судових органів у цій сфері є наступні: ефективності функціонування судової влади, єдності судової влади (тісного зв'язку правосуддя й судового контролю), поєднання колегіальності й одноособовості розгляду справ у сфері довікільля; участі громадськості у реалізації судочинства щодо даної категорії справ; забезпеченості судовою системою можливості оскарження судових рішень у таких справах. Усі ці функціональні засади характеризують правові засоби, організаційні форми та методи діяльності

судових органів, націлені на формування потрібних умов для реалізації довіклієвих прав громадян, їх безпосередній захист. Вони є свідченням функціональної спроможності судової системи. Вони дають змогу зрозуміти розподіл повноважень у системі судових органів, так і функціональну специфіку розгляду справ у сфері довіклія певним судовим органом.

Судоустрійні засади є організаційними (у вузькому розумінні) засвідчують сталість судової системи, орієнтованість її на гарантування захисту правових можливостей громадян у сфері довіклія та охорони довіклія загалом.

Серед таких засад можна виокремити здійснення правосуддя виключно судами, інституційної відокремленості судових органів та водночас тісного зв'язку судових органів у межах судової системи з органами суддівського самоврядування, самостійності судових органів, незалежності суддів, можливості їхнього притягнення до відповідальності у зв'язку з неналежним виконанням професійних обов'язків.

Засадничим є забезпечення досягнення принципу ефективності функціонування судових органів у довіклієвій сфері. Така ефективність є індикатором швидкості та точності досягнення мети захисту довіклієвих прав засобами адміністративного права. Вона безпосередньо залежить від якості законодавства та правозастосовної практики судових органів у окресленій сфері.

Питання ефективності адміністративно-правового забезпечення різних видів діяльності державних інституцій було предметом багатьох наукових розвідок. Наприклад Є. Жукова та І. Шопіна, досліджуючи це питання, звертали увагу на важливість належного унормування різних суспільних відносин, і, як наслідок, отримання правового результату, що ґрунтується на верховенстві права та свободі людини й громадянина [151, с. 89; 152, с. 34].

Термін «ефективність» своє походження бере від латинського слова «effectus» та тлумачиться як певний результат чи наслідок [153, с. 145].

Ефективність адміністративно-правового забезпечення функціонування

судових органів у досліджуваній сфері зумовлена взаємозалежністю затрачених зусиль, спрямованих на отримання заявленої цілі та певної міри її досягнення. На думку Є. Жукової, говорячи про підвищення ефективності цього адміністративно-правового забезпечення, принциповим є урахування рівня залучення громадськості до оцінки результатів апробації адміністративно-правових норм, усунення застарілого механізму правового регулювання, рудиментів радянського періоду, апробація інструментів правового впливу, що позитивно себе зарекомендували на практиці, здобутків правової практики, розширення процесів цифровізації у сфері нормотворення й правозастосування, запровадженні сучасних інформаційних технологій, відкритості формування правової основи функціонування державних інституцій, врахування нових суспільних тенденцій та подій, зокрема умов військового часу тощо [151, с. 89–91].

Принципово важливим для забезпечення ефективності адміністративно-правового забезпечення є ефективність як одиначної адміністративно-правової норми, так і системи адміністративно-правового забезпечення загалом.

Говорячи про ефективність одиначної адміністративно-правової норми, вчені підкреслюють, що вона відзначається важливістю як засобу утвердження правових начал суспільного життя. Вагомим є статичний й динамічний критерії ефективності, тобто рівень співпадіння цілей й отриманого результату, результативність, реальність, витратність отримання результату та його відповідність запиту суспільства тощо [154, с. 15–17].

С. Балабан стверджує, що досягнення такої ефективності можливе не лише у випадку досягнення суб'єктом запланованої мети, а винятково тоді, коли така мета співзвучна з потребами суспільства, потрібна для оптимізації й впорядкування суспільних відносин [154, с. 15–18].

На шляху підвищення ефективності адміністративно-правового забезпечення діяльності судових органів як суб'єктів захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні вкрай важливим є

визначення стратегічних пріоритетів розвитку довкіллевої сфери, визначення ризиків для життя та здоров'я громадян в сучасних умовах та засобів нейтралізації ризиків і загроз цим правам у довкіллевій сфері, затвердження програмних документів (концепцій, програм, у яких ці питання були б визначені), посилення роботи щодо узгодження між собою нормативно-правових актів, що урегульовують порядок реалізації й захисту довкіллевих прав громадян тощо.

Якісні організаційно-правові засади адміністративно-правового забезпечення діяльності судових органів повинні трансформуватися з огляду на сучасні тенденції реформування правосуддя. Сучасними викликами й надалі залишається кадровий голод в судах (у 2022 році в судах продовжили бути вакантними 1840 посад суддів, що становить 28 відсотків від їхньої граничної кількості), відсутність оптимальної системи судів в Україні, проблеми з впровадження процесу цифровізації правосуддя тощо [155].

Певні зрушення у цій сфері вже відбулися. За останні роки були створені прес-центри судової влади, розширена координаційна робота прес-секретарів судів, обрано суддів-спікерів (у місцеві суди обирають не менше одного суддю, апеляційні – не менше двох, а у вищі спеціалізовані суди й Верховний Суд – не менше одного), забезпечена технічна можливість залучення громадськості до судових засідань за допомогою повідомлення за допомогою веб-сайтів судів про призначення справ до розгляду; налагоджено проведення онлайн-трансляцій судових засідань; покращено комунікаційні зв'язки зі ЗМІ; створено у окремих регіонах судовий інфо-медіа центр [156].

Досягнення ефективності адміністративно-правового забезпечення діяльності судових органів потребує цифровізації судової діяльності задля посилення захисту прав громадян у окресленій сфері.

У якості досягнення слід відзначити впровадження деяких підсистем Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи (ЄСІТС), зокрема «Електронний кабінет», «Електронний суд». Проте система ЄСІТС ще повною мірою не запрацювала, що негативно впливає на задоволеність потреб

громадян, сповільнює здійснення судочинства та негативно позначається на його якості.

Цілком слушним є заклик до аудиту ЄСІТС, виявлення технічних можливостей наявної системи [157].

Розвиток суспільства, процеси глобалізації потребують надійних технологій, що слугуватимуть спрощенню реалізації та захисту прав громадян, оптимізації діяльності судових органів.

Не менш важливим є забезпечення доступу громадськості до створення законодавства у сфері судової діяльності та широкого її доступу до інформації про здійснення розгляду справ у судах, поширення судової практики, налагодження комунікативних зв'язків, утвердження принципів відкритості та публічності правосуддя.

Важливим програмним документом, який визначить сучасні організаційно-правові засади залучення громадськості до функціонування судів є Концепція розвитку комунікаційної політики судової влади, що перебуває в опрацюванні Ради суддів України, проєкт якої розробляється Радою суддів України [156].

На часі врегулювання питання загальної системи комунікації органів та установ судової влади, забезпечення інформаційної доступності й відкритості судових органів, забезпечення інструментів зворотного зв'язку з громадськістю, покращення довіри до них, посилення співпраці зі ЗМІ, налагодження партнерства з громадськими інституціями й ЗМІ, поширення позитивного іміджу судів, посилення роботи щодо впровадження комунікаційних технологій задля удосконалення інформаційного обміну у межах судочинства, покращення кадрового складу та підготовки працівників судів, розширення переліку інформаційних заходів судових органів, зокрема збільшення кількості пресконференцій, круглих столів, вебінарів, присвячених правосуддю, посилення впливу на правову культуру населення [156].

Функціональна складова адміністративно-правового забезпечення

діяльності судових органів перебуває під постійним впливом політичних подій в Україні, у тому числі під впливом наслідків війни. Станом на 15 березня Верховним Судом було змінено підсудність понад ста восьми судів з Донецької, Житомирської, Запорізької, Луганської, Сумської, Харківської, Херсонської, Чернігівської й інших областей. Недоліком є відсутність нормативного визначення особливостей розгляду справ у воєнний час в аспекті забезпечення явки учасників, строків розгляду справи. При цьому заборонено скорочувати й прискорювати будь-яку форму судочинства.

Водночас воєнний стан, безумовно, впливає на процес. Зокрема, зараз заохочується мінімізація фізичної участі сторін у розгляді справ. Як зазначає Роман Маселко, сьогодні суди заохочують подання заяв про розгляд справи без участі сторін, проведення процедури у режимі відеоконференції, широке використання технічних засобів [158].

Таким чином трансформація основних засад адміністративно-правового забезпечення діяльності судових органів як суб'єктів захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні відбувається під впливом політичних, зокрема військових подій, вимог суспільства, громадськості, ЗМІ щодо посилення відкритості діяльності судової влади, цифровізації процесу судочинства. Нові тенденції потребують якісного нормативно-правового закріплення та активного впровадження у судову діяльність.

Висновки до розділу 1

У першому розділі викладено результати наукового дослідження адміністративно-правового забезпечення діяльності судових органів як суб'єктів захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні. Проведений наліз основних аспектів досліджуваного питання дав змогу сформулювати такі висновки:

1. Формування історіографії та науковий аналіз методології дослідження визнано ключовими аспектами досліджуваної проблеми, розкриття яких дає

зможу сформулювати цілісне уявлення наявні в адміністративно-правовій науці результати дослідження, дотичні до предметного поля вивчення, та сформулювати вагомні наукові висновки. Проведено історіографічний аналіз наукової літератури в означеній сфері з огляду на три основні її компоненти: літературні джерела, в яких висвітлено особливості становлення екологічного права та права довкілля; праці, в яких відображено роль судових органів як суб'єктів захисту прав громадян у нашій державі; науковий доробок вчених, в якому проаналізовано саме потенціал судових органів як правозахисних інституцій саме у довкілєвій сфері та адміністративного права як визначальної галузі, норми якої забезпечують їхню діяльність. Як наслідок констатовано, що попри посилену увагу науковців до проблеми функціонування судової влади та реалізації нею правозахисної функції, науковий доробок вчених, у якому проаналізовано саме потенціал судових органів як правозахисних інституцій у довкілєвій сфері є надзвичайно обмеженим. Ще меншим є доробок вчених-адміністративістів у цій сфері. Адміністративне право до сих пір залишається осторонь проблем адміністративно-правового забезпечення досліджуваної сфери правовідносин.

Репрезентовано методологічну основу дослідження та визнано, що використання потенціалу філософських, загальнонаукових та спеціально-юридичних методів наукового пізнання слугує запорукою якісного наукового дослідження адміністративно-правового захисту довкілєвих правових можливостей громадян судовими органами. Окрема увага присвячена можливостям діалектичного методу, методу аналізу, в тому числі ретроспективного аналізу, індукції та дедукції, прогнозування й моделювання, системно-функціонального методу, методів класифікації, групування, статистичного методу для пізнання основних аспектів проблеми діяльності судових органів як правозахисних інституцій у довкілєвій сфері. Встановлено, що не менш важливим для отримання вагомних наукових результатів є використання потенціалу спеціально-правових методів, зокрема порівняльно-правового, прогностично-правового, формально-юридичного,

синергетичного методу, методу юридичного аналізу, правової герменевтики, юридичного конструювання. Розкрито практичну значимість залучення вищенаведеного методологічного інструментарію та визнано його вагому роль у формуванні якісних теоретичних положень, концепцій, пропозицій щодо внесення ефективних змін до законодавства.

2. Констатовано, що юридична категорія «адміністративно-правове забезпечення» є деякою правовою константою, змістовно відображає нормативну визначеність порядку втілення у життя й охорони правових можливостей, практичну гарантованість їхнього здійснення й захисту. Адміністративно-правове забезпечення правозахисної судової діяльності у довкіллевій сфері зумовлене потенційною можливістю судів упорядковувати відносини у суспільстві, позитивно впливати на їхній розвиток у довкіллевій сфері, гарантувати потрібний довкіллевий уклад, відновлення порушених правових можливостей довкіллевого характеру. Система сучасного адміністративно-правового забезпечення досліджуваної сфери зорієнтована на забезпечення гарантування довкіллевих прав з огляду на нормативні вимоги у сфері екологічної безпеки у державі.

3. Право на безпечне для життя та здоров'я довкілля є особистим немайновим, тісно пов'язаним з носієм – фізичною особою. Особу не можна позбавити такого права, воно не може бути переданим чи подарованим. Це право є складним феноменом, що визначається особливостями вимог до безпечного стану довкілля, екологічної безпеки, системою вимог екологічного, санітарно-протиепідемічного законодавства, спеціальними довкіллевими стандартами тощо. Це право визначене законом (ст. 50 Основного закону, 293 ЦК України), гарантує особі її природне існування, забезпечується державою.

4. Слід визнати двояку природу адміністративно-правове забезпечення діяльності судових органів як суб'єктів захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні. Вона проявляється як у націленості на забезпечення унормування в рамках чинного законодавства порядку

здійснення правосуддя задля реалізації та охорони суб'єктивних довіклієвих прав громадян, так і на практичну реалізацію судовими органами заходів щодо забезпечення попередження, припинення будь-яких порушень таких прав, їхнього відновлення, покарання винних за їхнє порушення та відшкодування заподіяної шкоди. Тому усі правові засади адміністративно-правового забезпечення досліджуваної сфери діяльності судових органів можна поділити на дві великі групи. Першу групу правових засад можна окреслити як нормативно-правові, оскільки вони стосуються системи адміністративно-правових норм (правил поведінки), що встановлюються державою задля регулювання правомочностей судових органів у довіклієвій правозахисній сфері. Другу групу правових засад можна окреслити як організаційно-правові засади адміністративно-правового забезпечення. Ця група окреслених засад адміністративно-правового забезпечення діяльності судових органів є відображенням організаційно-функціональних та судоустрійних принципів функціонування судової влади в Україні. До цієї групи засад слід віднести й засади адміністративного судочинства, визначені ч. 3 ст. 2 КАС України. Їхня ідентифікація пов'язана з усвідомленням організаційних, функціональних особливостей, форм і методів діяльності судових органів, специфіки завдань різних судових органів у цій сфері, розподілу їхньої компетенції, засобів забезпечення загальнообов'язковості правових актів судових органів тощо.

5. Трансформація основних засад адміністративно-правового забезпечення довіклієвої правозахисної діяльності судових органів відбувається під впливом політичних, зокрема військових подій, вимог суспільства, громадськості, ЗМІ щодо посилення відкритості діяльності судової влади, цифровізації процесу судочинства. Нові тенденції потребують якісного нормативно-правового закріплення та активного впровадження у судову діяльність. На шляху підвищення ефективності адміністративно-правового забезпечення діяльності судових органів як суб'єктів захисту права громадян на безпечне довілля в Україні вкрай важливим є визначення стратегічних пріоритетів розвитку довіклієвої сфери, визначення ризиків для

життя та здоров'я громадян у сучасних умовах та засобів нейтралізації ризиків і загроз цим правам у довкіллевій сфері, затвердження програмних документів (концепцій, програм, в яких ці питання були б визначені), посилення роботи щодо узгодження між собою нормативно-правових актів, що урегульовують порядок реалізації й захисту довкіллевих прав громадян тощо.

5. Наукові результати досліджень автора, які висвітлені у Розділі 1, викладені в опублікованих працях (Костюк У. І., 2021а; Личенко І.О., Костюк У.І., 2021а.; Личенко І. О., Костюк У. І., 2021б; Костюк У. І., 2022а; Костюк У. І. , 2022в.; Костюк У. І., 2022г; Костюк У. І., 2022г; Личенко І. О., Костюк У. І., 2022а; Личенко І. О., Костюк У. І., 2022б; Kostiuk U., 2023а; Kostiuk U., 2023в; Костюк У. І., Личенко І. О., 2023а; Личенко І. О., Костюк У. І., 2023б).

РОЗДІЛ 2

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС СУДОВИХ ОРГАНІВ ЯК СУБ'ЄКТІВ ЗАХИСТУ ПРАВА ГРОМАДЯН НА БЕЗПЕЧНЕ ДЛЯ ЖИТТЯ ТА ЗДОРОВ'Я ДОВКІЛЛЯ В УКРАЇНІ

2.1 Поняття та структурна характеристика адміністративно-правового статусу судових органів як суб'єктів захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні

Судовий захист довкіллевих прав громадян є потужним інструментом гарантування безпеки й здоров'я членів українського суспільства.

Адміністративно-правовий статус судових органів у довкіллевій сфері базується на основних завданнях правосуддя з приводу всеосяжного гарантування законності й правопорядку, запобігання деліктам, зміцнення політичної та економічної системи нашої держави й вітчизняного суспільного ладу, охорони правових можливостей членів українського суспільства загалом тощо.

Головним з таких завдань слід відзначити захист гарантованих у державі правових можливостей, у тому числі й щодо безпечного для життя й здоров'я довкілля.

Покращення правозахисної діяльності у досліджуваній сфері тісно пов'язано зі забезпеченням дотримання довкіллевого законодавства, захистом довкіллевих прав.

Гарантування довкіллевих прав неможливе без поєднання зусиль держави й судової влади задля неухильного дотримання вимог довкіллевого законодавства, захисту довкіллевих прав громадян, покарання за довкіллеві делікти, притягнення до відповідальності, відновлення довкіллевих прав у разі їхнього порушення.

Адміністративно-правовий статус судових органів у довкіллевій сфері зумовлений чинним адміністративним законодавством [159, с. 29; 160, с. 28-

32], визначається через значний перелік довіклієвих правових можливостей, обов'язків, відповідальності [161, с. 85].

Суттєвою характеристикою судових органів у довіклієвій сфері як суб'єктів адміністративного права є здатність бути учасником адміністративно-правових відносин.

Водночас адміністративно-правовий статус судових органів як суб'єктів публічної влади має певні особливості, відмінні від характеристик інших учасників адміністративно-правових відносин.

Зміст адміністративно-правового статусу публічно-владних інституцій зумовлений функціональною приналежністю до певної публічної влади, особливостями утворення, специфікою підпорядкування, ухвалення й виконання управлінських рішень, джерелом фінансування [162, с. 46].

Водночас його специфіка дозволяє судовим органам виконувати роль гаранта права на безпечне для життя та здоров'я довілля [163].

У перекладі з латинської мови «status» означає стан когось, чогось, певне становище [164, с. 545].

Вчені відзначають, що його елементами є особливості, що формують засади правосуб'єктності, у тому числі завдань, призначення, функцій, владних повноважень, відповідальності [165, с. 128].

Серед таких елементів виокремлюють нормативну визначеність відповідальності, обмеження, заборони, гарантії [166, с. 112].

В. Авер'янов, О. Харенко в основу такого статусу ставить визначену державою спрямованість діяльності, функції, цілі й завдання, відповідну компетенцію [167, с. 326].

А. Куліш звертається з критикою такого підходу, відзначаючи, що правовий статус державного органу донедавна сприймався в науковій літературі доволі вузько, ототожнювався вітчизняними авторами з компетенцією, закріпленими за ним правами та обов'язками [168, с. 86].

І. Антипова стверджує, що правовий статус судових органів в Україні зумовлений специфікою правових, інструментальних й організаційних

елементів. Саме завдяки визначенню кореляції завдань, функцій, адміністративних повноважень та юридичних гарантій, що формують спеціальну взаємопов'язану конструкцію, можна зрозуміти місце судової інституції у системі здійснення судочинства [169, с. 198].

Т. Сараскіна, О. Стасюк, досліджуючи особливості цього статусу, наполягає, що їхня ідентифікація неможлива без встановлення порядку формування, структури, призначення такого органу, місця у системі органів публічного управління, мети створення, завдань і функцій, компетенції, відповідальності, специфіки фінансування, порядку ліквідації, інформаційного забезпечення [170, с. 67].

Визначаючи особливості досліджуваного адміністративно-правового статусу органів публічної влади, вчені зосереджуються на розмежуванні його з правовим статусом інших суб'єктів права [171, с. 320], на системі суб'єктивних прав й обов'язків органів публічної влади, визначених адміністративно-правовими нормами [172, с. 78] чи акцентують на тому, що такий статус реалізується через певну сукупність повноважень захисної та правовідновлювальної спрямованості [173, с. 84].

О. Ващук, досліджуючи адміністративно-правовий статус органів держави, прийшов до висновку, що серед його важливих характеристик слід окремо виділити політичну й державно-правову характеристику цієї інституції, її місце у загальнодержавній системі суб'єктів владних повноважень; особливості їхньої взаємодії; головні принципи функціонування; компетенцію й специфіку юридичних актів, що ними приймаються [174, с. 320–326].

Доволі часто у вітчизняній літературі можна знайти обґрунтування доцільності виокремлення певних блоків у адміністративно-правовому статусі юридичних осіб. Дехто ідентифікує чотири блоки (цільовий блок, що визначає мету, завдання й функції відповідної інституції; організаційний, компетенційний блок та блок відповідальність) [175, с. 39–40], дехто

розширює цей перелік, включаючи до нього й інші блоки, наприклад функції та повноваження [176, с. 86].

Г. Пономаренко серед елементів цього статусу виокремлює окрім мети, завдань, функцій, повноважень й відповідальності, ще й специфіку підпорядкованості, створення, організаційно-штатної структури [177, с. 6].

Видається найбільш вірною пропозиція авторів щодо ідентифікації таких блоків як компетенційний (представлений переліком повноважень), цільовий (стосується функцій, завдань, призначення), структурно-організаційний (охоплює структуру, штатну чисельність) та блоку, який пов'язаний з відповідальністю.

Ідентифікація таких блоків є аспекті проведеного дослідження є доволі раціональною. Автори пов'язують організаційний блок з належним формуванням судових інституцій, їхньої структури, зайняттям й заміщенням посад у їхній структурі; натомість розуміння цільового блоку пов'язане з ідентифікацією завдань, принципів створення судових органів; компетенційний блок є відображенням переліку повноважень судових органів [159, с. 29; 178, с. 152-155].

Слід акцентувати на поліструктурності досліджуваного статусу судових інституцій, пов'язаності й взаємодії його елементів [179, с. 17].

Зважаючи на все сказане, адміністративно-правовий статус судових органів як суб'єктів захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні є сукупністю адміністративно-правових елементів, які визначають місце судових органів в системі довірливих правовідносин, визначають цільову, організаційну, компетенційну спроможність реалізовувати захист права людей на безпечне для життя та здоров'я довкілля, є відображенням їхніх прав, обов'язків, гарантій діяльності щодо захисту довірливих прав громадян.

З огляду на пануючі у науці адміністративного права підходи, беззаперечним є те, що важливе місце для визначення цього статусу мають

правосуб'єктність, правові засади (принципи) функціонування судових інституцій, їхня компетенція, гарантії її реалізації.

Водночас адміністративно-правовий статус судових органів як правозахисних інституцій у доквіллевій сфері уособлює важливий напрям правозахисного впливу держави загалом.

У процесі розгляду та вирішення судових справ, судові інституції функціонують як органи, наділені державою повноваженнями правозахисного характеру, можливістю ухвалювати рішення від імені держави.

Зважаючи на правозахисний потенціал судових інституцій у доквіллевій сфері, можна стверджувати, що він є безпосереднім результатом нормативно-правової фіксації спроможності реалізації адміністративно-примусових заходів, адміністративно-правових заходів відновлення доквіллевих прав, правосуб'єктності загалом.

Ця правосуб'єктність має чітку структуру, охоплює предметний і функціональний блоки повноважень. Предметний блок охоплює повноваження таких судових інституцій, зумовлений межами компетенції. Функціональний блок відображає сферу діяльності судових інституцій у рамках наявних проваджень у сфері судочинства [180, с. 10].

Загалом для такої правосуб'єктності характерна низка ознак, серед яких організаційна відокремленість, специфіка утворення, незалежність, реалізація у публічно-правових відносинах [181, с. 112-113] та втілення у життя через адміністративну правоздатність та дієздатність.

Компетенція судових органів як правозахисних інституцій у доквіллевій сфері перетворює їхні правомочності й обов'язки у злагоджену систему, визначальними для якої є організаційна структурованість, підвідомчість, спрямованість головних завдань на реалізацію правозахисного впливу у сфері доквілля.

Судовий захист супроводжується винесенням рішень правозахисного змісту [182, с. 54]. Правозастосовна практика відзначається різноманіттям напрямів їхнього прийняття. Судові органи уповноважені припиняти

діяльність, що порушує правові можливості особи у довікільевій сфері, відновлювати їх, зобов'язувати особу вчиняти дії з метою втілення в життя права особи на безпечне довілля, забезпечувати відшкодування шкоди, здійснювати визнання рішень незаконними тощо.

Втілення у життя компетенції судових органів у довікільевій сфері неможливе без належного гарантування адміністративно-правового статусу таких інституцій. Система юридичних гарантій функціонування судів як правозахисних інституцій представлена групою функціональних й забезпечувальних гарантій. Перші є уособленням незалежності судів та суддів, заборони втручання у реалізацію правосуддя, рівності громадян перед законом, перед судом, самостійності судів, таємниці ухвалення рішення суду, обов'язковості його для членів суспільства. Забезпечувальні гарантії представлені інституційним забезпеченням державою діяльності судів, органів суддівського самоврядування, визначенням головних принципів взаємодії судових органів між собою та з публічно-правовими інституціями [183, с. 10].

Реалізація досліджуваного статусу судових органів визначається недоліками довікільєвого законодавства й практики його реалізації.

Слід акцентувати на меншому соціальному інтересі суспільства та меншій кількості проявів активної поведінки громадськості у довікільевій сфері, на відміну від питань захисту соціальних прав, права власності. Проте активна поведінка вітчизняних та іноземних громадських організацій, правозастосовних й правоохоронних інституцій впродовж останніх років зростає [184, с. 257].

Проблеми у цій сфері зумовлені складністю визначення причинно-наслідкових зв'язків між заподіяною довікільлю шкодою та загрозами для життя й здоров'я певної особи [185, с. 39].

Врахування специфіки судових справ, що стосуються захисту довікільєвих прав, спонукало окремі держави сформувати систему екологічних судів.

Зазначене вище є свідченням складності й поліструктурності адміністративно-правового статусу судових органів як суб'єктів захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні. Елементи такого статусу визначають зміст один-одного, взаємозумовлюють, взаємодоповнюють і у такій взаємодії забезпечують гарантовану державою можливість й готовність судових органів реалізовувати попередження, припинення протиправної діяльності у довкілльовій сфері. На часі удосконалення адміністративно-правового статусу судових органів як правозахисних інституцій у довкілльовій сфері, удосконалення згаданих функціональних й забезпечувальних гарантій.

2.2 Особливості адміністративно-правового статусу судових органів як суб'єктів захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні

Держава, реалізуючи правозахисну функцію, зорієнтована на формування надійної правозахисної системи, що гарантуватиме можливість виникнення, припинення, відновлення правових можливостей членів суспільства. Уся правозахисна система відображає рівень розвитку суспільства й держави, розвивається, трансформується з огляду на процеси, що відбуваються в країні. Головною метою усієї правозахисної системи є реалізація правозахисної функції, націленої на втілення комплексу заходів правового впливу, що слугують захисту прав, свобод громадян [186, с. 13].

Державні інституції, які реалізують правозахисну функцію, представляють державу та діють від її імені, наділені спеціальним правовим статусом. Держава наділяє їх повноваженнями юридично-владного характеру, гарантує організаційну, компетенційну спроможність їхньої реалізації та фінансує їхню роботу як суб'єктів правозахисної системи задля всебічного захисту правових можливостей громадян у довкілльовій сфері.

Правозахисна функція держави здебільшого реалізується завдяки судовим органам, наявній у них системі правових інструментів впливу на різні правовідносини, у тому числі і щодо захисту довіклієвих прав громадян.

Визначення особливостей адміністративно-правового статусу судових органів як суб'єктів захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довілля в Україні є запорукою належного захисту цих прав, дієвості усієї правоохисної системи держави у довіклієвій сфері.

Термін «особливість» означає певні характерні риси, ознаки й властивості чогось, які окреслюють певну специфіку об'єкта [187, с. 779].

Адміністративно-правовий статус судових органів характеризується низкою особливостей, що дають змогу зрозуміти місце судової інституції у правоохисній системі, специфіку їхньої участі у правовідносинах щодо захисту права громадян на безпечне довілля в Україні, охарактеризувати їхні зв'язки з іншими суб'єктами публічного управління, що наділені правоохисними повноваженнями у державі, специфіку їхньої взаємодії, характеризують організаційний та компетенційний потенціал тощо.

Зокрема серед особливостей адміністративно-правового статусу судових органів можна відзначити спеціальну нормативну урегульованість цього статусу (в державі існує спеціальне законодавство, в якому цей статус окреслений, зокрема деталізовано порядок створення, компетенцію цих інституцій держави); своєрідність організаційно-функціональної будови та наявність спеціального порядку утворення, добору працівників; самостійність, незалежність від зовнішнього чи внутрішнього впливу, відокремленість цих інституцій від інших учасників правовідносин, що виникають в державі, зокрема органів публічного управління, та водночас обов'язковість їхніх рішень для інших суб'єктів права; зорієнтованість цього правового статусу на виконання важливої соціальної ролі суду в суспільстві щодо виконання особливих завдань, зокрема здійснення правосуддя, реалізації судового контролю у довіклієвій сфері; наявність спеціальних повноважень для втілення в життя таких завдань (вирізняються специфікою як предмети

підпорядкування, зокрема самі правовідносини, на які справляють вплив судові органи, так і владні права та обов'язки, що в сукупності М. Смоковичем визначені як «судова компетенція») [188, с. 39]. Також слід відзначити специфічність організаційно-правової форми роботи судових органів, зокрема процедури розгляду справ, що стосуються захисту довікільєвих прав, судових засідань, процесуального порядку прийняття рішень у судових справах.

Більшість особливостей досліджуваного адміністративно-правового статусу можна систематизувати у кілька груп, з огляду на структуру цього статусу, зокрема, зважаючи на особливості цільового, структурно-організаційного та компетенційного блоків такого статусу, які, свого часу, слушно були визначені О. Калашник та іншими вітчизняними авторами [189, с. 16].

Особливості цільового блоку адміністративно-правового статусу судових органів у досліджуваній сфері характеризуються особливостями мети, завдань, функцій, принципів функціонування судових органів у довікільєвій сфері.

Судова влада займає особливе місце в державі. Саме на неї покладено важливе завдання захисту прав та законних інтересів громадян в сфері довікільє, реалізації судового контролю за діяльністю органів публічного управління задля усунення можливих порушень прав членів українського суспільства на безпечні та здорові умови життя, забезпечення належного функціонування органів публічного управління у довікільєвій сфері, усунення зловживань, корупційних проявів у їхній діяльності, інших порушень чинного законодавства.

Говорячи про цільовий блок досліджуваного адміністративно-правового статусу, потрібно наголосити на соціальному характері діяльності органів судової влади. Він розкривається через зміст правових актів судової влади, їхній обов'язковий характер задля упорядкування життя суспільства, приведення його до вимог закону. Виконання рішень судових органів

забезпечене засобами примусового виконання, що наділені конкретним і персоніфікованим характером [190, с. 116].

Метою функціонування судових органів, в першу чергу, є гарантування доступності правосуддя, реалізація захисту правових можливостей членів українського суспільства [191, с. 105].

Важливо ідентифікувати специфіку функцій судових органів у довкілльовій сфері.

Функція є відображенням призначення, формою виявлення певного явища [192, с. 653].

Функції судових органів визначають як інструменти ідентифікації виняткового значення цих органів у суспільстві, напрями втілення в життя мети, завдань, основних різновидів діяльності цих державних інституцій [193, с. 361].

Як відзначають вітчизняні автори, саме функції є базовим елементом правового статусу суду. Їхніми особливостями є те, що їхній зміст зумовлений соціальним призначенням судової влади, її завданнями, деталізується через повноваження й процедурно-процесуальні форми втілення в життя.

Серед важливих функцій вченими виокремлюються функції реалізації правосуддя, контрольно-наглядові функції; функції нормативного контролю; гарантування законності у сфері публічного управління; втілення в життя норм права, які визначають можливості судового захисту громадян від можливих правопорушень, у тому числі діяльності органів публічного управління, яка суперечать чинному законодавству; правотлумачну функцію тощо [194, с. 86–92].

Дехто з вчених наполягає на тому, що такі функції слід розділяти на головні й допоміжні. Перші охоплюють сферу правосуддя, реалізації судового й конституційного контролю, правотлумачення. Серед другої групи функцій автори виокремлюють функції судового нагляду, виховного, попереджувального впливу, законодавчої ініціативи й узагальнення, аналізу судової статистики й практики [195, с. 70–76].

Присутня у науковій літературі й думка про існування зовнішніх, внутрішніх й комбінованих функцій судових органів. Зовнішніми функціями визнають функції правосуддя та судового контролю, натомість серед внутрішніх автори виділяють функції судового управління, суддівського самоврядування. До комбінованих відносять правотворчу, виховну й профілактичну функції [196, с. 190–199; 197, с. 34].

Найважливішою й універсальною функцією, яку виокремлюють вчені, є здійснення правосуддя у справах, що стосуються докільцевої сфери. Суди реалізують цю важливу функцію як один з найважливіших напрямів діяльності держави у докільцевій сфері, що полягає у розгляді й вирішенні у спеціальній процесуальній формі різного роду юридичних конфліктів докільцевого характеру, зміцнення законності й правопорядку у докільцевій сфері загалом. Решта функцій є не менш важливими, проте доповнюють цю основну, мають допоміжний характер [198, с. 389–392].

О. Корчинський, стверджує, що правозахисна природа судових органів перебуває у тісному зв'язку з втіленням в життя принципів судочинства. Ці принципи автор ідентифікує як базисні, первісні засади діяльності судових органів, що визначають закономірності реалізації їхніх повноважень, взаємозв'язок судочинства з іншими явищами у правозахисній сфері [199, с. 152].

Принципи функціонування судових органів у докільцевій сфері перебувають у тісному зв'язку, є похідними від основоположних принципів адміністративного права загалом, до яких вітчизняними авторами віднесено рівність усіх перед законом [200, с. 12–38], пріоритет правових можливостей людини й громадянина, взаємну відповідальність людини й держави, принципи гуманізму й справедливості тощо [201, с. 12–38].

Принципи діяльності судових органів надзвичайно різноманітні, що зумовило бажання окремих вчених їх систематизувати у певні групи, наприклад організаційні (стосуються реалізації правосуддя винятково судом, вільного доступу до правосуддя, незалежності судових органів, забезпечення

гласності, диспозитивності під час розгляду справи судом) й функціональні (зокрема законності). Деталізуючи принципи діяльності судових органів у сфері адміністративного судочинства, О. Мілієнко ідентифікувала спеціальні принципи адміністративного судочинства, серед яких, окрему увагу, на її думку, слід присвятити принципам сприяння доступу до правосуддя; допомоги громадянам у формуванні позовних вимог, активного залучення суду до формування доказової бази тощо [202, с. 49–50; 203, с. 48–51; 204].

Уся судова система, спрямована на правозахисну роботу у довікльєвій сфері, реалізує принципи, визначені у ст. 129 Конституції України, зокрема принципи рівності учасників судового процесу, доведеності вини, змагальності сторін, можливості підтримання публічного обвинувачення в суді прокурором; гарантованості права на захист; гласності судового процесу, розумності строків судового розгляду справи, можливості оскарження рішення суду та водночас його обов'язковості [18].

Чинне адміністративне законодавство теж приділяє окрему увагу головним принципам функціонування судових органів. Зокрема у КАС України законодавець окремо зосередив свою увагу на принципі верховенства права як фундаментальному принципі судової практики. Цей принцип є відображенням пріоритетного значення людини, її прав і свобод як найвищих цінностей в українському суспільстві, які є орієнтиром розвитку держави загалом. При цьому законодавець, визначаючи їх найвищими цінностями, орієнтує судові органи на застосування широкого переліку засобів, що виходять за межі тих, що регламентовані чинним законодавством України, зокрема зобов'язує враховувати судову практику ЄСПЛ та забороняє відмовляти у розгляді справ в умовах недостатності правового урегулювання відповідних правовідносин (неповноти, неясності, суперечливості законодавства) [135].

Окремо в КАС України окреслено й інші принципи діяльності судових органів (ст. 2 КАС України).

Серед найважливіших слід виділити принципи гласності (ст. 10 КАС України), інформаційної відкритості (ст. 11 КАС України), обов'язковості судових рішень (ст. 370 КАС України), змагальності сторін, диспозитивності й офіційного з'ясування усіх обставин у справі (ст. 9 КАС України); гарантування можливості перегляду справи, оскарження рішення суду (ст. 13 КАС України); розумності процесуальних строків судового розгляду (ст. 119 КАС України); неприпустимості зловживання процесуальними правами (ст. 45 КАС України) та обов'язковості відшкодування судових витрат (ст. 139 КАС України) тощо.

У доповнення до представленого переліку принципів, на думку деяких авторів, слід виокремити принципи повноти та всебічності розгляду справи, дослідження наявних доказів, економічності [205, с. 80], невтручання судових органів у діяльність органів публічної адміністрації [206, с. 181].

Особливістю цієї системи принципів функціонування судових органів є те, що виступаючи елементом їхнього адміністративно-правового статусу, вони водночас є гарантіями реалізації завдань судочинства щодо справедливого й неупередженого розгляду й вирішення справ та захисту довікільєвих прав громадян.

Ідентифікувавши широкий перелік компонентів цільового блоку адміністративно-правового статусу судових органів як суб'єктів захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні, слід визначити їхні основні особливості. Серед таких можна назвати орієнтацію на забезпечення законності у довікільєвій сфері, захист прав усіх членів суспільства у цій сфері (зокрема фізичних і юридичних осіб), зокрема й від незаконних дій рішень, бездіяльності публічно-правових інституцій, що наділені повноваженнями еколого-правового управлінського характеру, гарантування можливості реалізації права людей на безпечне довкілля; справедливість, об'єктивність, незалежність, безсторонність, цілеспрямованість та підзаконність такої діяльності, дотримання спеціальних принципів та процедур її реалізації як важливих гарантій захисту

процесуальних прав учасників судового процесу, справедливого й неупередженого розгляду й вирішення справ та захисту довіклієвих прав; системність керівних принципів діяльності судових органів, що визначають головні правила організації їх роботи; масштабність та універсальність завдань, функцій, принципів діяльності судових органів у довіклієвій сфері; пріоритетність забезпечення екологічної безпеки в країні, безпечних для життя й здоров'я громадян умов існування, дотримання, відновлення порушених екологічних прав громадян, гарантування дотримання визначених у державі стандартів, лімітів, нормативів використання природних ресурсів, узгодженості індивідуальних та колективних економічних, екологічних й соціальних інтересів в українському суспільстві.

Особливості структурно-організаційного блоку досліджуваного адміністративно-правового статусу судових органів зумовлені специфікою порядку утворення та ліквідації судових органів, організації їхньої діяльності, у тому числі реалізації принципів територіальності, спеціалізації та інстанційності, підконтрольності та підзвітності, добору працівників з дотриманням спеціальної процедури і визначених державою кваліфікаційних вимог, забезпечення їхнього захисту від втручання у судову діяльність, та водночас їх взаємозв'язку з іншими суб'єктами права, організаційною будовою судів, специфікою організації внутрішньої діяльності судових органів органами суддівського самоврядування, спеціальними формами роботи, особливостями матеріально-технічної, інформаційної, фінансової її забезпеченості.

Специфіка структурно-організаційного блоку дозволяє говорити про організаційну відокремленість та водночас єдність судових органів, спеціалізацію, територіальність та інстанційність, їхню самостійність та незалежність від інших інституцій в державі, та водночас активну взаємодію у межах реалізації правосуддя, спроможність репрезентувати волю держави у публічно-правових відносинах тощо.

На специфіку структурно-організаційного блоку досліджуваного статусу судових органів впливають особливості правовідносин, що формуються між судовими органами та органами публічної адміністрації, між різними ланками судової системи, з інституціями суддівського самоврядування, у межах внутрішнього устрою судових органів тощо [207, с. 40].

Саме особливості структурно-організаційної форми судових органів дозволяють якнайкраще ідентифікувати правовий статус судових органів, ознаменовують момент появи їхньої правосуб'єктності, індивідуалізують такий правовий статус [208, с. 40].

Організаційна відокремленість судових органів є їхньою визначальною рисою. Свідченням організаційної відокремленості є фіксація законодавцем у Конституції України виключного права судових органів реалізовувати правосуддя в Україні. Така організаційна відокремленість судових органів формує гарантію належного захисту правових можливостей у державі. Організаційна відокремленість судових органів досягається через розгалужену будову судових органів, що діють на засадах спеціалізації, територіальності й інстанційності.

Найбільш характерними ознаками для усієї системи судових органів є як їхня організаційна відокремленість, так і водночас єдність, що зумовлена сформованою в державі єдиною нормативно-правовою основою діяльності судів, обмеженістю їхньої роботи єдиними чіткими нормативними рамками, комплексністю правового забезпечення їхньої діяльності, поширенням юрисдикції судових органів на усі сфери життя суспільства, наявністю єдиних засад організації та діяльності судів, спільних уніфікованих правил здійснення судочинства, форм діяльності, матеріально-технічного забезпечення й системи суддівського самоврядування.

Говорячи про єдність системи судоустрою, у ст. 17 закону України «Про судоустрій та статус суддів» законодавець відзначає важливість єдності засад організації та діяльності судів, єдиного порядку організаційного забезпечення їхньої діяльності, фінансування їхньої роботи й вирішення

внутрішньоорганізаційних питань діяльності судів органами суддівського самоврядування [209].

Ця ознака поширюється й на правовий статус окремих судових органів.

Правовий статус, з огляду на його структурно-організаційну складову, має універсальний характер, що зумовлено єдністю судової системи загалом, характеризується системністю та стабільністю, є незмінним з огляду на сталість законодавства та певний рівень розвитку суспільства, вирізняється належним рівнем організаційно-правового та матеріального забезпечення з боку держави.

Як стверджує А. Панчишин, у сучасних умовах відслідковуються позитивні тенденції формування ефективної правової основи для реалізації такого статусу, заснованої на міжнародно-правових стандартах функціонування судової влади, принципах пріоритету взаємозв'язку інтересів громадян та держави [210, с. 97].

Найбільш суттєвими особливостями структурно-організаційного блоку досліджуваного статусу судових органів є спеціалізація, територіальність та інстанційність організації судів, що розглядають справи у сфері довілля.

Якісне й неупереджене правосуддя у сфері довілля тісно пов'язане зі спеціалізацією розгляду судами справ у довіллевій сфері з огляду на предмет спору й вид судочинства.

Відповідно до ст. 18 закону України «Про судоустрій та статус суддів» судовими органами реалізуються повноваження щодо розгляду справ у порядку цивільного, кримінального, господарського, адміністративного судочинства. Відповідно до чинного законодавства та у разі прийняття спеціального рішення зборів суддів судового органу може впроваджуватися спеціалізація суддів задля якісного розгляду окремих категорій справ. Місцевим загальним судам й апеляційним судам притаманна спеціалізація суддів із здійснення кримінального провадження щодо неповнолітніх. В Україні діють окружні господарські суди, окружні адміністративні суди, задля якісного розгляду окремих категорій справ закон дозволяє створення вищих

спеціалізованих судів, які функціонують як суди першої й апеляційної інстанції з розгляду окремих категорій справ (Вищий суд з питань інтелектуальної власності, Вищий антикорупційний суд) [209].

Спеціалізований підхід до визначення юрисдикції суду дозволяє говорити про конституційну, кримінальну, цивільну та адміністративну юрисдикції.

Потреба формування спеціалізованого підходу до вирішення судових справ зумовлена різноманітністю таких справ, які стосуються забезпечення доктільєвих прав, складністю правового регулювання правовідносин у цих сферах. Реалізація розподілу судової юрисдикції з огляду на сферу доктільєвих правовідносин та вид судочинства допомагає забезпечити якість, швидкість прийняття судових рішень.

Територіальність теж є важливою характеристикою структурно-організаційного блоку адміністративно-правового статусу судових органів, виступає символом наближення правосуддя до кожної людини. Вона визначає децентралізацію судової системи з огляду на територіальний поділ держави, окреслює поширення компетенції суду на правовідносини, що формуються на визначеній території адміністративно-територіальної одиниці.

Впродовж останніх років через військові дії система місцевих судів в Україні значно скоротилася. Впродовж 2022 р. Голова Верховного Суду провів заходи щодо зміни територіальної підсудності 135 місцевих та апеляційних судів через неможливість здійснення правосуддя. Водночас відновлена територіальна підсудність справ 50 місцевих та апеляційних судів [211].

Ще однією важливою характеристикою структурно-організаційного блоку та водночас ознакою загальної будови системи судів загальної юрисдикції, що гарантує членам суспільства можливість реалізовувати право на перегляд судового рішення судом вищого рівня є інстанційність. Вона є запорукою втілення в життя права особи на апеляційне та касаційне оскарження судового рішення [212, с. 82–91].

Інстанційність дозволяє гарантувати можливості перегляду вже прийнятих рішень у суді вищого рівня. Якісний розгляд справи судом,

ефективність реалізації правосуддя судами апеляційної та касаційної інстанції досягається, зважаючи на систему добору кадрів у ці суди, можливість залучення авторитетних суддів з належним досвідом роботи, високим рівнем компетентності. Забезпечення якості правосуддя досягається через залучення до розгляду справ у вищих інстанціях суддів, до кваліфікації яких встановлюються підвищені вимоги у порівнянні з судьями нижчих інстанцій. Також засади інстанційності передбачають усунення можливості виконання одним судом функцій більш як однієї інстанції [212, с. 82–91].

Додатковими ознаками структурно-організаційного блоку адміністративно-правового статусу судових органів є самостійність та незалежність суддів, що реалізують захист довіклієвих прав.

Самостійність та незалежність судів є характеристиками, що дозволяють судам приймати об'єктивні, законні та справедливі рішення. Незалежність суддів виключає сторонній вплив, дає змогу судам реалізовувати процесуальну діяльність, розглядати справи, виходячи з власного переконання, професійної правосвідомості суддів, з огляду на зміст чинного законодавства, без стороннього тиску з боку будь-яких посадових осіб та державних інституцій.

Характеризуючи структурно-організаційний блок адміністративно-правового статусу судових органів, слід наголосити, що для нього характерними є як внутрішня, так і зовнішня самостійність та незалежність. Перша засвідчує незаангажованість у процес прийняття судових рішень органів законодавчої, виконавчої та судової влади, будь-яких службових й посадових осіб, громадських організацій чи окремих громадян. Друга, натомість, є запорукою відсутності внутрішньоінституційного впливу на рішення судів у процесі здійснення правосуддя.

На важливості забезпечення незалежності судових органів в державі неодноразово наголошував у своїх рішеннях Європейський суд з прав людини. Про недопустимість втручання в діяльність судової влади інституцій, які належать до інших гілок влади наголошувалося у таких рішеннях ЄСПЛ як

«Рінгейзен проти Австрії» (Ringelisen v. Austria (Merits) від 16 липня 1971 року [213], «Сасілор-Лормін проти Франції» (Sasilor-Lormines v. France від 9 листопада 2006 року [214], «Стаффорд проти Сполученого Королівства» [215].

Питання гарантування незалежності судових органів неодноразово піднімалися як міжнародними інституціями у міжнародно-правових документах, зокрема у Монреальській універсальній декларації про незалежність правосуддя 1983 року [216], Рекомендаціях Комітету Міністрів Ради Європи, так і у рішеннях, прийнятих на національному рівні, зокрема у рішеннях Конституційного Суду України.

Комітет Міністрів Ради Європи дійшов висновку, що саме незалежність судової влади, є запорукою довіри до системи правосуддя, реалізації принципів поваги до правових можливостей у державі та верховенства права [217].

Конституційний Суд України переконаний, що досягнення ефективності реалізації функцій судової влади можливе лише у разі досягнення її незалежності від органів законодавчої та виконавчої влади. Досягнення цієї незалежності безпосередньо залежить від відокремленості судів у системі поділу влади, заборони цих інституцій впливати на судові рішення, формування у державі надійних гарантій такої незалежності, процедури притягнення до відповідальності суддів тощо. При цьому Конституційний суд України пов'язує незалежність судів та незалежність й безсторонність окремих суддів. Він вважає, що погіршення рівня гарантування незалежності суддів справляє опосередкований вплив на можливість здійснення права на судовий захист [218].

Конституційний Суд України наполягає на потребі формування в державі взаємовідносин, при яких був би неможливим невинуватий тиск на судові органи чи певних суддів, певний контроль з боку органів виконавчої і законодавчої влади. Конституційний Суд України наголошує, що формування в державі органів публічного управління чи запровадження заходів юридичної відповідальності, видів державного контролю, повинно враховувати вимогу

щодо забезпечення незалежності судової влади й заборони втручання у роботу судових органів [219].

Особливістю структурно-організаційного блоку є активна взаємодія судів, Вищої ради правосуддя у межах реалізації правосуддя, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Верховного суду, Ради суддів України, Державної судової адміністрації України, Національної школи суддів України. Прикладом правової основи такої співпраці є затверджений 27 квітня 2018 р. Меморандум про взаємодію і співпрацю представників системи правосуддя України. Метою такої співпраці, як правило, є реформування системи правосуддя, зміцнення незалежності судової влади, удосконалення комунікації між судовими органами і ЗМІ, громадськістю, суспільством, покращення відкритості роботи судових органів, формування системи просвітницької роботи задля поширення інформації про судові органи, їхню роботу, правові можливості громадян у державі тощо [220].

Ще одною особливістю досліджуваного блоку є спроможність судових органів репрезентувати волю держави у публічно-правових відносинах. Вона досягається через дотримання принципу легальності функціонування судових органів, їхню забезпечену законом можливість підпорядковувати своїй волі поведінку членів суспільства, здатність застосовувати норми права, спеціальну компетенцію, єдність правових засад функціонування й можливість прийняття ними рішень про застосування юридичних примусових заходів, наявності в державі механізму втілення в життя таких рішень.

Цілком логічно, що особливості компетенційного блоку досліджуваного статусу зумовлені специфікою процедури реалізації правосуддя й судового контролю, притягнення до відповідальності у межах судової системи.

Проте, щоби глибше зрозуміти особливості досліджуваного блоку, слід звернутися до тлумачення терміна «компетенція».

Сам термін «компетенція» вчені тлумачать як певну обізнаність, повноваження особи чи інституції [221, с. 874].

Як стверджує М. Головань, компетенція пов'язана з наявністю знань, умінь, навичок діяльності особи, що органічно поєднані між собою, є умовою продуктивної діяльності [222, с. 23–30].

Компетенція засвідчує потенційну здатність, готовність до певної діяльності, що вимагає наявності достатнього рівня знань, кваліфікаційних характеристик, досвіду, умінь розв'язувати складні професійні завдання, виконувати якісно певну роботу з високим ступенем самооцінки, саморегуляції, з можливістю динамічно реагувати на зміну обставин, адаптуватися до них та ефективно вирішувати проблеми.

М. Головань наполягає, що компетенцією слід вважати певною нормою, досягнення якої засвідчує потенційну здатність державної інституції досягати поставленого завдання [222, с. 23–30].

Здебільшого вчені вважають, що зміст компетенції відображає обізнаність суб'єкта з певною сферою правовідносин, предметом відання, зумовленим його функціональним призначенням, сукупність владних повноважень та юридичної відповідальності її носія [223, с. 594].

В. Авер'янов ототожнює її з визначенням у законодавстві колом повноважень [224, с. 24]. Схожу думку висловлює В. Сухонос, акцентуючи на найважливішій ознаці носія компетенції, зокрема владних повноважень певного змісту та обсягу [225, с. 201].

У будь-якому разі компетенція, на думку А. Ткаченко, є характеристикою сфери діяльності державної інституції [226, с. 195].

Проте, цей автор схиляється до думки, що окрім прав та обов'язків (повноважень) до компетенції також входять предмети відання владного суб'єкта. Останні є основою формування компетенції, своєрідними предметами відання, юридично означеними сферами діяльності й об'єктами впливу, орієнтирами, що визначають напрям діяльності їхніх носіїв [226, с. 196].

Видається доцільним представити компетенційний блок адміністративно-правового статусу судових органів як поєднання трьох ключових елементів,

зокрема повноважень цих органів, що визначають процедури здійснення правосуддя, реалізації судового контролю та водночас вимоги щодо поведінки фізичних та юридичних осіб, які зумовлені цими повноваженнями, предметів відання, визначених чинним законодавством, так званими компетенційними нормативно-правовими актами, та юридичної відповідальності таких суб'єктів.

Основою визначення компетенційних характеристик адміністративно-правового статусу судових органів є окреслення чинних нормативно-правових актів в яких вони закріплені.

Серед таких важливих правових джерел слід згадати Конституцію України, у ст. 124 якої зазначено, що правосуддя у нашій державі реалізується винятково судами, юрисдикція яких стосується усіх юридичних спорів й обвинувачень. Також Конституція визначає можливість розгляду судами й інших справ.

Компетенція окремих судових органів закріплена законодавцем у ст. 19 КАС України [135], ст. 22, 27, 32, 36, 46 закону України «Про судоустрій та статус суддів» від 02 червня 2016 р. № 1402-VIII [209], ст. 7 закону України «Про конституційний суд» від 13.07.2017 № 2136-VIII [227] та багатьма іншими нормативно-правовими актами.

Основними напрямками реалізації компетенції судових органів як правозахисних суб'єктів у довіклевій сфері є здійснення правосуддя та судового контролю за діяльністю органів публічної адміністрації в окресленій сфері.

Реалізуючи правосуддя та судовий контроль, судові органи реалізують свою компетенцію з розгляду юридично значущих справ, винятково у межах чинного законодавства й спеціальних судових процедур вирішення соціальних конфліктів, орієнтуючись на потребу захисту правових можливостей людини [190, с. 117].

При цьому здійснення правосуддя та судового контролю у довірливій сфері є винятковими повноваженнями судових органів, а інші державні інституції не наділені таким правом.

Державою саме судам надано право ухвалювати владне рішення щодо вирішення кримінальних, адміністративних, цивільних, господарських справ. Суди можуть застосовувати заходи юридичного примусу від імені держави, притягати до юридичної відповідальності.

Це засвідчує винятковість правового статусу судових органів, особливу роль судових рішень у забезпеченні законності та верховенства права в державі.

У процесі розгляду справ судом застосовуються норми матеріального й процесуального права щодо правовідносин, суди приймають владні мотивовані рішення, обов'язкові для виконання на усій території нашої держави, забезпечені заходами юридичного примусу та силою держави [228, с. 23–27; 190, с. 117].

Характеризуючи компетенцію судових органів, слід наголосити, що ця компетенція, рішення, які ними приймаються, наділені владним характером. Це їхня обов'язкова ознака. Судові рішення є обов'язковими для усіх органів публічного управління, організацій, фізичних і юридичних осіб, підлягають виконанню на всій території нашої держави, їхнє виконання реалізуються за допомогою діяльності відповідних органів та посадових осіб, що зобов'язані допомагати державі втілювати їх у життя.

Суди наділені широким колом повноважень щодо аналізу й порівняння наявних правовідносин з вимогами чинного законодавства, виявлення відхилень у виконанні завдань органами публічної адміністрації у сфері довірливості та з'ясуванні причин таких відхилень [229, с. 120].

Найчастіше така діяльність реалізується у межах судового контролю, що входить до повноважень судових органів.

Судовий контроль у довірливій сфері реалізується у формі прямого і непрямого. Пряму форму суди застосовують в ході здійснення правосуддя,

другу ж – під час розгляду судом справ, побічно, через можливість встановлення законності дії, бездіяльності, акту органу публічного управління, що слугували юридичною основою рішення суду у справі, його обґрунтованості, неупередженості, своєчасності, забезпеченні прав особи при його прийнятті тощо [135]. При цьому контрольні повноваження виконують важливу превентивну роль, є запорукою попередження можливих порушень органами публічного управління.

Цілком заслуговує підтримки думка, що усі повноваження судових органів можна поділити на предметні та функціональні.

Зміст предметних повноважень полягає у визначенні меж компетенції суду, його юрисдикції як уповноваженого на здійснення правосуддя суб'єкта. Функціональних повноважень проявляється через керування процесом судового розгляду у межах компонентів здійснення судочинства [230, с. 10], полягають у здійсненні судом процесуальних дій з реалізації правосуддя [231, с. 118].

М. Джафарова пропонує функціональні повноваження, у свою чергу, залежно від обов'язковості приписів закону та особливостей прояву активності суду поділяти на обов'язкові та ініціативні [230, с. 80].

Серед важливих функціональних повноважень вченими виокремлюються повноваження, пов'язані з керівництвом процесом судового розгляду. Такі повноваження можуть стосуватися підготовчої частини судового розгляду, зокрема відкриття судового засідання, оголошення предмета слухання, перевірки присутності осіб, викликаних у суд, експертів, перекладачів, перевірки вручення повісток, роз'яснення учасникам судового розгляду їхні прав й обов'язків, вирішення клопотань осіб, котрі залучені до розгляду справи, заяв про відводи тощо [231, с. 138–139].

Повноваження щодо керівництва процесом, як правило, стосуються вирішення справи по суті та пов'язані з розглядом справи, заслуховуванням пояснень учасників судового розгляду справи, дослідженням доказів, відкладення розгляду справи й розгляду, можливості призупинення

провадження у справі. Натомість повноваження щодо закінчення процесу дозволяють залишити заяву без розгляду, припинити провадження у справі та постановити судові рішення [231, с. 138–139].

Слід наголосити, що функціональні повноваження, можливість здійснення розпорядчих процесуальних дій, виходячи зі змісту ст. ст. 236-240 КАС України, й інші функціональні повноваження, котрі пов'язані зі здійсненням процесуальної діяльності щодо керування судовим процесом, зумовлюють значною мірою належний результат розгляду справи судом.

Додатково до запропонованого поділу, підтриманого вітчизняними науковцями, М. Джафарова пропонує, з огляду на узагальненості завдань й цілей, що стосуються окремих стадій розгляду справи судом, функціональні повноваження класифікувати на інформаційно-інструктивні, допоміжні, компенсаторні й наглядові [230, с. 77–82].

З огляду на зазначене, особливостями компетенційного блоку є чітка визначеність предметної та функціональної компетенції суду в чинному законодавстві, зорієнтованість усієї компетенції судових органів у окресленій сфері на реалізацію правосуддя на засадах верховенства права, рівності, незалежно від соціальних та інших характеристик; створення умов, за яких довікліве право особи може бути захищеними; поширення повноважень суду на усі екологічні правовідносини, що наявні у державі, діяльність усіх органів публічного управління у цій сфері, забезпеченість впровадження рішень, прийнятих у рамках реалізації повноважень суду, державним примусом та авторитетом держави, скоординованості повноважень судових інституцій у межах їхньої предметної компетенції, достатності засобів та інструментів, пов'язаних з реалізацією функціональної компетенції, задля відновлення порушених довіклілевих прав та захисту прав фізичних і юридичних осіб у довіклілевій сфері.

2.3 Реалізація адміністративно-правового статусу судових органів як суб'єктів захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні

Реалізація адміністративно-правового статусу судових органів як суб'єктів захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні дає змогу прослідкувати за формами, способами втілення в життя компетенції судових органів задля досягнення правозахисної мети у довкіллевій сфері, проаналізувати можливість досягнення цілей, дієвість повноважень судових органів, організаційних, фінансових, матеріально-технічних гарантій їхнього функціонування.

Механізм реалізації адміністративно-правового статусу судових органів у досліджуваній сфері дозволяє зрозуміти специфіку поєднання правових приписів та структурних компонентів адміністративно-правового статусу судових органів як важливої умови втілення в життя правозахисного потенціалу цих інституцій [83, с. 69–76].

Ю. Корольов вважає, що цей механізм реалізації є відображенням взаємозв'язку елементів правової системи, які забезпечують врегулювання певних правовідносин. Досліджуючи особливості механізму реалізації адміністративно-правового статусу, цей автор дійшов висновку, що він має на меті формування умов втілення в життя цього правового статусу, контролю за таким втіленням, застосування примусових заходів (у виняткових випадках). При цьому такий механізм виступає поєднанням мети, принципів, ознак, умов, гарантій, функцій, що об'єктивовані у такому статусі, правових норм, які його визначають. Він скерований на втілення в життя спеціальних адміністративно-правових норм, внаслідок чого виникає реальна ефективна діяльність суб'єкта права, заснована на принципах законності, обґрунтованості, доцільності [232, с. 124–133].

Саме ці принципи передбачають дотримання суб'єктом спеціальних процедур реалізації адміністративно-правового статусу (ефективно, у межах

та у формі, визначених законом, у точності з вказівками закону, своєчасно тощо) [232, с. 127].

М. Демидова, досліджуючи принципи реалізації адміністративно-правового статусу суб'єктів публічного адміністрування, дійшла висновку, що вони відзначаються підвищеною стабільністю й стійкістю, закріплені у законодавстві, спрямовані на збереження соціальних цінностей, забезпечення орієнтування усієї правової системи на певні напрями розвитку, виконують ціннісну, регулятивну, системоутворювальну й охоронну функції [233, с. 31–36].

Реалізація досліджуваного адміністративно-правового статусу судових органів – це діяльність щодо втілення у життя його структурних компонентів, що входять до його цільового, структурно-організаційного та компетенційного блоків, у рамках захисних правовідносин задля попередження, припинення порушень довіклієвих прав громадян, відшкодування їм заподіяної шкоди.

Така реалізація дозволяє зрозуміти, визначити, яким реальним змістом наповнений правовий статус судового органу, прослідкувати за динамікою правозахисних відносин, практичною значущістю компетенції такого органу, доцільністю організації його діяльності.

У процесі реалізації досліджуваного статусу судових органів виникають правовідносини щодо реалізації їхнього правозахисного потенціалу, проявляються зв'язки з приводу організації їхньої роботи, її фінансування, застосовуються різні засоби впливу судових органів на інших учасників правозахисних відносин, реалізуються їхні права та обов'язки.

Реалізація адміністративно-правового статусу судових органів свідчить про втілення організаційних, компетенційних та інших правових норм у різних формах правозастосування в публічно-правових відносинах, спрямованих на захист довіклієвих прав громадян.

Вступаючи в правозахисні правовідносини у досліджуваній сфері, судові органи реалізують засоби правосуддя, правові можливості, надані їм в рамках

судового контролю, зокрема можуть визнати таким, що суперечить законодавству, рішення, дії та бездіяльність органів публічного управління, мають змогу припинити діяльність громадян, що завдає шкоду довкіллю, притягнути винних до адміністративної відповідальності тощо.

У процесі реалізації цього правового статусу, судовий орган втілює у життя свою компетенцію, застосовує засоби юридичного примусу, у разі потреби.

У результаті аналізу чинного законодавства можна виділити низку особливостей реалізації досліджуваного статусу судових органів. Зокрема цей правовий статус втілюється в життя у спеціальних межах, визначених чинним законодавством, до якого належать КУпАП, КАС України, Закони України «Про судоустрій та статус суддів» від 02 червня 2016 р. № 1402-VIII, «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25 червня 1991 р. № 1264-XII та багато інших, він проявляється як міра дозволеної законом свободи судових органів, що реалізується з огляду на цільову спрямованість відновлення порушених довкіллевих прав та захисту правових можливостей членів суспільства (фізичних і юридичних осіб) у екологічній сфері, у рамках процесу ефективного і справедливого розгляду й вирішення судових справ, здійснення судового контролю, через структурно-організаційну специфіку та компетенцію суду, зважаючи на гарантії цього правового статусу, на принципах законності, державної забезпеченості, непорушності, невідчужуваності, соціальної справедливості, ефективності, соціальної корисності реалізації цього статусу, на засадах координації роботи з іншими судовими органами та органами публічного управління.

Під час реалізації цього адміністративно-правового статусу, судовий орган реалізує свою компетенцію, застосовує засоби юридичного примусу, у разі потреби.

З огляду на досліджувану сферу захисту довкіллевих прав громадян та особливості адміністративно-правового статусу судових органів в окресленій сфері, можна представити кілька основних аспектів реалізації ними цього

статусу: 1) його реалізація передбачає об'єктивування діяльності судового органу через процес правореалізації, тобто втілення положень чинного законодавства у правовідносинах через застосування судовими органами обов'язкових до виконання вказівок, заборон щодо інших членів суспільства чи дотримання, виконання, використання самими судовими органами норм права, пов'язаних з організацією їхньої роботи, процесу судочинства та судового контролю, організаційним, фінансовим, матеріальним забезпеченням функціонування судових органів тощо; 2) реалізація цього адміністративно-правового статусу судових органів стосується забезпечення основної мети – захисту прав громадян на екологічну безпеку, належний стан природних ресурсів, збереження природних комплексів цінного, унікального характеру, сприятливого середовища задля буття людини у повноті біологічного різноманіття; 3) така реалізація має юридично оформлений характер та супроводжується прийняттям судовим органом правозастосовного, процесуального, правозахисного юридичного документа (акта правозастосування); 4) вона пов'язана з потенційною можливістю та потребою діяльності судового органу як суб'єкта владних правозахисних повноважень, здатного відновити порушене довікліве право та притягнути винного до відповідальності й неможливістю громадян здійснити захист такого права самостійно.

Метою реалізації цього статусу є застосування правового інструментарію судових органів, здатного ефективно захистити довікліве право громадян.

До принципів реалізації досліджуваного статусу можна віднести принципи законності, державної забезпеченості, непорушності, невідчужуваності, ефективності, соціальної корисності реалізації цього статусу.

Законність реалізації досліджуваного адміністративно-правового статусу судових органів дає змогу втілювати його винятково у рамках чинного законодавства, з огляду на верховенство закону щодо усіх дій, рішень судових

органів, неможливості протиставлення їй доцільності вирішення справи, єдності трактування чинного законодавства у судовій практиці.

Державна забезпеченість адміністративно-правового статусу судових органів проявляється через прийняття державою спеціального законодавства, що забезпечує їхнє стабільне функціонування, визначає їхню компетенцію, формування нею системи гарантування цього статусу, можливості застосування судовими органами засобів юридичного примусу, фінансування та матеріально-технічного забезпечення діяльності судових органів державою, їхню охорону нею тощо.

Принципи непорушності й невідчужуваності є запорукою стабільності судової системи, служать пересторогою для інших суб'єктів права щодо узурпації компетенції судових органів, безпідставного втручання у їхню роботу, тиску на суддів.

Принцип ефективності реалізації адміністративно-правового статусу судових органів передбачає раціональне використання інструментів держави, її фінансових та матеріальних ресурсів, кадрового, інтелектуального, організаційного та іншого потенціалу судових органів задля максимального досягнення мети захисту довікіллевих прав.

Соціальна корисність реалізації цього статусу у досліджуваній сфері є відображенням ролі судових органів у житті суспільства, для соціальної стабільності та розвитку, задоволення потреб соціуму та окремих його членів у сфері довікілля, раціонального використання природних ресурсів, покращення екологічної безпеки та екологічних характеристик держави, зменшення шкідливого впливу на довікілля та негативного впливу екології на життя та здоров'я громадян, для захисту й задоволення потреб суспільства та його членів, організації суспільного життя, правопорядку, захисту прав членів суспільства, врахування індивідуальності особи та її довікіллевих прав у процесі правозастосування.

Реалізація досліджуваного статусу потребує ефективних гарантій з боку держави. Ці гарантії допомагають створити належні умови здійснення правосуддя.

Досліджуючи специфіку реалізації цього статусу, особливу увагу слід присвятити гарантіям його реалізації.

Вчені їх ідентифікують як систему зафіксованих у законодавстві факторів, засобів, умов, способів (соціально-економічних, політичних, правових та інших), що сприяють реалізації, відновленню, у випадку порушення, відповідних прав й обов'язків [232, с. 130–131].

При цьому на гарантування цього статусу скерований увесь потенціал чинного законодавства, що регулює діяльність судових органів. Такі норми-гарантії містяться в законах і підзаконних нормативних актах, можуть набувати матеріальної та процесуальної форми [234, с. 135–139].

Питання гарантій реалізації адміністративно-правового статусу окремих органів публічного управління у своїх працях підіймав Д. Іщук. Він встановив, що такі гарантії створені задля забезпечення незалежності таких органів, а їхня реалізація пов'язана з впровадженням спеціальних умов і засобів, серед яких організаційні, економічні, ідеологічні, кадрові й інших. Вони чітко визначені у законодавстві й скеровані на забезпечення нормального функціонування відповідних інституцій держави задля забезпечення ефективного виконання ними своїх завдань, на попередження, виявлення, припинення правопорушень у їхній діяльності [235, с. 327].

Зокрема, ним відзначено, що особливе значення серед таких гарантій мають матеріально-технічні, фінансові, соціальні гарантії діяльності органу публічного управління. Цікаво, що цей автор виокремлює позитивні та негативні гарантії реалізації досліджуваного правового статусу. Перші націлені на формування потрібних умов функціонування публічної інституції, а другі – на попередження порушення нею встановлених у законодавстві вимог, застосування відповідальності за протиправну діяльність [235, с. 327].

Учені наполягають, що досліджувані гарантії можуть бути ідеологічними (стосуватися ідеологічної, партійної чи іншої незаангажованості, самостійності), процесуальними (пов'язаними з певними процедурами, умовами, формами роботи), застережними (стосуватися забезпеченої державою незалежності, заборони впливу на реалізацію повноважень, під загрозою відповідальності, тиску чи втручання у їхнє здійснення); соціально-економічними (пов'язаними з матеріально-технічним, фінансовим забезпеченням), безпековими (зорієнтованими на забезпечення особистої безпеки працівників), самоврядними (скоординованими спеціальними самоврядними інституціями, що визначають внутрішню організацію функціонування) [236, с. 54].

У аспекті нашого дослідження доцільно говорити про найважливіші юридичні, організаційно-правові, соціально-економічні гарантії реалізації досліджуваного статусу судових органів.

Юридичні гарантії більшістю вчених пов'язуються з системою нормативно-правових актів, закріпленими у них положеннями, що створюють умови діяльності, забезпечують незалежність судових органів як суб'єктів реалізації правосуддя та захисту довіклієвих прав.

Натомість організаційно-правові гарантії втілюються в життя через організаційні, інформаційні інструменти реалізації компетенції судових органів у досліджуваній сфері, спеціальний порядок утворення суддівського корпусу.

Система таких гарантій проявляється через структурну організацію судових органів [237, с. 578].

Соціально-економічні гарантії зорієнтовані на матеріально-технічне забезпечення роботи судів та соціальне забезпечення суддів, що є важливою запорукою ефективної роботи та незалежності судових органів. Соціально-економічні гарантії створюють соціальні, фінансові, матеріально-технічні умови втілення в життя компетенції судових органів у довіклієвій сфері.

У аспекті дослідження юридичних, організаційно-правових та соціально-економічних гарантій слід звернутися до ст. 147 Закону України «Про судоустрій та статус суддів» від 02 червня 2016 р. № 1402-VIII [209].

У цій статті законодавець приділяє особливу увагу системі забезпечення функціонування судової влади, а говорячи про організаційне забезпеченні діяльності судів, він згадує про Вищу раду правосуддя, Вищу кваліфікаційну комісію суддів України, Державну судову адміністрацію України та Національну школу суддів України й про інші органи.

Найбільшим комплексом гарантуючих повноважень наділені Вища рада правосуддя та Державна судова адміністрація.

Вища рада правосуддя сьогодні виконує роль колегіального, незалежного конституційного органу державної влади й суддівського врядування, що забезпечує незалежність судових органів, їхню діяльність на принципах соціальної відповідальності й підзвітності, добросовісності, законності, професіоналізму [238].

Водночас вона відіграє важливе значення як суб'єкт гарантування реалізації досліджуваного адміністративно-правового статусу. Її діяльність зосереджена на втілення організаційно-правових гарантій реалізації адміністративно-правового статусу судових органів.

Зокрема серед її повноважень є кадрові, дисциплінарні, організаційні тощо. Наприклад, саме ВРП здійснює надання обов'язкових до розгляду консультативних висновків щодо законопроектів з приводу судоустрою, створення, реорганізації, ліквідації судових органів, статусу суддів, забезпечує узагальнення пропозицій судів, інституцій у системі правосуддя з приводу законодавчої основи їхньої діяльності, статусу суддів, виконує завдання у сфері розподілу бюджетних видатків на утримання судів, залучена до участі у визначенні нормативів матеріально-технічного, фінансового, кадрового забезпечення судових органів, перерозподілу бюджетних видатків поміж судами тощо [238].

Ще однією інституцією, діяльність якої пов'язана з юридичними,

організаційно-правовими, соціально-економічними гарантіями реалізації адміністративно-правового статусу судових органів є Державна судова адміністрація. Вона є інституцією в рамках судової системи, діяльність якої суттєво впливає на гарантованість адміністративно-правового статусу судових органів.

У ст. 151 Закону України «Про судоустрій та статус суддів» від 02 червня 2016 р. № 1402-VIII законодавець уповноважив Державну судову адміністрацію України здійснювати організаційне й фінансове забезпечення діяльності судових органів [209].

Зокрема законодавець наділив її повноваженнями щодо забезпечення виконання рішень, пов'язаних зі створенням, припиненням діяльності судів. Саме ця інституція реалізує функції розпорядника бюджетних коштів, що виділяються для організації роботи місцевих судів.

Вона є представником судових органів у взаємовідносинах з іншими органами публічного управління щодо питань фінансування їхньої роботи, з'ясовує організаційні, кадрові потреби судових органів, вносить пропозиції щодо вирішення нагальних проблем у цих сферах, гарантує потрібні умови діяльності судових органів, забезпечує впровадження цифрових технологій у діяльність судів, діджиталізацію процесів судочинства, реалізує організаційний вплив на служби судових розпорядників, судової охорони тощо [209].

Напрями реалізації досліджуваного статусу найкраще проілюструвати на прикладі судових справ, у яких реалізується правозахисний потенціал суду.

Такі судові справи можуть стосуватися визнання протиправними та скасування рішень, висновків Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України чи інших органів публічної адміністрації у довкіллевій сфері щодо оцінки впливу на довкілля, дозвільних документів, що суперечать вимогам законодавства, заборони здійснення певної діяльності, що порушує права людей у довкіллевій сфері, застосування адміністративних стягнень за протиправну діяльність у сфері довкілля тощо.

Яскравим прикладом реалізації правозахисної компетенції суду є рішення Дніпропетровського окружного адміністративного суду у справі № 160/16289/20 від 20 квітня 2021 року про визнання протиправним та скасування висновку з оцінки впливу на довкілля планованої діяльності «Реконструкція кар'єра у зв'язку з його поглиблення з метою підтримки потужності комбінату на період з 2021 року по 2030 рік» від 27 жовтня 2020 р. №21/01-20191034617/1, виданого Міністерством захисту довкілля та природних ресурсів України. З урахуванням обставин справи суд прийняв рішення, що висновок з оцінки впливу на довкілля планованої діяльності «Реконструкція кар'єра у зв'язку з його поглибленням з метою підтримки потужності комбінату на період з 2021 року по 2030 рік» №21/01-20191034617/1 від 27 жовтня 2020 р. щодо зобов'язання позивача до початку провадження планованої діяльності провести додаткову оцінку впливу на довкілля не відповідає вимогам ст. 9 Закону України «Про оцінку впливу на довкілля». Суд своїм рішенням зобов'язав провести додаткову оцінку впливу на довкілля до початку здійснення планованої діяльності [239].

Незаконною суд може визнати не лише діяльність органів публічної адміністрації з питань екології та природних ресурсів, але й їхню бездіяльність, відмову у видачі дозвільних документів, у наданні дозволу на проведення певних дій чи процедур.

Наприклад, розглянувши справу за позовом Товариства з обмеженою відповідальністю «РЕНТЛЕНД ГРУП» до Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України, Волинський окружний адміністративний суд дійшов висновку про незаконність відмови у видачі документа дозвільного характеру (висновку з оцінки впливу на довкілля), про визнання протиправним та скасування рішення Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України, визнання протиправною бездіяльності та зобов'язання його вчинити дії [240].

Цілком поширеною є практика звернення до суду органів публічного управління задля заборони (зупинення) діяльності юридичних осіб,

функціонування яких може завдати шкоди довкіллю та водночас порушити права громадян у довкіллевій сфері.

Прикладом може служити Рішення Полтавського окружного адміністративного суду за адміністративним позовом Державної екологічної інспекції Центрального округу до Товариства з обмеженою відповідальністю «Оріон» про тимчасову заборону (зупинення) діяльності. Позовна вимога обґрунтовувалася тим, що відповідач порушив ст. 3 Закону України «Про оцінку впливу на довкілля», експлуатував автозаправну станцію за відсутності документу дозвільного характеру - звіту та висновку з оцінки впливу на довкілля, що є підставою для тимчасового зупинення діяльності АЗС до отримання висновку з оцінки впливу на довкілля на паливороздавальний пункт. Суд задовільнив позовні вимоги, застосував тимчасове повне зупинення діяльності автозаправної станції до отримання висновку з оцінки впливу на довкілля на паливороздавальний пункт [241].

Доволі часто рішення суду можуть стосуватися застосування заходів реагування у сфері державного нагляду (контролю). Прикладом є рішення Тернопільського окружного адміністративного суду за позовом Державної екологічної інспекції у Тернопільській області до Заліщицького житлово-комунального підприємства про застосування заходу реагування у сфері державного нагляду (контролю) у справі №500/3337/21 від 27 серпня 2021 р. Державна екологічна інспекція у Тернопільській області звернулася до суду з позовом до Заліщицького житлово-комунального підприємства про застосування заходу реагування у сфері державного нагляду (контролю), в якому просить застосувати захід реагування у вигляді тимчасової заборони (зупинення) здійснення діяльності, що стосується викидів забруднюючих речовин у атмосферне повітря, до моменту отримання дозволу на викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря. Судом встановлено, що вимоги припису позивача №1/1-2-11-1177 від 29 березня 2021 р. відповідачем не виконано, що і стало підставою звернення позивача до суду з даним позовом. Розглянувши матеріали справи, суд встановив, що відповідачем не усунуто

порушення, виявлені Державною екологічною інспекцією у Тернопільській області, які створюють загрозу життю та здоров'ю людей. Суд визнав обґрунтованість заявлених позовних вимог та наявність підстав для застосування заходу реагування у сфері державного нагляду й постановив застосувати захід реагування за результатами державного нагляду (контролю) шляхом тимчасової заборони (зупинення) здійснення діяльності, пов'язаної із експлуатацією сміттєзвалища твердих побутових відходів (ТПВ) до моменту отримання позитивного висновку з оцінки впливу на довкілля [242].

Схоже рішення було прийнято Одеським окружним адміністративним судом у справі № 420/18739/21 від 16 червня 2023 року за адміністративним позовом Першого заступника керівника Одеської обласної прокуратури в інтересах держави в особі Державної екологічної інспекції Південно-західного округу, Нерубайської сільської ради Одеського району Одеської області до Товариства з обмеженою відповідальністю «Інтер-Нафта» про припинення діяльності зі зберігання скрапленого газу та продуктів переробки викопного палива. Позовні вимоги обґрунтовані тим, що ТОВ «Інтер-Нафта» здійснено плановану господарську діяльність із будівництва резервуарів горизонтальних сталевих та резервуарів скрапленого газу за відсутності оцінки впливу на довкілля та рішення про провадження планованої діяльності. Адміністративний позов був задоволений, а діяльність Товариства з обмеженою відповідальністю «ІНТЕР НАФТА» була припинена до отримання результатів оцінки впливу на довкілля [243].

Значний обсяг справи про адміністративні правопорушення у довкіллевій сфері розглядаються саме судовими органами, а суди, притягуючи винних осіб до адміністративної відповідальності на основі КУпАП виступають суб'єктами захисту довкіллевих прав громадян.

Зокрема суди уповноважені розглядати справи про адміністративні правопорушення, передбачені ч. 2, 4, 5 статті 85 («Порушення правил використання об'єктів тваринного світу»), статтями 85-1 («Виготовлення, збут, зберігання чи реклама заборонених знарядь добування (збирання)

об'єктів тваринного або рослинного світу)), 88 («Незаконне вивезення з України і ввезення на її територію об'єктів тваринного і рослинного світу)), 88-1 («Порушення порядку придбання чи збуту об'єктів тваринного або рослинного світу, правил утримання диких тварин у неволі або в напіввільних умовах)), 88-2 («Порушення правил створення, поповнення, зберігання, використання або державного обліку зоологічних, ботанічних колекцій та торгівлі ними)), 89 («Жорстоке поводження з тваринами)), 90 («Порушення вимог щодо охорони видів тварин і рослин, занесених до Червоної книги України або які охороняються відповідно до міжнародних договорів України, або які внесені до переліків рідкісних видів тварин і рослин, або які мають особливу наукову, природоохоронну та іншу цінність, або є такими, що перебувають під загрозою зникнення на відповідній території)), 91 («Порушення правил охорони та використання територій та об'єктів природно-заповідного фонду)), 91-5 («Порушення вимог законодавства у сфері оцінки впливу на довкілля)), 91-6 («Порушення вимог законодавства у сфері моніторингу, звітності та верифікації викидів парникових газів)), 92-1 («Порушення законодавства про Національний архівний фонд та архівні установи») [237, с. 579].

Доцільно навести приклади рішень судових органів у таких справах.

Зокрема доволі часто такі справи можуть стосуватися порушення правил охорони та використання територій та об'єктів природно-заповідного фонду (ст. 91 КУпАП), зокрема незаконного вилову риби на його території. Прикладом є постанова Золотоніського міськрайонного суду Черкаської області від 23 квітня 2019 року у справі №: 695/822/19, за якою було притягнуто до відповідальності особу за такого роду діяння у орнітологічному заказнику «Липівський» [244].

Часом адміністративне правопорушення може бути пов'язане з порушенням правил використання об'єктів тваринного світу, зокрема незаконним ловом біоресурсів з берега забороненим знаряддям лову. Прикладом є постанова Криворізького районного суду Дніпропетровської

області від 03 січня 2019 року у справі № 177/3/19, відповідно до якої особу було визнано винною у адміністративному правопорушенні, визначеному ст. ч. 4 ст. 85 КУпАП та піддано адміністративному стягненню у виді штрафу [245].

Прикладом притягнення до відповідальності за полювання без наявності належного на те дозволу є постанова Романівського районного суду Житомирської області від 18 січня 2019 р. у справі № 290/39/19, якою громадянина України визнано винним у незаконному добутті об'єктів тваринного світу, зокрема у вчиненні правопорушення, передбаченого статтею 85 частиною 2 КУпАП та накладено адміністративне стягнення у вигляді штрафу [246].

Доволі часто правопорушення стосуються незаконного збору рослин, види яких занесені до Червоної книги України. Так постановою Чечельницького районного суду Вінницької області 14 травня 2019 року у справі № 151/309/19 громадянина України було визнано винним у здійсненні делікту, передбаченого ст. 90 КУпАП [247].

Слід погодитися, що судові органи відіграють особливу роль суб'єктів захисту довіклієвих прав від адміністративних правопорушень у цій сфері.

I. Денисюк наполягає на особливій ролі саме суду серед усіх суб'єктів, наділених адміністративно-юрисдикційними повноваженнями щодо таких деліктів. Специфіка їхнього правового статусу зумовлена винятковістю їхнього права реалізовувати такі адміністративні покарання, як конфіскація майна, позбавлення спеціального права, застосування заходів впливу до неповнолітніх [248, с. 125, 128].

Усе вищенаведене дозволяє зробити висновок про особливість, поліструктурність, різноплановість реалізації досліджуваного статусу судових органів. Її складність зумовлена специфікою цільового, структурно-організаційного та компетенційного блоків такого статусу, їхньою взаємопов'язаністю, взаємозумовленістю, неможливістю відособленого існування. Сучасна концепція реалізації такого адміністративно-правового

статусу судових органів тісно пов'язана з якістю чинного законодавства, що визначає компетенцію, організаційні, фінансові засади діяльності судових органів у окресленій сфері. У сучасних умовах саме результати практики повинні стати запорукою покращення адміністративно-правових гарантій реалізації статусу судових органів, основою обґрунтування нової системної моделі нормативного урегулювання цього адміністративно-правового статусу, систематизації нормативного матеріалу, що формує юридичні засади реалізації такого статусу, вироблення концепції вдосконалення чинного законодавства у досліджуваній сфері.

Висновки до розділу 2

У другому розділі репрезентовано результати наукового аналізу адміністративно-правового статусу судових органів як суб'єктів захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні, його елементів й ознак. Все це дозволило запропонувати низку висновків:

1. Досліджуваний адміністративно-правовий статус судових органів є поліструктурною категорією, сукупністю адміністративно-правових елементів, які визначають місце судових інституцій у довкіллевих правовідносинах, їхній цільовий, організаційний, компетенційний потенціал щодо реалізації захисту довкіллевих прав, є уособленням прав, обов'язків, гарантій правозахисної діяльності цих органів у довкіллевій сфері. Зважаючи на правозахисний вплив судових органів у сфері довкілля, варто акцентувати, що його набуття визначається специфікою нормативно-правової фіксації можливості реалізації заходів адміністративно-правового примусу з метою покарання винних й відновлення порушених довкіллевих прав членів українського суспільства.

2. Адміністративно-правовий статус судових органів у досліджуваній сфері характеризується низкою особливостей, що дають змогу зрозуміти місце судової інституції у правозахисній системі, специфіку їхньої

участі у правозахисних правовідносинах у довкіллевій сфері, охарактеризувати їхні зв'язки з іншими суб'єктами публічного управління, що наділені правозахисними повноваженнями в державі, специфіку їхньої взаємодії, організаційний та компетенційний потенціал тощо. Зокрема серед особливостей адміністративно-правового статусу судових органів можна відзначити спеціальну нормативну урегульованість цього статусу (у державі існує спеціальне законодавство, в якому цей статус окреслений, зокрема деталізовано порядок створення, компетенцію цих інституцій держави); своєрідність організаційно-функціональної будови та наявність спеціального порядку створення, добору працівників; самостійність, незалежність від зовнішнього чи внутрішнього впливу, відокремленість цих інституцій від інших учасників правовідносин, що виникають в державі, зокрема органів публічного управління, та водночас обов'язковість їхніх рішень для інших суб'єктів права; зорієнтованість цього правового статусу на виконання важливої соціальної ролі суду в суспільстві щодо виконання особливих завдань, зокрема здійснення правосуддя, реалізації судового контролю у довкіллевій сфері; наявність спеціальних повноважень для втілення в життя таких завдань (вирізняються специфікою як предмети підпорядкування, зокрема самі правовідносини, на які справляють вплив судові органи, так і владні права та обов'язки). Також слід відзначити специфічність організаційно-правової форми роботи судових органів, зокрема процедури розгляду справ, що стосуються захисту права громадян на безпечне довкілля, судових засідань, процесуального порядку прийняття рішень у судових справах. Зважаючи на поліструктурність досліджуваного адміністративно-правового статусу, варто визнати, що кожен блок структурних компонентів цього статусу визначається своїми особливостями.

3. Специфіка цільового блоку такого статусу зумовлена особливостями завдань, мети, функцій та принципів функціонування судових органів у довкіллевій сфері. Зокрема серед цих особливостей слід відзначити орієнтацію на забезпечення законності у довкіллевій сфері, захист правових можливостей

членів суспільства, у тому числі від незаконних дій рішень, бездіяльності публічно-правових інституцій, що наділені повноваженнями еколого-правового управлінського характеру, гарантування можливості реалізації права людей на безпеку їхнього життя й здоров'я; справедливість, об'єктивність, незалежність, безсторонність, цілеспрямованість та підзаконність такої діяльності, дотримання спеціальних принципів та процедур її реалізації як важливих гарантій захисту процесуальних прав учасників судового процесу, справедливого й неупередженого розгляду й вирішення справ та захисту права громадян на безпечне довкілля; системність керівних принципів діяльності судових органів, що визначають головні правила організації їх роботи; масштабність та універсальність завдань, функцій, принципів діяльності судових органів у довкіллевій сфері; пріоритетність забезпечення екологічної безпеки в країні, безпечних для життя й здоров'я громадян умов існування, дотримання, відновлення порушених довкіллевих прав громадян, гарантування дотримання визначених у державі стандартів, лімітів, нормативів використання природних ресурсів, узгодженості індивідуальних та колективних економічних, екологічних й соціальних інтересів в українському суспільстві.

4. Специфіка структурно-організаційного блоку досліджуваного статусу судових органів дозволяє говорити про організаційну відокремленість та водночас єдність судових органів, спеціалізацію, територіальність та інстанційність, їхню самостійність та незалежність від інших інституцій в державі, й активну взаємодію у межах реалізації правосуддя, спроможність репрезентувати волю держави у публічно-правових відносинах тощо.

5. Особливостями компетенційного блоку досліджуваного статусу судових органів є чітка визначеність предметної та функціональної компетенції суду в чинному законодавстві, зорієнтованість усієї компетенції судових органів у окресленій сфері на реалізацію правосуддя на засадах верховенства права, рівності, незалежно від соціальних та інших характеристик, створення умов задля захисту прав громадян, поширення

повноважень суду на усі екологічні правовідносини, що наявні у державі, діяльність усіх органів публічного управління у цій сфері, забезпеченість впровадження рішень, прийнятих у рамках реалізації повноважень суду, державним примусом та авторитетом держави, скоординованість повноважень судових інституцій у межах фіксації у нормативно-правових актах їхньої предметної компетенції, достатності засобів та інструментів, пов'язаних з реалізацією функціональної компетенції, задля відновлення порушених довіклєвих прав та захисту прав фізичних і юридичних осіб у довіклєвій сфері.

6. Реалізація адміністративно-правового статусу судових органів як суб'єктів захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні – це діяльність щодо втілення у життя структурних компонентів адміністративно-правового статусу судових органів, що входять до цільового, структурно-організаційного та компетенційного блоків цього статусу, у рамках захисних правовідносин задля попередження, припинення деліктів у довіклєвій сфері, відшкодування громадянам заподіяної шкоди. У процесі реалізації такого адміністративно-правового статусу виникають правовідносини щодо реалізації правозахисного потенціалу цих органів. Вступаючи в правозахисні правовідносини у досліджуваній сфері, судові органи реалізують засоби правосуддя, правові можливості, надані їм в рамках судового контролю, зокрема можуть визнати таким, що суперечить законодавству, рішення, дію та бездіяльність органу публічного управління, мають змогу припинити діяльність громадян, що завдає шкоду довкіллю, притягнути винних до адміністративної відповідальності. Реалізація досліджуваного адміністративно-правового статусу судових органів відбувається з огляду на низку важливих аспектів: 1) вона передбачає об'єктивування діяльності через процес правореалізації, тобто втілення положень чинного законодавства у правовідносинах через застосування судовими органами обов'язкових до виконання вказівок, заборон до інших членів суспільства, чи дотримання, виконання, використання самими

судовими органами норм права, пов'язаних з організацією їхньої роботи, процесу судочинства та судового контролю, організаційним, фінансовим, матеріальним забезпеченням функціонування судових органів тощо; 2) реалізація цього адміністративно-правового статусу стосується забезпечення основної мети – захисту прав громадян на екологічну безпеку, належний стан природних ресурсів, збереження особливо цінних та унікальних природних комплексів, сприятливого середовища задля буття людини у повноті біологічного різноманіття; 3) така реалізація має юридично оформлений характер та супроводжується прийняттям судовим органом правозастосовного, процесуального, правозахисного юридичного документа (акта правозастосування); 4) вона пов'язана з потенційною можливістю та потребою діяльності судового органу як суб'єкта владних правозахисних повноважень, здатного відновити порушене довікліве право та притягнути винного до відповідальності й неможливістю громадян здійснити захист такого права самостійно.

7. Наукові результати досліджень автора, які висвітлені у Розділі 2, викладені в опублікованих працях (Костюк У. І., 2022б; Kostiuuk U., 2023в; Костюк У. І., 2023г; Костюк У. І., 2024а).

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ СУДОВИХ ОРГАНІВ ЯК СУБ'ЄКТІВ ЗАХИСТУ ПРАВА ГРОМАДЯН НА БЕЗПЕЧНЕ ДЛЯ ЖИТТЯ ТА ЗДОРОВ'Я ДОВКІЛЛЯ В УКРАЇНІ

3.1 Адміністративно-правовий статус судових органів як суб'єктів захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в зарубіжних країнах та шляхи адаптації зарубіжного досвіду у цій сфері

Дослідження зарубіжного досвіду функціонування судових інституцій як суб'єктів захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля є запорукою можливості аналізу величезного переліку варіативностей ідентифікації такого правового статусу та його впливу на довкілльову сферу, застосування широкого підходу у пошуку оптимальних варіантів правового забезпечення реалізації компетенції судових органів у окресленій сфері, впровадження в Україні найбільш придатного для адаптації адміністративно-правового регулювання цієї сфери правовідносин.

Така адаптація є умовою підвищення ефективності адміністративно-правового статусу судових органів у досліджуваній сфері, оскільки значна кількість опитаних за темою дисертації наполягають на потребі покращенні цього статусу. У результаті оцінки ефективності реалізації судовими органами адміністративно-правового захисту довкіллевих прав, 43% опитаних визнали, що такий захист в Україні є цілком ефективним, при цьому 29% респондентів вбачають таку ефективність лише за умови покращення законодавства, що визначає такий правовий статус, а 17,5% опитаних – за умови покращення матеріального й організаційного забезпечення судової діяльності. 10,5% опитаних визнали роботу судів у досліджуваній сфері неефективною.

Опитування суддів за темою дисертації засвідчило, що 50% опитаних суддів визнали, що їхня діяльність у досліджуваній сфері є ефективною, при цьому 20% суддів узалежили цю ефективність від покращення законодавства,

що визначає їх правовий статус, а 16% опитаних суддів – від покращення матеріального й організаційного забезпечення їхньої діяльності.

Результати оцінки опитаних за темою дисертації респондентів щодо ефективності реалізації судовими органами адміністративно-правового захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні засвідчили потребу ретельного аналізу зарубіжного досвіду у досліджуваній сфері та формування пропозицій щодо адаптації в Україні найкращої практики іноземних держав.

Я. Кравець визначає три різновиди держав з огляду на типи системи довілльєвого правосуддя, що в них сформувалася. До першої групи входять держави, у яких позови щодо захисту довілльєвих прав громадян розглядаються системою судів загальної юрисдикції; до другої групи належать країни, у яких довілльєві справи розглядаються певними «зеленими лавами» (green benches) або судьями, які володіють додатковою спеціалізацією щодо розгляду такого роду справ; третя група держав сформувала спеціальні екологічні суди чи трибунали [249, с. 7].

Водночас місце судових інституцій у системі адміністративно-правового захисту досліджуваного права у тій чи іншій державі визначається моделлю адміністративної юстиції. Як відзначають вітчизняні автори, специфіка адміністративної юстиції держави зумовлена особливостями правової системи, до якої вона належить. Слід відзначити, що для держав континентальної системи права, серед яких Німеччина, Франція, Іспанія, характерним є створення системи адміністративних судів та наділення їх правом розгляду справ, що стосуються оскарження діяльності органів публічного управління у довілльєвій сфері за позовом осіб приватного права. Законодавство Франції гарантує можливість оскарження рішень, правових актів органів публічного управління у довілльєвій сфері з можливістю прийняття судового рішення щодо скасування такого рішення й відшкодування завданої шкоди у разі порушення довілльєвих прав [250].

Натомість для англо-американської системи, зокрема Великої Британії, США притаманний розгляд справ докільцевого характеру у сфері публічного управління системою загальних судів та вузькоспеціалізованих екологічних трибуналів [251; 252, с. 148].

Звернемося детальніше до особливостей адміністративно-правового статусу судових органів як суб'єктів захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в країнах Європейського Союзу.

Основою ідентифікації такого адміністративно-правового статусу в європейських країнах є Договір про Європейський Союз, підписаний у 1992 році та Договір про функціонування Європейського Союзу. Саме у змісті цих правових актів наднаціонального рівня правового регулювання докільцевої сфери ЄС закладено принципи гарантування різноманітності біологічних ресурсів (п.1, ст. 3), охорони довкілля (п. 1, ст. 3, ст. 11). У Договорі про функціонування Європейського Союзу йдеться про збереження та покращення довкілля, раціональну експлуатацію природних ресурсів та залученість країн ЄС до міжнародного вирішення докільцевих проблем.

Проте, найбільш вагомий вплив на становлення судових органів як суб'єктів захисту докільцевих прав громадян у більшості європейських держав справила Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля (Орхуська Конвенція) від 25 червня 1998 р., підписана на IV Конференції міністрів охорони навколишнього середовища під назвою «Довкілля для Європи». Одним з основних завдань цієї Конвенції стало спрощення доступу громадськості до інструментів судового захисту докільцевих прав та посилення ролі судового захисту таких прав, забезпечення судовими органами реалізації права людей на отримання компенсації за порушення докільцевих прав й оскарження рішень державних інституцій у сфері довкілля [253].

Не менш важливе значення для посилення ролі судового захисту докільцевих прав громадян у державах ЄС має практика ЄСПЛ. Слід визнати, що право людини а безпечне для життя та здоров'я довкілля не знайшло

належного закріплення у змісті Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Відсутність деталізації цього права та інших довікільєвих прав у змісті даного правового документу негативно позначається на правозастосовній практиці у європейських країнах та зумовлює численні дискусії серед науковців [254, с. 51–68]. На усунення цієї прогалини був скерований зміст рекомендацій 1614 (2003) «Довкілля та людські права» [255], 1885 (2009) «Розробка проєкту додаткового протоколу до Європейської конвенції з прав людини щодо права на здорове довкілля» [256] та 2211 (2021) «Закріплення права на здорове довкілля: необхідність активізації дій з боку Ради Європи» [257].

Проте, відсутність прямого закріплення такого права у Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод зумовлює здебільшого звернення ЄСПЛ до окремих статей конвенції, що визначають правові засади гарантування права на життя (ст. 2), свободу від нелюдського й такого, що принижує гідність, поводження (ст. 3), отримання і поширення інформації (ст. 10) [258, с. 247] тощо.

Численні рішення ЄСПЛ, які стосуються довкілля, посилюють особливе значення цього міжнародного судового органу не лише як суб'єкта захисту довікільєвих прав, але й суб'єкта формування судової практики, що впливає на стан національного законодавства європейських держав у сфері довкілля та захисту довікільєвих прав громадян. Важливо зазначити, практика ЄСПЛ, яка визначає стандарти захисту довікільєвих прав, є джерелом права в Україні. Сьогодні рішення ЄСПЛ, винесені проти держав-членів Ради Європи, перетворилися на обов'язкове джерело права для відчизняних судів, виконують роль, свого роду, правових прецедентів [259].

Серед рішень, націлених на захист безпечного для життя та здоров'я довкілля, слід згадати рішення у справах «Powell and Rayner v. The United Kingdom» [260], «Lopez Ostra v. Spain» [261], «Дземюк проти України» [262] та інші.

Особливо важливими для формування ефективної судової практики вітчизняних судів є рішення ЄСПЛ, які стосуються захисту довіклієвих прав від негативних довіклієвих чинників. Вперше ці питання були порушені у справі ЄСПЛ «Guerra and Others v. Italy» («Гуерра та інші проти Італії») від 19 лютого 1998 р. У справі йшлося про оскарження бездіяльності органів публічного управління щодо потреби інформування громадськості про ризики для здоров'я людей, які мешкали у безпосередній близькості від фабрики з виробництва мінеральних добрив [263].

Показовою щодо судового захисту довіклієвих прав також є справа «Hatton and Others v. the United Kingdom» від 08 липня 2003 р. («Хаттон та інші проти Сполученого Королівства») [264] та низка справ проти України, серед яких «Дубецька та інші проти України» 10 травня 2011 року [265], «Гримковська проти України» від 21 липня 2011 року [266].

Наприклад, у останній згаданій справі йшлося про відсутність належного забезпечення державою захисту громадян від негативного впливу, зумовленого побудовою автомобільної дороги всупереч екологічним вимогам та гарантування балансу інтересів заявника й суспільства [266].

Практика міжнародних судових інституцій є основою для вироблення правових позицій щодо захисту довіклієвих прав національними судами. Саме вона є основоположною для створення дієвих засобів протидії можливим порушенням у довіклієвій сфері. Серед таких міжнародних судових інституцій варта згадати такі, як Міжнародний суд ООН, у складі якого у 1993 р. задля належного розгляду довіклієвих справ була утворена спеціальна палата з питань охорони навколишнього середовища, сформована зі семи суддів цього суду, що діють на постійній основі [267, с. 11–12].

Прикладом результату розгляду довіклієвих справ цією судовою інституцією є рішення у справі щодо спору між Угорщиною і Словаччиною щодо проєкту побудови системи шлюзів на річці Дунай, винесене цим судом у 1997 р. [268, с. 15].

Не менш важливою є практика Постійного арбітражного суду, який приймає рішення на основі Конвенції про оцінку впливу на навколишнє природне середовище у транскордонному контексті від 25 лютого 1991 р. [269, с. 239–241], Міжнародного трибуналу з морського права, в основі діяльності якого лежить Конвенція ООН з морського права 1982 р. [270], Міжнародного суду екологічного арбітражу і примирення та інших міжнародних інституцій [268, с. 17].

Прихильне ставлення до адаптації в Україні міжнародних стандартів захисту довкіллевих прав виявила більшість опитаних у рамках дисертаційного дослідження респондентів, зокрема 63,5% опитаних громадян та 95% суддів. Противниками цього були лише 1,5% опитаних. 6,75% опитаних громадян та 3,3% опитаних суддів таку адаптацію пов'язують винятково зі захистом національних інтересів України, а 28,25% опитаних громадян та 1,7% опитаних суддів розглядають у разі входження України до ЄС.

Загалом слід відзначити доволі різні підходи законодавців у зарубіжних країнах при визначенні адміністративно-правового статусу судових органів як правозахисних інституцій у довкіллевій сфері.

У одних державах довкіллеві справи розглядаються системою загальних судів у рамках адміністративного, кримінального чи цивільного судочинства, у інших, – створюються спеціальні екологічні суди (трибунали), які наділяються відповідною компетенцією з розгляду довкіллевих справ.

У багатьох міжнародних правових документах наголошується на важливості судового захисту довкіллевих прав. Прикладом служить ст. 1 Конвенції про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля 1998 року. У її змісті визначено право на доступ до правосуддя з приводу довкілля задля гарантування захисту права прав людей на життя у сприятливому для їхнього здоров'я й добробуту довкіллі [253].

Питання захисту довкілля є важливим напрямом діяльності усіх демократичних держав. Зокрема у Європейському Союзі розроблено багато правових актів наднаціонального та національного рівнів правового регулювання, які скеровані на захист вод, ґрунтів, повітря, унормування природокористування, природоохорони й сталого розвитку, формування національних інституцій захисту прав людини на безпечне довкілля.

Правова політика ЄС у сфері довкілля визначена Договором про Європейське Співтовариство 1957 року. У 1997 році було внесено відповідні зміни до цього правового документа та задекларовано у ст. 6 принцип екологічної орієнтованості Європейського Союзу, що передбачає широке імплементація у всі сфери суспільного життя вимог щодо захисту довкілля, сталого розвитку. Наслідком її прийняття став розвиток національних довкіллевих інституцій, наділених правом захисту довкілля. Серед таких вагома роль відведена Міністерству переходу до екологічного суспільства (Франція), Міністерству охорони навколишнього середовища (Швеція), Міністерству клімату та навколишнього середовища (Республіка Польща) [271]. Водночас відбулося підвищення ролі судових органів як суб'єктів захисту прав людини на безпечне довкілля.

У ст. 37 Хартії Європейського Союзу про основоположні права 2020 року наголошено, що забезпечення якості довкілля є фундаментальним завданням політики ЄС та стратегії сталого розвитку [272].

Згодом принцип екологічної орієнтованості був покладений в основу й інших правових документів Європейського Союзу. Серед таких Директива Ради Європейських Співтовариств 92/43/ЄЕС від 21 травня 1992 р. «Про збереження природних середовищ існування і дикої фауни та флори» [273], Директива Європейського Парламенту і Ради 2008/98/ЄС від 19 листопада 2008 року «Про відходи та про скасування деяких директив» [274], Директива Європейського Парламенту та Ради 2008/50/ЄС від 21 травня 2008 року «Про якість атмосферного повітря та чистіше повітря для Європи» [275] та інші.

Перша згадана директива ЄС є прикладом базового нормативно-правового акта, в якому декларується важливість забезпечення державами підтримання біорізноманіття, збереженості природних середовищ життя представників дикої фауни та флори, сталого розвитку загалом, можливість виділення коштів на дофінансування ЄС заходів окремих держав у цій сфері, здійснення моніторингу імплементації змісту цього правового документу [276].

Рамкова директива про відходи визначає засоби захисту довкілля й здоров'я населення, пов'язані зі запобіганням й зменшенням формування відходів, негативних результатів їхнього утворення й поводження з ними. Особливу увагу автори директиви присвятили проблемам запобігання утворенню, рециклінгу, використання й видалення відходів. Вона встановлює механізми захисту довкілля та здоров'я людини шляхом запобігання або зменшення утворення відходів, порядок поводження з ними, стосується усунення наслідків їхнього утворення, зростання ефективності їхнього економічного використання. На держави-члени Співтовариства покладено фінансову й організаційну відповідальність за управління відходами, можливість у рамках власного національного законодавства конкретизувати умови відповідальності утворювачів відходів за порушення ланцюга переробки відходів [274].

Рамкова директива про атмосферне повітря стосується підтримання якості атмосферного повітря, попередження й обмеження викидів шкідливих речовин в нього, зменшення їхньої кількості, гарантування постійного вимірювання його якості, управління цією якістю. Держави-члени ЄС уповноважені цією Директивою врегульовувати на національному рівні перелік та розмір юридичних покарань за порушення вимог національних правових актів, що прийняті на виконання її змісту. Передбачено вимоги до ефективності, пропорційності й стимулюючого впливу можливих санкцій, визначених національним законодавством у довкіллевій сфері [275].

Слід згадати Директиву 2011/92/ЄС Європейського Парламенту і Ради від 13 грудня 2011 року про оцінку впливу окремих державних і приватних проектів на навколишнє середовище, що є базовим документом ЄС у сфері оцінки впливу на довкілля; Директиву 2001/42/ЄС Європейського Парламенту і Ради від 27 червня 2001 року про оцінку впливу окремих планів і програм на навколишнє середовище (СЕО), зорієнтовану на публічне обговорення планів та програм, які здатні негативно вплинути на стан довкілля та інші.

Особливе значення в аспекті представленого дослідження має Директива 2003/35/ЄС Європейського Парламенту і Ради від 26 травня 2003 року про забезпечення участі громадськості у підготовці окремих планів та програм, що стосуються навколишнього середовища, та внесення змін і доповнень до Директив Ради 85/337/ЄЕС і 96/61/ЄС про участь громадськості та доступ до правосуддя. Зміст цієї директиви визначає не лише право громадськості на доступ до екологічної інформації, на участь у погодженні й перегляді планів і програм, які стосуються довкілля, але й можливостей захисту таких прав судовими органами [277].

На виконання цих та багатьох інших правових документів наднаціонального рівня правового регулювання довкіллевої сфери державами-членами Європейського Союзу приймаються національні нормативно-правові акти у сфері довкілля, що визначають як основні механізми захисту довкіллеких прав, протидії порушенням у цій сфері, так і компетенцію суб'єктів протидії таким порушенням.

Зокрема важливу роль у довкіллевій сфері відіграє національне законодавство, яке визначає основи протидії правопорушенням у цій сфері, зміст процедур та вимог довкіллевого характеру. У багатьох європейських державах прийнято кодифіковані нормативно-правові акти, в яких комплексно відображено як особливості захисту прав громадян на безпечне довкілля, процедури захисту цього права та протидії порушенням у цій сфері, так і правовий статус суб'єктів захисту довкілля, особливості функціонування

державних інституцій, які гарантують таке право, протидіють порушенню довкіллевих прав.

Прикладом таких нормативно-правових актів є Шведський екологічний кодекс 1999 р. у (The Swedish Environmental Code (Ds 2000:61)), що сформований на базі низки законодавчих актів Швеції та визначає основні стандарти захисту довкілля, стосується сфер охорони природних ресурсів, утилізації відходів, використання флори й фауни. Основні його розділи стосуються питань охорони довкілля, регулювання шкідливих видів діяльності й розгляду довкіллевих справ, застосування штрафів й компенсацій [278, с. 231].

Не можна оминати увагою й Екологічний кодекс Франції (Le Code de l'Environnement de la France), що прийнятий у 2000 р. шляхом інкорпорації понад тридцяти дев'яти законів цієї держави. Цей нормативний акт містить посилання до безлічі нормативно-правових актів Франції та є відображенням основних засад екологічного права, його цілей, економічних принципів природокористування, визначає особливості функціонування органів публічної адміністрації у цій сфері, порядок охорони природних ресурсів, поводження з відходами, запобігання забрудненню довкілля, компенсації шкоди довкіллю, екологічних стандартів тощо [278, с. 231].

Проте, в його змісті відображені й доволі нетипові питання захисту у сфері обігу генно-модифікованих організмів, охорони довкілля в Антарктиці.

Кодифікований нормативно-правовий акт у довкіллевій сфері є й у Італії. Зокрема у 2006 р. Декретом №152 в Італії було затверджено Екологічний кодекс (Code of Environmental Law, Codice dell'ambiente). Окремі його положення стосуються питань оцінки впливу на довкілля, захисту природи та природних ресурсів, обмеження викидів забруднюючих речовин в атмосферу, організації управління відходами, відшкодування завданих довкіллю збитків, реалізації повноважень органів управління щодо забезпечення компенсації завданої довкіллю шкоди, проблемі протидії забрудненням [279; 280, 281, с. 549–554; 282, с. 156].

У основі цього кодексу закладено європейські принципи сталого розвитку, запобігання завданню шкоди довкіллю, вільного використання довкіллевої інформації, залучення громадськості до різного роду довкіллевих процедур [283; 284, с. 81].

Слід навести приклади й окремих законів, які є основою захисту довкіллевих прав громадян у багатьох державах. Окремі базові закони щодо захисту довкіллевих прав громадян прийнято у США, зокрема закон «Про національну політику у сфері навколишнього середовища» (1970 р.), у Канаді діє закон «Про охорону довкілля Канади» (1999 р.), у Японії затверджено «Основний закон із боротьби із забрудненнями навколишнього природного середовища» (1967 р.).

При цьому варто наголосити на відсутності нормативного закріплення у більшості європейських держав терміна «довкіллеві права» чи «екологічні права». Винятком є визначення екологічних прав громадян, зафіксоване у конституції Португальської Республіки. Натомість у змісті ст. 23 конституції Королівства Бельгія й ст. 20 конституції Фінляндської Республіки визнано право на здорове навколишнє середовище. У ст. 45 конституції Іспанії згадується про право на навколишнє середовище, яке допомагає розвитку особистості. У ст. 20-а Основного Закону Федеративної Республіки Німеччини визначено обов'язок держави охороняти довкілля у межах конституційного устрою, спираючись на закон й право за сприяння органів виконавчої влади і відповідно до закону і права за допомогою правосуддя й виконавчої влади [285, с. 329].

Т. Лагойда відзначила, що у законодавстві країн ЄС усі довкіллеві права представлені трьома блоками. Перша група об'єднує права, що реалізуються й захищаються площині публічного права та стосуються судового захисту від протиправної діяльності у довкіллевій сфері, судового оспорювання управлінських рішень уряду у цій сфері, доступу до інформації й можливості бути залученим до ухвалення рішень у сфері довкілля, наприклад процедури оцінки впливу на довкілля. Друга група прав реалізується у площині

приватного права й стосується реалізації прав на судовий захист у разі заподіяння екологічних збитків й права щодо реалізації положень обмежувальних угод. До третього блоку цією авторкою віднесено права, що визначені, так званим, стандартом захисту прав (наприклад, право на здорове довкілля) [285, с. 330].

В. Муравйов, О. Святун відзначили значну увагу законодавців країн ЄС до нормативного закріплення правових можливостей судового захисту довкіллевих прав. Зокрема законодавство Голландії й Ірландії визнає право на захист довкіллевих прав усіх представників суспільства. У Німеччині закріплена в законодавстві можливість звернення в судові органи за захистом у разі порушених таких прав. Можливість судового захисту довкіллевих прав також визнана законодавством Італії, Греції й інших держав ЄС [286, с. 86].

Проте слід визнати різні підходи в таких державах до питання визначення судових інституцій, що розглядатимуть справи, які стосуються довкілля та довкіллевих прав громадян.

Зокрема законодавство Норвегії, Чехії не визначає будь-яку процесуальну та організаційну специфіку розгляду екологічних справ судами. Суди розглядають адміністративні та цивільно-правові позови, здійснюють кримінальний розгляд справ екологічного характеру в загальному порядку, тобто довкіллеві справи розглядаються в рамках цивільного, адміністративного та кримінального судочинства системою загальних судів [286, с. 86; 387].

Основою для судового вирішення спорів, що зумовлені неправомірною діяльністю органів публічного управління Естонії у довкіллевій сфері є Кодекс адміністративного судочинства Естонії (*Halduskohtumenetluse seadustik*) 2011 р. Цей нормативно-правовий документ наділяє адміністративні суди значним обсягом повноважень щодо захисту довкіллевих прав громадян від незаконних дій, рішень, актів органів публічної адміністрації у довкіллевій сфері. Наприклад такі суди наділені правом скасувати дію таких актів, зупиняти їхню дію, забороняти певний адміністративний акт, зобов'язувати орган публічного

управління виплачувати компенсацію за заподіяну своїм незаконним рішенням чи актом шкоду, скасовувати цей акт тощо [288; 252, с. 153].

Дуже часто екологічні суди інтегровані у систему адміністративних судів. Зокрема у Фінляндії створено Вищий адміністративний суд, спеціалізація якого поширюється на екологічні й водні спори. У Данії сформована Природоохоронно-екологічна комісія (трибунал) та створено Апеляційну раду з питань охорони природи та навколишнього природного середовища. Трибунал об'єднує дві палати, одну з яких формують здебільшого експерти у довкілльовій сфері [289; 290, с. 297-298; 291, с. 148]. У Бельгії (у Фламандському регіоні) сформовано систему адміністративних судів, які діють за різними спеціалізаціями. Окремим напрямом їхньої роботи є справи у сфері довкілля [292, с. 43].

Натомість у Швеції екологічні суди є невід'ємною частиною судової системи, що діють на основі Екологічного кодексу (1999 р.). Державою сформовано п'ять екологічних судів (мають назву земельних та екологічних судів) та Екологічний апеляційний суд. Сфера земельних відносин у цих судах є окремим напрямом, що свідчить про її вагомість для суспільства. Специфікою формування таких судових інституцій є залучення до їхнього складу як суддів, які мають відповідну кваліфікацію, а також екологічних радників та експертів, що володіють науковими, технічними знаннями й підготовкою для розгляду таких категорій справ (у сфері довкілля, промисловості й місцевого самоврядування) [289; 290, с. 297].

Таким спеціалізованим судам підвідомчі справи, які стосуються оскарження діяльності органів публічної адміністрації, їхніх рішень, актів. Вони розглядають цивільні справи, пов'язані з охороною довкілля, земельними відносинами, питання відшкодування екологічних збитків, шкоди, плануванням зведення небезпечних для довкілля об'єктів, здійсненню забудови. Розгляд таких справ базується на принципах цивільного й адміністративного судочинства [292, с. 44–45].

Учені зазначають, що шведські екологічні суди є ефективними судами першої та другої інстанції, до вирішення справ у яких залучені не лише фахівці у галузі права, але й науково-технічні експерти, що діють разом зі суддями [293, с. 56–57].

Посилює ефективність розгляду справ екологічними судами унормування у законодавстві окремих держав, наприклад Швеції, можливості проведення виїзних засідань з метою кращого розуміння предмету спору, розміру заподіяних збитків та шляхів їхнього усунення [291, с. 147].

Задля вироблення уніфікованих підходів щодо практики розгляду довкіллевих справ судовими органами у 2024 р. було створено Форум суддів країн Європейського Союзу з навколишнього середовища. Його заснували 26 квітня 2004 р. у м. Люксембург як неурядову міжнародну асоціацію, до складу якої входять судді з держав, які є членами ЄС, судді судових інституцій самого ЄС і Європейської асоціації вільної торгівлі [294, с. 511].

Головним завданням цього Форуму є інформаційний обмін між судовими інституціями, які до нього входять, підвищення кваліфікації суддів, їхнє навчання тощо [268, с. 17].

Задля комплексного розуміння особливостей реалізації правосуддя у довкіллевій сфері та специфіки захисту довкіллевих прав громадян у світі слід звернутися до аналізу практики Індонезії, США, Нової Зеландії, Китаю, Індії, Австралії та інших іноземних держав.

Цікавим є досвід окремих країн щодо спеціалізації не судів, а суддів з питань вирішення довкіллевих справ. Прикладом такої практики є Індонезія. Ця країна потерпає від незаконної вирубки лісів, торгівлі дикими тваринами, які перебувають під загрозою зникнення; забруднення повітря, як наслідок, погіршення біорізноманіття і якості природних ресурсів. Проблеми довкілля, зменшення обсягу лісів Індонезії мають суттєвий вплив на глобальну зміну клімату. Тому під тиском міжнародних організацій, громадськості, починаючи з 1998 року, у Індонезії здійснено підготовку понад 20% усіх суддів за напрямом довкіллевого права. Міністерством навколишнього середовища

Індонезії було укладено Меморандум про взаєморозуміння з Верховним Судом цієї держави, зміст якого заклав основу програми сертифікації суддів та надання їм статусу «екологічних суддів» після проходження серії тренінгів. Щорічна участь в таких тренінгах є обов'язковою умовою для підтримання цього статусу судді, що спеціалізується на довкілєвих справах. Статус такого судді засвідчується спеціальним сертифікатом. Ця система спеціалізації суддів в межах загальних судів, заснована на результатах інституціоналізації екологічної підготовки суддів, дозволила покращити як кадровий потенціал суду, так і якість розгляду судових справ у довкілєвій сфері та позитивно вплинула на довкілєву сферу загалом [295].

Проте найбільш поширеним у зарубіжних країнах є досвід функціонування екологічних судів. Формування специфічних судових інституцій в екологічній сфері здійснюється з огляду спеціалізацію з розгляду довкілєвих справ.

Результати дослідженням в рамках Програми ООН з охорони навколишнього середовища, засвідчують наявність понад 1200 екологічних судів чи екологічних трибуналів загальнодержавного й регіонального рівнів. Такі суди створені у понад у 44 країнах. При цьому сам процес формування таких судових інституцій в світі розпочався відносно недавно. Більшість з них створено у ХХІ столітті. Серед держав, в яких сформовані такі судові інституції, є США, Китай, Канада, Великій Британія, Австрія, Фінляндія, Швеція, Данія, Австралія, Бразилії, Індія та інші держави [292, с. 42].

У якості одного з перших в історії правосуддя слід згадати досвід формування екологічних судів у США. Прикладом є земельний та екологічний суд Нового Південного Уельсу. Екологічні суди у США є інтегрованими у загальну структуру судових інституцій США. Їхнє створення відбулося у 1980 році. Правовою основою створення згаданого суду вважається An Act to constitute the Land and Environment Court and to make provision with respect to its jurisdiction 1979 року. Науковці визнають цей суд першим спеціалізованим судом у сфері довкілля. Закон закріпив можливість перегляду рішень цього

суду у порядку цивільного чи кримінального провадження й у апеляційному порядку, перегляду Верховним Судом Нового Південного Уельсу. Суд об'єднував представників як суддівського корпусу (6 суддів), так і експертів у сфері довкілля (21 експерт-комісар). Його компетенція стосується захисту довкілля, земельних відносин, проєктів будівництва, зведення небезпечних для довкілля об'єктів, житлової й іншої забудови, довкіллевих спорів, злочинів щодо довкілля, гірничих спорів [78, с. 73].

Визначаючи переваги одного з перших екологічних судів, вчені констатують, що такою перевагою стала діяльність за принципом єдиного вікна у судовій сфері («Multi-Court»). Ці судові інституції володіють широким доступом до потрібної технічної й статистичної інформації у сфері довкілля, можливостями підвищення кваліфікації у довкіллевій сфері, експертним потенціалом, можливостями здійснення медіаційних, арбітражних процедур, попередньої оцінки впливу на довкілля, засобами попередження вчинення екологічних деліктів у майбутньому [292; 296 с. 44–45].

Створення довкіллевих судів притаманне й для Нової Зеландії, у якій одній з перших було прийнято законодавство, що заклало основу для діяльності Екологічного суду Нової Зеландії, зокрема Закон «Про управління ресурсами» 1991 року. Спочатку такий суд називався Трибуналом планування, а у 1996 році він трансформувався у сучасний Екологічний суд [77, с. 10].

Зелений суд у Новій Зеландії представлений 10 суддями, серед яких голова, 7 суддів з питань довкілля й 2 альтернативних суддів з питань довкілля, 15 уповноваженими з питань довкілля, зокрема 12 уповноважених й 3 заступники уповноважених. Такий суд є інституцією, що об'єднала судові та експертні функції, консолідувала зусилля представників природоохоронних інституцій та суддів, створивши основу для сталого розвитку, поєднання соціальних, економічних й екологічних чинників розвитку суспільства. Зелений суд у Новій Зеландії приймає рішення, переглядає рішення, винесені регіональними та територіальними органами влади, видає накази про

примусове виконання, а суддя такого суду може виконувати роль медіатора поряд з традиційною роллю судді [297, с. 20–22].

При цьому до компетенції цього суду входить розгляд позовних заяв, які стосуються оскарження змісту програм розвитку регіонів, районів, проєктної діяльності у сферах енергетики, медицини, соціальної, комунальної інфраструктури, транспортних комунікацій; цей суд володіє повноваженнями щодо зміни підзаконного законодавства у довкіллевій сфері, можливістю скасування дії окремих нормативно-правових актів [298], погодження заходів щодо природокористування (наприклад земельних ресурсів, вод), водопостачання й водовідведення, дозвільної діяльності на здійснення скидів та викидів забруднюючих речовин). Саме екологічний суд вживає заходи задля припинення шкідливої для довкілля діяльності, гарантування виконання природоохоронних вимог, здійснення відновлювальних заходів у сфері довкілля; оцінює законність довкіллевих управлінських рішень, програм, планів, розглядає інші справи у сфері довкілля й екологічної безпеки [299].

Проте, як відзначає Я. Кравець, такий суд не наділений повноваженнями щодо розгляду справ про ненадання публічно-правовими інституціями держави довкіллевої інформації громадянам. Такі справи розглядаються у наглядovому провадженні у високому суді [77, с. 12].

Цілком слушною є думка О. Бузунько з приводу того, що практика залучення у структуру екологічного суду екологічних радників й експертів, які наділені спеціалізованими знаннями й допомагають судді фахово вирішити справу, є надзвичайно ефективною. Потреба залучення експертів, які мають спеціалізовані знання щодо сфери довкілля, проведення додаткових експертиз при розгляді довкіллевих справ загальними судами зумовлює затягування розгляду справи, перешкоджає швидкій реалізації правосуддя в умовах можливої загрози довкіллю. Формування штату екологічного суду з залученням спеціалістів, які володіють фаховою підготовкою, досвідом у довкіллевій сфері, здатне позитивно вплинути на якісний, швидкий та ефективний розгляд справи та захист прав людини у довкіллевій сфері,

оперативність усунення загрози довкіллю в конкретній ситуації, забезпечити об'єктивну оцінку заподіяної шкоди, обрати найбільш ефективні шляхи подолання негативних наслідків для довкілля, завданих у результаті порушення довкілльового законодавства [291, с. 147].

26,75% опитаних у межах дисертаційного дослідження респондентів-громадян та 35% опитаних суддів вважають, що до судових органів потрібно залучати на постійній основі експертів, що володіють знаннями у довкілльовій сфері. 36,5% опитаних громадян і 38,3% суддів таку можливість розглядають у разі створення системи екологічних судів, 26,25% респондентів-громадян і 16,7% суддів вважають, що така можливість стосується лише судів апеляційної та касаційної інстанції, і лише 10,5% опитаних громадян і 10% опитаних суддів не бачать доцільності у цьому.

З огляду на значний відсоток тих, хто підтримує широке залучення експертів до роботи судових інституцій у довкілльовій сфері, виклики у довкілльовій сфері, що зумовлені значним забрудненням довкілля України в період війни, потрібно віднайти оптимальний варіант їхнього організаційного залучення до розгляду довілльових справ та захисту прав громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні.

Варто відзначити досвід створення екологічних судів в Китаї на основі Білої книги судового захисту екологічних ресурсів Китаю, яку видав Верховний народний суд Китаю у 2016-2017 роках. Зокрема 149 народними судами проміжної інстанції було сформовано систему екологічних судів. Ці судові інституції були засновані на кращому досвіді роботи таких інституцій у світі, що сформувався на час їхнього створення та поєднали потенціал адміністративного, кримінального та цивільного судочинства у сфері довкілля [300; 301, с. 230].

Прикладами спеціалізованих екологічних судів також є Національний зелений трибунал Індії, судові інституції Чилі під назвою суди з навколишнього середовища [79, с. 273], екологічні суди окремих штатів

Бразилії (Пантанал, Мато-Гроссо, Амазонас), Національний трибунал з охорони довкілля Кенії [290, с. 297–298; 296].

Для прикладу, в Індії створення спеціалізованих екологічних судів зумовлене змістом статті 21 Конституції Індії, де йдеться про захист життя. Культура Індії передбачає єдність усього живого (божественного, людського та природного начал). Тому створення екологічних судів цілком відповідає світогляду громадян Індії, їхній культурі й законодавству. Формування цих судів зумовлено особливим рівнем забруднення повітря, водних й інших ресурсів в Індії, відсутністю засобів у місцевих органів влади для протидії таким загрозливим тенденціям у довкіллевій сфері. Формування системи спеціалізованих екологічних судів в Індії розпочалося зі створення Національного екологічного трибуналу в 1995 році та Національного екологічного апеляційного органу в 1997 році. Остаточо формування екологічних судів Індії завершилося аж у 2010 році, коли був створений Національний зелений трибунал, що уповноважений розглядати довкіллеві спори та переглядати рішення органів публічного управління в довкіллевій сфері. Штаб-квартира (головна лава) Національного зеленого трибуналу знаходиться в Нью-Делі. Такі трибунали діють у Бхопалі, Ченнаї, Калькутті та Пуні. Спеціалізація суддів та проведення природничо-наукових експертиз у таких справах є неодмінною вимогою щодо їхнього розгляду. При цьому такі судові інституції при розгляді справ керуються не лише положеннями чинного законодавства, але й змістом природного права, принципом справедливості, положеннями міжнародного довкіллевого права [302]. Склад такого трибуналу представлений 6 суддями й 5 експертами. На думку іноземних вчених, саме поєднання роботи суддів та експертів є запорукою ефективного розгляду справи, а динамічний судовий процес є умовою прийняття інноваційних рішень у сфері довкілля, вчасного застосування заходів щодо запобігання заподіяння шкоди громадянам, усунення порушень природоресурсного законодавства [297, с. 18–19].

Цей суд відіграв важливу роль у сфері захисту довкіллевих прав громадян у справах, що стосувалися забруднень річки Ганг, повітря в Нью-Делі, земельних ресурсів в силу незаконного добування корисних копалин, викидів та скидів шкідливих речовин [303].

Загальні тенденції розвитку багатьох інших держав також засвідчують потребу формування екологічних судів. У січні 2008 р. Верховним судом Філіппін було визначено 117 муніципальних та регіональних судів, що діятимуть у державі як екологічні суди, розпочалося екологічне навчання суддів [295].

Цікавим є досвід формування екологічних судів у Чилі. Процес формування таких судів у цій країні розпочався у 2012 році прийняттям спеціалізованого закону з цього приводу. Загалом у державі утворено три таких суди у містах Чилі, Сантьяго та Вальдивії. До суду входять три чинних члени (міністри) й два заступники міністрів. Законом 2012 р. визначені професійні вимоги щодо таких осіб з приводу наявності академічної спеціалізації з адміністративного чи довкіллевого права й досвіду роботи не менше десяти років у цій сфері. Організаційно такий суд підпорядкований Верховному суду й відноситься до різновиду спеціалізованих адміністративних трибуналів [304]. Ці суди розглядають широкий перелік справ щодо оскарження правових актів, які стосуються стандартів якості довкілля, обсягу викидів, визначення статусу територій, оскарження правових актів у сфері довкілля тощо. Претенденти у судді таких судів повинні пройти ретельний відбір Радою вищого державного управління. Їхній перелік погоджується з Верховним судом та затверджується верхньою палатою парламенту (сенатом) [305]. Цілком слушно відзначають вітчизняні вчені, зокрема С. Єдаменко, що така залученість законодавчих органів до формування цих судів здатна привести до можливого впливу певних фінансових груп на просування своїх бізнес-інтересів через корупційний вплив на відбір суддів, суттєвого впливу на рішення таких судів з огляду на політичні чинники [79]. Не дивлячись на наявні переваги діяльності таких

судів, все ж їх формування та діяльність супроводжується проблемами. Вчені відзначають, що вони стосуються дефіциту кадрів, наділених спеціальними знаннями. Зокрема у таких судах відзначається значна кількість незаповнених вакансій, що негативно впливає на якість правосуддя у сфері довкілля. Ця проблема неодноразово породжувала факти взаємної передачі таких довкіллевих справ між судами. Серед недоліків відзначають значну централізацію таких судових установ, їх обмежену кількість для такої країни як Чилі, обмеженість й недосконалість процедури оскарження рішень цих судів, високий рівень політичного вплив на їхню роботу [79].

Як доволі позитивний досвід слід відзначити створення екологічних судів у окремих штатах Австралії. Прикладами таких судів є Суд планування та захисту довкілля у Квінсленді і Земельний та екологічний суд Нового Південного Уельсу. Особлива увага цих інституцій присвячена земельним відносинам та захисту прав їх учасників. Діяльність цих судових інституцій є автономною, а процедура розгляду справ характерна саме для таких судів. Перша судова інституція діє на основі Закону Квінсленду про Суд планування та захисту довкілля, прийнятого у 2016 р., та здійснює розгляд справ, що стосуються планування й розробки природних ресурсів, визначення законності їхнього використання, проведення будівельних робіт на певних територіях, організації там певної інфраструктури, оскарження діяльності органів публічного управління, які здійснюють дозвільну діяльність у цій сфері, розглядає питання захисту довкілля й природоохоронних територій. Аналогічні судові інституції діють у багатьох містах штату Квінсленд, зокрема у Кернсі, Саутпорті, Таунсвіллі, Маручідорі.

Судді таких судів є фахівцями в галузі права, які водночас мають поглиблені знання у сфері довкіллевого, природоресурсного, містобудівного права, спеціальними знаннями щодо формування проєктів, планів, програм забудови, розвитку територій, організації використання природних ресурсів. Водночас залучаються реєстратори як незалежні експерти з допоміжними функціями, що формують рекомендації, пов'язані з оцінкою екологічних

ризиків, рівня доквіллевого впливу, відповідності діяльності екологічним стандартам, визначенням розміру заподіяної шкоди [77, с. 13–14; 306].

Не менш важливою є роль Земельного та екологічного суду Нового Південного Уельсу [307]. Ця судова інституція розглядає судові справи в якості суду першої інстанції, а їхній перегляд реалізується системою апеляційних судів й Верховного суду штату. Суди володіють широкою базою статистичних, аналітичних матеріалів, які стосуються доквіллевої сфери, частиною цієї судової інституції є експертні підрозділи, а судді та допоміжний персонал постійно залучені до підвищення рівня спеціалізованих знань у сфері доквілля. Важливими напрямками роботи цієї судової інституції є захист доквіллевих прав, розгляд цивільних та кримінальних справ у сфері доквілля, вирішення справ щодо земельних відносин, гірничих справ, справ про житлову й іншу забудову, відновлення порушених прав, порушеного стану доквілля тощо [77, с. 14–16; 296].

Аналіз вищенаведених варіантів організації судочинства у доквіллевій сфері засвідчує те, що держави з чіткою, структурованою, усталеною впродовж століть судовою системою вкрай рідко прагнуть створювати спеціалізовані суди у доквіллевій сфері. Проте, окремі з них, зокрема такі, як Швеція, Данія, Фінляндія, все ж ідуть іншим шляхом, та, оцінивши переваги формування Зелених судів, розуміючи пріоритетність потреби посилення захисту доквіллевих прав у сучасному суспільстві, все ж наважуються на їхнє формування. Водночас держави, які володіють унікальними природними ресурсами, є осередками концентрації біорізноманіття на нашій планеті (Індія, Індонезія, Китай, Філіпіни, Бразилія), вважають що формування системи екологічних судів є запорукою спеціалізованого, фахового, комплексного та відповідального захисту доквіллевих прав людини та забезпечення екологічної безпеки країни та світу загалом.

Проведення реформ щодо підвищення ефективності реалізації судовими органами адміністративно-правового захисту доквіллевих прав з огляду на зарубіжний досвід потребує врахування й громадської думки, ширшої участі

громадськості у здійсненні судової влади. Зокрема, у результаті проведеного за темою дисертації опитування бачимо, що респонденти визначили перелік змін, які слід впровадити у судовій системі задля посилення судового захисту довіллевих прав. Серед першочергових ними вказано на удосконалення законодавства, що визначає правовий статус судових органів у довіллевій сфері (21% опитаних), покращення матеріального й організаційного забезпечення їх діяльності (14,5% опитаних), створення системи екологічних судів (37% опитаних), запровадження спеціалізації суддів, що розглядають справи, які стосуються судового захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довілля в Україні (27,5% опитаних). Серед суддів думки сформувалися наступним чином. Взнали першочерговою потребу удосконалення законодавства, що визначає правовий статус судових органів у довіллевій сфері (16,7% опитаних суддів), покращення матеріального й організаційного забезпечення їх діяльності (5% опитаних суддів), створення системи екологічних судів (58,3% опитаних суддів), запровадження спеціалізації суддів, що розглядають справи, які стосуються судового захисту довіллевих прав (20% опитаних суддів).

Дослідження вищенаведеного зарубіжного досвіду функціонування різних формацій правозахисної діяльності судових органів як суб'єктів захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довілля з урахуванням результатів опитування за темою дисертації дає змогу оцінити переваги та недоліки таких систем, обрати оптимальний для України варіант розвитку адміністративно-правового забезпечення діяльності таких судових інституцій, зрозуміти слабкі сторони кожного з варіантів та уникнути можливих помилок при формуванні оновленого законодавства у довіллевій сфері.

3.2 Правові проблеми діяльності судових органів як суб'єктів захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні та шляхи їх подолання

Вітчизняна система захисту прав громадян у довкіллевій сфері не відзначається досконалістю. Зокрема, розрахунки у 2024 р. Індексу екологічної ефективності (Environmental Performance Index) засвідчили незадовільний стан безпеки довкілля нашої держави для життя та здоров'я людей. Зокрема у 2024 р. цей індекс становив 54,6. У цьому рейтингу України посіла 41 місце серед 180 держав світу, що приймали участь у рейтингуванні. Зазначимо, що у розвинутих європейських державах він значно вищий, наприклад в Іспанії цей індекс становить 64, у Франції – 67, Австрії – 68,9, Німеччині – 74,5. ЕРІ 2024 об'єднує 58 показників у 11 категоріях у 180 державах світу, починаючи від оцінки можливості зміни клімату та стану забруднення повітря до управління відходами, сталого розвитку рибальства та сільського господарства, вирубки лісів і захисту біорізноманіття. Цей показник засвідчує стан екологічної політики держави, якість діяльності її довкіллевих інституцій, у тому числі судових органів, дозволяє визначити детермінанти екологічного прогресу й перспективи реалізації довкіллевих заходів в державі задля забезпечення права людей на безпечне довкілля [308]. Слід відзначити позитивну динаміку у забезпеченні нашою державою права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля. Зокрема у 2020 р. Україна посідала аж 60 місце за цим індексом [309].

За результатами анкетування за темою дисертаційного дослідження громадян України можна засвідчити доволі низький рівень схвальної оцінки ефективності системи адміністративно-правового захисту довкіллевих прав. Оцінюючи ступінь такої ефективності, лише 25,5 % респондентів визнали її ефективною. При цьому 11,5 % опитаних вважають, що потрібно вжити заходи для незначного реформування цієї системи. Натомість 40,5 % респондентів вказали на відсутність такої ефективності, а 22,5% осіб вважають, що реформи

щодо покращення систему адміністративно-правового захисту довікільєвих прав повинні бути суттєвими. Серед суддів, які взяли участь в такому опитуванні, показники дещо інші. Проте всього 35 % опитаних суддів визнали цю систему ефективною. 10 % суддів вважають, що потрібно вжити заходи для незначного реформування цієї системи, а 45% опитаних суддів стверджують, що реформи щодо покращення системи адміністративно-правового захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні мають бути суттєвими. 10 % суддів вказали на відсутність такої ефективності.

Ця інформація засвідчує потребу нагального реформування системи адміністративно-правового захисту довікільєвих прав громадян, проведення потрібних реформ та її удосконалення.

У сучасних умовах посилення захисту довікільєвих прав у розвинутих країнах особливе значення набуло удосконалення судового захисту таких прав, та водночас вирішення правових проблем, які стосуються діяльності судових органів у довікільєвій сфері. Потрібно відзначити, що зміцнення принципу екологічного верховенства права та доступу до правосуддя у довікільєвій сфері стало запорукою втілення у життя Порядку денного ООН до 2030 року щодо сталого розвитку та реалізації цілей Сталого Розвитку. Такі цілі є найважливішими кроками стимулювання різного роду діяльності у сферах, які вважаються критично значущими для усіх людей. Серед визначених у ньому цілей особливим значенням наділене забезпечення доступу до правосуддя для усіх й формування ефективних, підзвітних інституцій [310].

Сьогодні діяльність судових органів, що реалізують в Україні захист правових можливостей громадян щодо безпечного для життя та здоров'я довкілля пов'язана з низкою проблем, без вирішення яких неможливим є досягнення якісно значущих результатів.

Ці проблеми стосуються як стану довікільєвого законодавства та процедур забезпечення державою захисту довікільєвих прав громадян, так і

організаційних засад діяльності судів й здійснення судочинства у довікільєвій сфері загалом.

Ю. Легеза серед наявних проблем у сфері захисту довікільєвих прав виокремлює певну неузгодженість вітчизняного законодавства з положеннями міжнародних документів, що визначають світові довікільєві стандарти, відсутність достатньої уніфікації процесів у сфері захисту довікільєвих прав громадян, розрізненість судової практики у цій сфері, неоднозначність підходів щодо її використання; проблеми реалізації механізму захисту публічного інтересу у довікільєвій сфері з можливим залученням його носіїв (зокрема представників громадськості) тощо [102, с. 623].

В Україні постійно проводиться робота щодо удосконалення чинного законодавства, яке є основою захисту довікільєвих прав громадян. Наразі внесено безліч змін як до чинного довікільєвого законодавства, так і до чинного КАС України задля адаптації міжнародних стандартів захисту довікільєвих прав громадян. Нормотворча робота продовжується. Зокрема прикладом такої роботи є проект Закону України «Про забезпечення конституційних прав громадян на безпечне для життя і здоров'я довікільє» [311].

Авторами проекту задля приведення низки законів до міжнародних стандартів, наприклад адаптації їхнього змісту до вимог Директиви 2010/75/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 24 листопада 2010 року про промислові викиди (інтегроване запобігання та контроль забруднення) було запропоновано запровадження юридичних й організаційних принципів попередження, скорочення і контролю промислового забруднення задля гарантування захисту довікільєвих прав громадян, введення інтегрованого довікільєвого дозволу, диференціації різновидів діяльності, що потребує отримання цього дозволу, ідентифікації параметрів найкращих доступних технологій й методів управління, моніторингу викидів й контролю дотримання умов інтегрованого довікільєвого дозволу [311].

Проте за результатами юридичної експертизи цього законопроєкту Головним юридичним управлінням апарату Верховної Ради України та Комітетом з питань

екологічної політики та природокористування висловлювалися застереження щодо його змісту з огляду на відсутність системного підходу авторів до внесення пропонуванних змін. Наприклад, зауваження стосувалися назви законопроекту, реалізації принципу верховенства права, недостатнього визначення критеріїв ідентифікації найкращих доступних технологій та методів управління, недосконалості механізму втілення в життя положень законопроекту, намагання впровадити зміст наведеної директиви без її адаптації до вітчизняного законодавства, порушення принципу верховенства права та інших питань [312].

Зрештою, у 2024 р. цей законопроект був відхилений. Відхилення цього законопроекту засвідчує потребу лише якісної, кропіткої роботи усіх інституцій держави у сфері оновлення чинного законодавства й розроблення чіткого механізму впровадження бажаних змін у життя. Якість чинного законодавства, чіткість законодавчих формулювань, процедурна забезпеченість потрібних змін є запорукою посилення захисту довіклієвих прав громадян. При цьому, механічне перенесення положень іноземних нормативно-правових актів не слугує запорукою покращення захисту довіклієвих прав громадян, а, навпаки, здатне сприяти формуванню прогалин в законодавстві та виникненню ризиків зловживань як з боку органів публічної адміністрації, так і суб'єктів господарювання чи громадян.

Серед вагомих загальних проблем діяльності судових органів в сучасних умовах вітчизняні автори відзначають проблеми відновлення системи судочинства та судової інфраструктури на територіях, які були деокупованими, знаходяться поблизу зони проведення бойових дій, проведення заходів задля формування правової основи розширення спеціалізації суддів у судах першої інстанції, удосконалення процедур добору суддів, системи кваліфікаційних вимог до суддів та перевірки їхньої доброчесності [313].

Якісний рівень підготовки суддів потребує постійного вдосконалення. На часі посилення контролю за дотриманням принципів доброчесності суддів, стандартів етичної поведінки суддів, схвалених Резолюцією Економічної та

Соціальної Ради ООН 27 липня 2006 р № 2006/23у (Бангалорські принципи поведінки суддів), формування уніфікованих критеріїв оцінювання доброчесності суддів й кандидатів на ці посади. На часі покращення засобів ідентифікації рівня загальних знань у сфері права, спеціалізованих знань, перевірки когнітивних здібностей [314].

Водночас система добору суддів повинна мінімізувати ризики обрання судьями громадян, які за своїми діловими, професійними та моральними якостями не здатні належним чином реалізовувати правосуддя.

Вищою радою правосуддя та ВККСУ здійснюється постійна робота щодо усунення від виконання обов'язків суддів, які вчиняють істотні дисциплінарні проступки. Зокрема у 2024 р. за особливих обставин Вищою радою правосуддя звільнено 29 суддів, в тому числі 23 суддів – за істотний дисциплінарний проступок [315].

Слід наголосити на важливості вирішення проблеми відновлення системи судочинства та судової інфраструктури на територіях, які були деокупованими, знаходяться поблизу зони проведення бойових дій.

За даними Державної судової адміністрації України від початку повномасштабного вторгнення в нашу державу у 2022 р. та станом на січень 2024 року загалом 131 приміщення судів було пошкоджено чи зруйновано, серед них приміщення, що належать 113 судам, зокрема 23 у Харківській, 18 у Донецькій, 20 у Миколаївській областях [316].

Станом на 4 листопада 2024 р. налічувалося зруйнованими та пошкодженими вже понад 147 приміщень 136 судових установ нашої держави, у тому числі приміщення 124 судів [317]. Також зазнали руйнувань приміщення Національної школи суддів України; Вищої кваліфікаційної комісії суддів України. У понад 116 приміщеннях, які належать судовим установам є суттєві пошкодження та руйнування (вибито вікна, пошкоджено зали судових засідань, кабінети, системи опалення та освітлення приміщень. Вартість потрібних відновлювальних робіт була оцінена у понад 1,9 млрд грн [316].

Також особливо важливим в сучасних умовах є подолання проблем реалізації судового контролю за діяльністю публічно-правових владних інституцій у сфері довкілля.

З цього приводу З. Добош наголошує на недоліках правового забезпечення судового контролю у сфері публічного управління, відзначаючи недоліки нормативно-правового визначення меж дискреційних повноважень суддів, проблеми професійної підготовки суддів, що здійснюють судовий контроль у окремих спеціалізованих сферах діяльності, кадрові, організаційні проблеми, недосконалість матеріального забезпечення й перевантаженість суддів, що працюють в адміністративних судах [143, с. 353].

Як стверджує З. Добош, чинний КАС України не відзначається чіткістю визначення меж повноважень суддів адміністративних судів у сфері реалізації судового контролю за діяльністю носіїв владних повноважень. Законодавець у змісті КАС України визначив обов'язок судових органів здійснювати перевірку діяльності органів публічного управління.

Сфера реалізації цієї перевірки стосується підстав прийняття управлінських рішень, способів такого прийняття, меж та цільової спрямованості. Основоположними засадами такої перевірки, безумовно, є своєчасність, рівність, розсудливість, обґрунтованість, безсторонність, відмова від дискримінації, пропорційність тощо [135].

Проте норми цього кодексу є розмитими, не містять конкретики, не вміщують деталізації, порядку визначення меж дискреційних повноважень судових органів, які втілюють у життя судовий контроль у сфері публічного управління. Цей кодекс не визначає змісту питань, які слід з'ясувати суддям під час його здійснення у рамках реалізації дискреційних повноважень [143, с. 332].

Визначаючи рівень достатності інструментів судового контролю у довкіллевій сфері, 23% опитаних громадян та 10% опитаних суддів вказали на їхню достатність, 28,5% респондентів-громадян та 45% опитаних суддів стверджують, що їх потрібно удосконалити. Натомість 45,5% опитаних

громадян і 43,3% опитаних суддів вважають їх недостатніми. Лише 3% опитаних громадян і 1,7% суддів не бачать доцільності у проведенні судового контролю у доквіллевій сфері.

Чинниками, які негативно впливають на якість судового контролю у доквіллевій сфері, 38,5% респондентів-громадян і 53,3% суддів вважають відсутність визначення поняття та адміністративно-правових засад застосування судового контролю у КАС України, 28% опитаних громадян та 26,7% опитаних суддів – відсутність інструментів забезпечення виконання окремих ухвал суддів щодо реалізації судового контролю у доквіллевій сфері, 29,5% опитаних громадян та 20% опитаних суддів – відсутність механізмів притягнення до відповідальності органів публічного управління та їхніх посадових осіб за результатами застосування інструментів судового контролю у доквіллевій сфері. Натомість 4% опитаних громадян вказали, що судовий контроль у цій сфері непотрібний.

Врахування вищенаведеного засвідчує потребу внесення змін до КАС України й удосконалення судового контролю за діяльністю органів публічного управління та їхніх посадових осіб у доквіллевій сфері.

Залишилися невирішеними й проблеми, які декларувалися Президентом у Стратегії розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021-2023 роки, зокрема щодо фінансової, матеріально-технічної гарантованості незалежності суддів, забезпеченості судів кадрами, перевантаженості суддів судів усіх рівнів, незабезпеченості гарантій незалежності й підзвітності судів суспільству тощо [318].

Окрім кадрових, організаційних, правових проблем судової влади загалом, слід звернутися й до проблем судової практики саме у доквіллевій сфері.

Проблематику здійснення правосуддя у сфері доквілля досліджувала Ю. Краснова. Ця авторка стверджує, що основні проблеми стосуються відсутності узагальненої судової практики у доквіллевій сфері, розгляду таких спорів, зважаючи винятково на принцип підсудності. Водночас вона

відзначила недостатність професійної кваліфікації суддів, які розглядають доквіллєві справи. Ця авторка наголошує на потребі систематизації, узагальнення судової практики у доквіллєвій сфері у нашій державі й відзначає доцільність формування узагальнень судової практики щодо доквілля за зразком проведеної ЄСПЛ систематизації (виокремлено справи, які стосуються впливу промислових викидів, природних катастроф на людину, доступу до екологічної інформації та правосуддя в аспекті можливого оскарження дозвільної діяльності у доквіллєвій сфері, небезпечних видів промислової діяльності, виконання рішень щодо припинення небезпечної для доквілля діяльності, відшкодування шкоди тощо) [319, с. 56–57].

Критично оцінюючи результати діяльності суддів у доквіллєвій сфері, деякі автори стверджують, що реалізацію системою правосуддя завдань у цій сфері слід вважати незадовільною. Ними відзначено факти корупційної діяльності, проявів залежності суддів від інших гілок влади, незадовільно оцінено абсолютизацію широкого підходу до юрисдикції судів, систему процесуальних інструментів захисту доквіллєвих прав, відсутність уніфікації, єдності судової практики у цій сфері, низький рівень довіри до судової влади. Водночас проблемами супроводжується й система виконання судових рішень, практика взаємодії державних виконавців з представниками органів публічного управління [320, с. 14–15].

Загалом розвиток системи правосуддя у доквіллєвій сфері, на думку Ю. Краснової, може відбуватися двома шляхами. Першим можливим варіантом є організація внутрішньої спеціалізації судових органів та формування своєрідних «зелених лав» чи зелених суддів зі збереженням особливостей наявної судової системи. Така практика притаманна судовій системі багатьох штатів у США (наприклад, у штаті Техас, Гаваї, Массачусетс), а також Австрії й Південної Америки. Цей підхід характерний для держав з чітко організованою, структурованою системою судів. Подекуди така спеціалізація притаманна окремим різновидам судів у цих державах, зокрема адміністративних судів. Вона дозволяє швидко вирішити складні

довкіллевій справи. Другим варіантом реформування системи правосуддя у довкіллевій сфері є формування окремої системи довкіллевих судів чи трибуналів за зразком Швеції, Індії, Нової Зеландії та інших держав, у яких справи довкіллевого характеру розглядаються системою спеціалізованих судів, до складу яких входять як судді, так і експерти у сфері довкілля, чи судді, які засвідчили свою кваліфікацію щодо розгляду довкіллевих справ. Цей варіант дозволяє пришвидшити розгляд довкіллевих справ, підвищити ефективність такого розгляду, забезпечити більш фаховий підхід до вирішення довкіллевих справ, спрощення можливості залучення спеціальних експертів [319, с. 55–61].

З цього приводу варта зазначити, що попри наведений позитивний досвід багатьох іноземних держав, загалом процес створення екологічних судів у багатьох державах не завжди супроводжується якісним результатом їхньої роботи. Вчені відзначають, що екологічні суди сьогодні варіюються від розвинутих інституцій судової гілки влади, в яких працюють висококваліфіковані кадри, що мають досвід роботи в органах публічного управління, Верховному суді держави, є докторами у сфері економіки чи технічних наук, з достатніми бюджетними ресурсами, до недофінансованих сільських судових інституцій, що зрідка розглядають екологічні справи й не мають сталого штату компетентних суддів та експертів, або зовсім – комісіями із землеустрою, до роботи яких не залучено кваліфікованих спеціалістів чи суддів [321].

При цьому одними судами розглядаються тисячі справ у рік (наприклад екологічним трибуналом Нью-Йорка розглядається понад 600 000 справ у рік), а у інших екологічних трибуналах – лише 3-4 справи на рік [322].

У іноземній науковій літературі відзначено кілька переваг створення в державі спеціалізованих екологічних судів. Серед таких переваг слід назвати експертність розгляду справи й виваженість прийняття рішенні, ефективність та оперативність прийняття рішень, очевидність державної підтримки захисту довкілля та довкіллевих прав, участь громадськості у здійсненні судової влади,

зменшення вартості й витрат для сторін і суду, інтеграція засобів правового захисту через поєднання засобів адміністративного, цивільного, кримінального захисту, втищій ступінь довіри громадськості тощо [322].

Ю. Кравець серед таких переваг відзначає глибокі знання суддів-професіоналів, фаховий підхід до вирішення довкіллевих справ за рахунок залучення експертів до їхнього вирішення, усталеність судової практики й скорочення обсягу потрібного фінансування й підвищення ефективності [249, с. 22].

Натомість противники створення таких спеціалізованих судів серед аргументів вказують на невизначальність екологічного напрямку як пріоритетного для сучасного суспільства з огляду на те, що багато інших галузей потребують спеціалізованого розгляду спорів; можливість маргіналізації довкіллевої сфери, перетворення таких судів на суди нижчого рівня у державі, виведення екологічних справ з загальних тенденцій розвитку судочинства, усунення від судової практики та реформ системи судочинства, зменшення фінансування цього напрямку та скорочення професійних можливостей для суддів; потребу додаткового фінансування таких інституцій; невизначеність сфери довкіллевих справ та часту спорідненість питань, що стосуються довкілля, з іншими питаннями, які повинні розглядатися системою загальних судів; спрощення можливого незаконного впливу на невелику систему довкіллевих судів поза механізмами протидії, притаманними для системи загальних судів; можливу упередженість суддів-спеціалістів та відсутність засобів забезпечення збалансованості їхніх рішень, відсутність системи підготовки таких суддів [322].

Дехто вважає, що такі зміни знизять пріоритетність розгляду довкіллевих справ, потребу значних фінансових витрат на їхнє створення й проблеми визначення підсудності довкіллевих справ таким судам [249, с. 22].

Анкетування засвідчило різні погляди респондентів щодо доцільності створення в Україні екологічного суду. Більшість, 50,5% респондентів

підтримали цю ідею, а 13,5% розглядають таку можливість після завершення війни у нашій державі.

Проти цього виступило лише 12% респондентів. 24% опитаних схвально оцінили можливість спеціалізації окремих суддів у екологічній сфері без створення спеціальних судових інституцій. Натомість 41,7% опитаних у межах дисертаційного дослідження суддів визнали доцільність створення екологічних судів, а 28,3% суддів розуміють таку доцільність після завершення війни. 25% опитаних суддів віддали перевагу спеціалізації окремих суддів у екологічній сфері без створення спеціальних судових інституцій, а проти будь-яких змін були 5% опитаних суддів.

Вітчизняні вчені серед очевидних переваг створення системи екологічних судів у нашій державі відзначили швидкість розгляду доквіллевих справ, вищу ефективність їхнього вирішення, зважаючи на рівень підготовки й спеціалізацію суддів, залучення експертів, що володіють спеціальними знаннями й освітою.

При цьому впровадження системи таких судів пропонується цими авторами у кілька етапів з чітким регламентуванням термінів кожного з етапів. На першому етапі потрібно здійснити відбір та спеціалізовану підготовку претендентів у судді, що розглядатимуть доквіллеві справи. При цьому важливим є досвід діяльності таких осіб як суддів загальної юрисдикції.

Саме такі судді повинні розглядати, на думку авторів, більшість доквіллевих справ, які зараз віднесені до сфери відання екологічних інституцій системи виконавчої влади, що стане запорукою підвищення якості правосуддя та посилить демократичні інститути в державі. На другому етапі передбачено формування «Зелених лав» з передачею повноважень щодо здійснення екологічного правосуддя й наділення їх потрібними майновими ресурсами. На третьому етапі слід сформувати трирівневі спеціалізовані екологічні суди [292, с. 44–45].

С. Єдаменко, розмірковуючи про переваги створення екологічних судів, серед останніх виокремив поглиблену спеціалізацію суддів, що дозволяє

професійно, з огляду на наявні юридичні та спеціалізовані знання специфіки довіллієвої сфери, особливостей забезпечення екологічної безпеки розглядати справи довіллієкого характеру, фахово обґрунтовувати рішення суду як положеннями чинного законодавства, так і технічних актів, регламентів, забезпечити «екологізацію» розгляду справ та зменшення юридичного формалізму при їхньому прийнятті, посилення медіаційної ролі суду, задіяння більшого потенціалу для прийняття зваженого рішення [79, с. 275].

Водночас цей автор визнав формування таких судів у нашій державі передчасним з огляду на потребу, у разі їхнього створення, перегляду правової основи діяльності судових органів загалом. Він запропонував формування окремих розділів у чинному процесуальному законодавстві, які давали б змогу визначати порядок розгляду спорів щодо довіллія, застосування спеціальних заходів забезпечення позовних вимог у цих спорах, вимог до формування доказової бази у таких справах та до судових рішень [79, с. 275].

Дійсно, процедура розгляду довіллієвих справ в рамках адміністративного судочинства в Україні потребує докорінної зміни підходів законодавця. Пріоритетними в таких умовах мають стати принципи спеціалізованого підходу до вирішення таких категорій справ, орієнтації на сталий розвиток, верховенства права, справедливого та оперативного їхнього розгляду та розумності строків такого розгляду, забезпеченості можливості перегляду в апеляційному порядку та касаційного оскарження рішень судовими інституціями, які також здатні забезпечити професійний, оперативний та неупереджений перегляд таких справ, судді яких мають спеціалізовані знання у довіллієвій сфері. Оскарження дій, рішень, правових актів органів публічного управління, діяльність яких дотична сфери довіллія, у нашій державі здійснюється системою адміністративних судів. Відсутність спеціалізованих знань, тривалість розгляду довіллієвих справ судами, відірваність практики розгляду таких справ від загального контексту правозахисної діяльності у сфері довіллія, що реалізується органами

публічного управління у цій сфері, є негативними чинниками, що впливають на якість правосуддя у таких справах.

Доволі часто судді не мають достатньої оперативної інформації про стан довкілля, рівень впливу чинників його забруднення на окремих територіях.

Розгляд цих справ вимагає розуміння суддями рівня впливу деліктів, процесів техногенезу на довкіллевий стан, змісту та особливостей різних екологічних ризиків, які пов'язані з незаконною діяльністю органів публічного управління та їхніх посадових осіб чи адміністративно-деліктною діяльністю інших членів суспільства, вагомості екологічних та техногенних ризиків для життя людини та довкілля загалом, потенціалу можливих заходів для відновлення біотичного, ландшафтного різноманіття, природно-заповідного фонду, закономірностей гарантування екологічної безпеки в умовах впливу різних довкіллевих чинників з огляду на особливості певної соціально-економічної сфери, усвідомлення загального контексту роботи органів публічного управління щодо формування і втілення у життя природоохоронних і ресурсозберігаючих програм.

Доволі часто у суддів відсутні спеціалізовані знання для розгляду таких категорій справ, а проведення потрібних експертиз призводить до затягування строків розгляду справ. Сам процес розгляду таких судових справ не враховує нагальну потребу застосування певних запобіжних чи відновлювальних заходів, оперативного втручання держави задля припинення протиправної діяльності у довкіллевій сфері. Затягування процесу розгляду таких категорій справ може справляти непоправний руйнівний вплив на довкілля, призвести до знищення чи суттєвого пошкодження природних ресурсів.

Саме тому, видається, розгляд публічно-правових спорів, оскарження рішень, дій та бездіяльності органів публічного управління у сфері довкілля, застосування адміністративних покарань за адміністративно-деліктну діяльність у цій сфері повинні здійснюватися у рамках роботи спеціалізованих довкіллевих судів, які повинні бути наділені державою потрібними матеріальними, організаційними й правовими ресурсами для розгляду таких

категорій справ, їх робота повинна супроводжуватися залученням штатних працівників такого суду, наділених спеціалізованими знаннями у сфері довкілля, можливістю оперативного проведення потрібних експертиз та оцінок впливу різних чинників на стан довкілля, а сам розгляд таких справ повинен визначатися з огляду на зміст та особливості екологічних ризиків, здатності їх впливу на екологічну безпеку загалом. Особливо загострилася така потреба в умовах війни, коли невчасне реагування на нові виклики та загрози здатне привести до непоправної шкоди довкіллю. Спеціалізований підхід повинен бути відображений й при регламентації розгляду таких справ в апеляційному та касаційному порядку, а такий розгляд повинен здійснюватися судовими інституціями в порядку адміністративного, цивільного та кримінального судочинства.

Вітчизняне законодавство повинно закріпити процедури передачі довкіллевих справ, що розглядаються системою адміністративних судів саме до спеціалізованих довкіллевих судів. Важливим є формування окремих підрозділів (палат) в таких судах, що розглядатимуть справи у сфері публічного управління довкіллевого характеру, оцінюватимуть законність прийнятих висновків про оцінку впливу на довкілля, визначатимуть законність видачі публічними адміністраціями дозвільних документів екологічного характеру, погодження планів, програм розвитку регіонів, здійснення забудови, реалізації заходів держави з відновлення природних ресурсів, довкілля, усунення наслідків військових дій для екології країни, забезпечення доступу громадян до інформації про довкілля. Також на часі розробка правової основи і дієвих інструментів відшкодування заподіяної довкіллю та довкіллевим правам громадян шкоди, покращення обміну екологічною інформацією органів публічного управління з судовими інституціями та інші зміни.

Ще однією проблемою у довкіллевій сфері, на яку звертають увагу вітчизняні автори, є проблема залучення громадськості до захисту довкіллевих прав громадян, участі громадськості у здійсненні судової влади щодо цих

питань. Вони посиляються на те, що у положеннях ст. 9 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» закріплене суб'єктивне право громадян звертатися до судових органів та органів публічного управління за захистом довкіллевих прав.

У ст. 21 цього ж закону також визнано право звертатися до судових інституцій за громадськими природоохоронними організаціями. Проте коло питань, яке може бути порушено ними у таких позовах обмежується винятково сферою відшкодування шкоди, спричиненої порушенням довкіллевого законодавства, питаннями незаконної відмови у наданні довкіллевої інформації, несвоєчасності її надання чи відмови у її наданні [108].

Така ситуація, цілком слушно, викликає заперечення у вітчизняних науковців, з огляду на зміст ст. 9 Орхуської конвенції, в якій саме громадськість визнано суб'єктом правовідносин у сфері захисту довкілля та довкіллевих прав громадян, наділено її можливістю доступу до процедур оскарження діяльності органів публічного управління у довкіллевій сфері [253].

Яскравим прикладом усунення громадських організацій від можливості оскаржувати дозвільні документи, якими порушено довкіллеві права громадян (зокрема дозволу на будівельні роботи на території лісо-паркової зони), є справа № 826/9175/18, яка була на розгляді колегії суддів Окружного адміністративного суду міста Києва у 2018 році за позовом ГО «Екопарк Осокорки» [324].

Фактично ГО було визнано такою, що не є зацікавленою особою та не має права звертатися з таким позовом. Згодом в апеляційному порядку, з огляду на зміст положень Конвенції про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля (Орхуської конвенції), позовні вимоги були задоволені у 2019 р. [325].

А у 2020 році Касаційний адміністративний суд у складі Верховного Суду повернув справу на повторний розгляд у суд першої інстанції [326].

Цілком підтримуємо думку, що правозахисна діяльність вітчизняних природоохоронних організацій (наприклад, МБО «Екологія-Право-Людина») засвідчує великий потенціал громадськості щодо правового захисту довкіллевих прав в Україні [327, с. 92–94].

Лише в 2023 р. названа організація провела біля п'ятнадцяти виїздив-експедицій на деокуповані території з природоохоронною метою, організувала понад 19 різного роду заходів для обговорення довкіллевих проблем, була залучена у понад 221 справу, що стосувалася захисту прав громадян у довкіллевій сфері [328].

За позовом цієї організації до ТОВ «Аквадельф» Верховним судом було визнано можливість звернення за захистом довкіллевих прав за представниками громадськості на підставі як Орхуської конвенції, так і інших законодавчих актів України [329; 259].

На часі визначити у ст. 21 згаданого закону право громадських природоохоронних організацій звертатися до суду, коли рішення, дії або бездіяльність суб'єктів владних повноважень фактично порушують чи створюють реальну можливість порушення прав необмеженого кола учасників публічно-правових відносин та їхніх публічно-правових інтересів у галузі охорони навколишнього природного середовища, а сам спір носить публічно-правовий характер, подавати до суду позови про відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища, в тому числі здоров'ю громадян і майну громадських організацій (Додаток).

На потребу розширення ролі громадських організацій у довкіллевій сфері звернув увагу й Касаційний адміністративний суд у складі Верховного Суду. Ним відзначено, що оскільки п. 5 ст. 2 Орхуської конвенції саме зацікавлену громадськість визнано важливим суб'єктом впливу на процес прийняття управлінських рішень у довкіллевій сфері, саме громадські організації довкіллевого характеру, які відповідають вимогам національного

законодавства, слід визнати такими, які є зацікавленими сторонами, що можуть звертатися до суду.

Як слушно зазначає С. Яценко, вітчизняна практика сповнена прикладами підміни мотивів відмови у захисті довіклієвих прав судами за позовами громадських організацій формальними міркуваннями судів з приводу відсутності певної зацікавленості громадських організацій, нівелюючи при цьому положення Орхуської конвенції [330, с. 195–198].

Доцільно відзначити й практику ЄСПЛ, націлену на потребу залучення громадськості до розгляду справ у сфері довіклія та розширеного розуміння кола потерпілих у розумінні Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Зокрема у ст. 34 цього міжнародно-правового документу йдеться про широкий підхід до визначення потерпілих від оскаржуваних деліктів. Ними є як ті особи, яким безпосередньо було завдано шкоду правопорушенням, так і ті, які мають особистий інтерес, націлений на припинення протиправної діяльності. Такий інтерес може виникати як у фізичних, так і юридичних осіб, громадських організацій [331].

Прикладом апробації такого широкого підходу є справа «Collectif national d'information et d'opposition à l'usine Melox – Collectif Stop Melox et Mox v. France» від 12 червня 2007 р. [332].

У ній ЄСПЛ поширив право звернення за захистом на асоціації захисту довіклія, в основі звернення яких є потреба захисту загального інтересу.

Результати опитування у рамках дисертаційного дослідження громадян щодо потреби розширення прав громадських організацій щодо судового захисту правових можливостей громадян на безпечне довіклія засвідчили, що 86,5% респондентів-громадян та 86,7% опитаних суддів підтримують цю ідею. Лише 7,5% респондентів-громадян та 8,3% суддів не бачать доцільності у її реалізації. Натомість 3% опитаних громадян і 1,7% опитаних суддів стверджують, що громадські організації не повинні бути залученими до судового захисту правових можливостей громадян на безпечне довіклія і 3% громадян та 3,3% суддів, що потрібно зменшити кількість справ, у яких

громадські організації можуть звертатися до судових органів у інтересах захисту правових можливостей громадян у довкіллевій сфері.

На наш погляд, вагомість роботи громадських організацій в умовах війни й надалі зростатиме, тому на часі розширення участі громадськості у здійсненні судової влади, її залучення до сфери судового захисту довкіллевих прав, врегулювання цього питання у чинних нормативно-правових актах.

З огляду на зазначене, вважаємо доцільним доповнення частини третьої статті 5 КАС України положеннями, які б гарантували можливість звертатися в інтересах інших осіб й громадських організацій. Також слід закріпити положення, що гарантуватимуть право громадським організаціям звертатися до суду, коли рішення, дії або бездіяльність суб'єктів владних повноважень фактично порушують чи створюють реальну можливість порушення прав необмеженого кола учасників публічно-правових відносин та їхніх публічно-правових інтересів, а сам спір носить публічно-правовий характер (Додаток).

У зв'язку з цим потрібно доповнити частину першу статті 4 КАС України пунктом 25, вказавши, що публічно-правовий інтерес – це правова можливість необмеженого кола громадян, визнана та гарантована державою, що реалізується у відносинах з суб'єктами владних повноважень при здійсненні ними публічно-владних управлінських функцій, у тому числі виконанні делегованих повноважень або наданні адміністративних послуг (Додаток).

Такі зміни покращать правовий статус довкіллевих громадських організацій, дозволять їм бути активними учасниками захисту прав громадян у публічно-правових відносинах, де порушується публічно-правовий інтерес членів нашого суспільства, існує реальна загроза порушення їхніх довкіллевих прав.

Ще однією проблемою щодо захисту довкіллевих прав, на яку звертають увагу вітчизняні автори є проблема превентивних позовів у довкіллевій сфері.

Зокрема Т. Єрмолаєва переконує, що закріплення у ст. 50 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» вказівки винятково на можливість припинення судом незаконної діяльності фізичних та юридичних

осіб у довкіллевій сфері, деліктної діяльності у цій сфері свідчить про недосконалість інструментів захисту довкіллевих прав. Цілком слушно, що такий захист може реалізуватися лише у разі вже скоєного делікту, коли права вже порушені, а їхнє відновлення ускладнене. Ця авторка наголошує на важливості закріплення інструментів припинення діяльності, яка створює загрозу порушення довкіллевих прав. Завжди легше попередити заподіяння шкоди, ніж ліквідувати її наслідки. З огляду на це, вона пропонує доповнення згаданого закону положенням, що стосуватиметься можливості прийняття рішення суду задля припинення діяльності, що становить загрозу порушення довкіллевих прав громадян [327, с. 97].

У продовження цієї думки слід навести твердження І. Личенко щодо доцільності унормування в чинному законодавстві можливості подання превентивного позову й прийняття превентивного судового рішення щодо проєкту акту (нормативного або індивідуального), заборони ухвалення публічно-владними інституціями рішень, які здатні призвести до катастроф екологічного характеру, порушення екологічної безпеки, суттєвого порушення довкіллевих прав громадян й стану довкілля, зобов'язання їх ухвалити довкіллеві рішення, здійснити певні дії чи не вчиняти їх [333, с. 211–212].

З огляду на зазначене, закріплення положень чинного законодавства (зокрема в КАС України), які б дозволяли за рахунок превентивного потенціалу рішень суду запобігати прийняттю правових актів органами публічного управління, що здатні завдати шкоди довкіллевим правам громадян, та внесення змін до Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» задля розширення інструментів превентивного судового впливу на протиправну діяльність у довкіллевій сфері є запорукою підвищення ролі суду як суб'єкта адміністративно-правового захисту довкіллевих прав громадян.

Підвищення ефективності судового захисту довкіллевих прав громадян, безумовно, пов'язано з проведенням багатьох реформ, змінами основних засад

функціонування судів у сфері довкілля, посилення захисту довкілєвих прав громадян України судами [163; 334; 335; 336], у тому числі зі внесенням змін до КАСУ з метою унормування в його положеннях специфіки реалізації превентивного потенціалу рішень суду, що позитивно вплине на довкілєву сферу та стане вагомим інструментом протидії порушенням довкілєвих прав громадян. З огляду на це, видається доцільним внести відповідні зміни до ст. 5 та ст. 245 КАС України й серед способів судового захисту виокремити право не лише звертатися з приводу визнання дій суб'єкта владних повноважень протиправними, але й наділити громадян правом звертатися з метою зобов'язання судом органу публічного управління утриматися від прийняття протиправного індивідуального або нормативно-правового акта, рішення, вчинення протиправної дії. Відповідно серед рішень суду, визначених у ст. 245 КАС України, слід вказати на можливість прийняття рішення про визнання дій суб'єкта владних повноважень протиправними, зобов'язання утриматися від прийняття протиправного індивідуального або нормативно-правового акта, рішення, вчинення протиправної дії (Додаток). У зв'язку з цим, видається доцільним, викласти частину третю статті 50 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» дещо у іншій редакції. У її змісті слід вказати, що суд має право визнати дії суб'єкта владних повноважень, що завдає шкоди навколишньому природному середовищу, протиправними, зобов'язати його утриматися від прийняття протиправного індивідуального або нормативно-правового акта, рішення, вчинення протиправної дії, які створюють загрозу заподіяння шкоди навколишньому природному середовищу (Додаток).

Таким чином вирішення наявних правових проблем діяльності судових органів як суб'єктів захисту довкілєвих прав громадян тісно пов'язане зі зміцненням принципу екологічного верховенства права та доступу до правосуддя у довкілєвій сфері, удосконаленням чинного законодавства з огляду на ефективні правові механізми захисту довкілєвих прав громадян у іноземних державах, відновлення системи судочинства та судової

інфраструктури на територіях, які були деокупованими, знаходяться поблизу зони проведення бойових дій, зміцнення фінансової, матеріально-технічної гарантованості незалежності суддів, забезпеченості судів кадрами, покращення якісного рівня підготовки суддів у довіллевій сфері, удосконалення правового забезпечення судового контролю у сфері публічного управління у довіллевій сфері, формування правових та організаційних передумов створення в державі спеціалізованих екологічних судів, удосконалення законодавства задля розширення правових можливостей залучення громадських природоохоронних організацій до захисту довіллевих прав громадян, закріплення положень чинного законодавства (зокрема в КАС України), які б дозволяли за рахунок превентивного потенціалу рішень суду запобігати прийняттю правових актів органами публічного управління, що здатні завдати шкоди довіллевим правам громадян.

Висновки до розділу 3

У третьому розділі дисертаційного окреслено адміністративно-правовий статус судових органів як суб'єктів захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля у зарубіжних країнах та шляхи впровадження зарубіжного досвіду у цій сфері, проаналізовано правові проблеми діяльності судових органів як суб'єктів захисту довіллевого права й шляхи їхнього подолання. Це дало змогу сформулювати такі висновки:

1. Адміністративно-правовий статус судових органів як суб'єктів захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля у зарубіжних країнах зумовлений специфікою адміністративної юстиції конкретної зарубіжної держави та особливостями правової системи, до якої вона належить. У одних державах довіллеві справи розглядаються системою загальних судів у межах адміністративного, кримінального чи цивільного судочинства, у інших, – створюються спеціальні екологічні суди (трибунали), які наділяються відповідною компетенцією з розгляду довіллевих справ. Вирішення наявних правових проблем діяльності судових органів у

досліджуваній сфері тісно пов'язане зі зміцненням принципу екологічного верховенства права та доступу до правосуддя у довкіллевій сфері, удосконаленням чинного законодавства з огляду на придатні для адаптації в Україні ефективні правові механізми захисту довкіллевих прав громадян у іноземних державах.

2. У Європейському Союзі розроблено багато правових актів наднаціонального та національного рівнів правового регулювання, які скеровані на захист вод, ґрунтів, повітря, унормування природокористування, природоохорони й сталого розвитку, формування національних інституцій захисту прав людини на безпечне довкілля. Основою ідентифікації адміністративно-правового статусу судових органів як суб'єктів захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля у зарубіжних країнах в європейських країнах є Орхуська Конвенція, Договір про Європейський Союз, Хартія Європейського Союзу про основоположні права, низка директив Європейського Парламенту і Ради (92/43/ЄЕС від 21 травня 1992 р., 2008/50/ЄС від 21 травня 2008 року, 2008/98/ЄС від 19 листопада 2008 року), судова практика ЄСПЛ. Серед найбільш вагомих слід відзначити справи ЄСПЛ «Guerra and Others v. Italy», «Powell and Rayner v. The United Kingdom», «Lopez Ostra v. Spain», «Hatton and others v. the United Kingdom» та інші. Практика міжнародних судових інституцій є основою для вироблення правових позицій щодо захисту довкіллевих прав національними судами. Саме вона є основоположною для створення дієвих засобів протидії можливим порушенням у довкіллевій сфері. На виконання цих та багатьох інших правових документів наднаціонального рівня правового регулювання довкіллевої сфери державами-членами Європейського Союзу приймаються національні нормативно-правові акти у сфері довкілля, що визначають як основні механізми захисту довкіллевих прав, протидії порушенням у цій сфері. Прикладом таких нормативно-правових актів є Шведський екологічний кодекс (The Swedish Environmental Code (Ds 2000:61) 1999 р., Екологічний кодекс Франції (Le Code de l'Environnement de la France) 2000 р., Екологічний

кодекс Італії (Code of Environmental Law, Codice dell'ambiente) 2006 р. та інші. При цьому слід визнати здебільшого відсутність нормативного закріплення у більшості європейських держав терміна «довкіллеві права» чи «екологічні права». Проте, де-факто, законодавство ЄС закріплює три групи прав у цій сфері: 1) права, що реалізуються й захищаються у площині публічного права та стосуються судового захисту від протиправної управлінської діяльності у довкіллевій сфері; 2) права, які реалізуються у площині приватного права; 3) права, що визначені стандартами захисту (право на здорове довкілля).

3. Зарубіжна практика засвідчує декілька підходів до ідентифікації адміністративно-правового статусу судових органів у досліджуваній сфері. Загалом потреба спеціалізованого підходу до розгляду довкіллевих справ підштовхує держави створювати «зелені лави» у наявних судових інституціях зі збереженням особливостей наявної судової системи, організувати спеціалізацію суддів щодо розгляду довкіллевих справ у межах наявних судових інституцій, формувати спеціальні екологічні суди чи поширювати спеціалізацію на окремі різновиди судів у цих державах, зокрема адміністративних судів. Часто екологічні суди інтегровані у систему адміністративних судів. Зокрема у Фінляндії створено Вищий адміністративний суд, спеціалізація якого поширюється на екологічні й водні спори. Натомість у Швеції сформовано систему екологічних судів як невід'ємної частини судової системи цієї держави. У Бельгії сформовано систему адміністративних судів, які діють за різними спеціалізаціями. Окремим напрямом їхньої роботи є справи у сфері довкілля. Аналіз особливостей організації судочинства у довкіллевій сфері у різних державах засвідчує те, що держави з чіткою, структурованою, усталеною впродовж століть судовою системою вкрай рідко прагнуть створювати спеціалізовані суди у довкіллевій сфері. Проте, окремі з них, зокрема такі, як Швеція, ідуть іншим шляхом, та, оцінивши переваги формування Зелених судів, розуміючи пріоритетність потреби посилення захисту довкіллевих прав у сучасному

суспільстві, все ж наважуються на їхнє створення. Водночас держави, які володіють унікальними природними ресурсами, є осередками концентрації біорізноманіття на нашій планеті (Індія, Індонезія, Китай, Філіпіни, Бразилія), вважають що формування системи екологічних судів є запорукою спеціалізованого, фахового, комплексного та відповідального захисту довіклєвих прав людини та забезпечення екологічної безпеки країни та світу загалом.

4. Серед вагомих загальних проблем діяльності судових органів у сучасних умовах вітчизняні автори відзначають проблеми відновлення системи судочинства та судової інфраструктури на територіях, які були деокупованими, знаходяться поблизу зони проведення бойових дій, проблеми матеріально-технічної гарантованості незалежності суддів, покращення забезпеченості судів кадрами. Також особливо важливим у сучасних умовах є подолання проблем адміністративно-правового регулювання та реалізації судового контролю за діяльністю публічно-правових владних інституцій у сфері довкілля. Норми КАС України не містять його визначення, деталізації адміністративно-правових засад та порядку реалізації такого контролю, не вміщують особливостей визначення меж дискреційних повноважень судових органів, які втілюють у життя судовий контроль у сфері публічного управління у довкілєвій сфері. Проблеми стосуються й відсутності інструментів забезпечення виконання окремих ухвал суддів щодо реалізації судового контролю у довкілєвій сфері. На часі вирішення проблеми залучення громадськості до захисту довіклєвих прав громадян. Зокрема слід визначити у ст. 21 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» право громадських природоохоронних організацій звертатися до суду, коли рішення, дії або бездіяльність суб'єктів владних повноважень фактично порушують чи створюють реальну можливість порушення прав необмеженого кола учасників публічно-правових відносин та їхніх публічно-правових інтересів у галузі охорони навколишнього природного середовища, а сам спір носить публічно-правовий характер, подавати до суду позови про

відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища, у тому числі здоров'ю громадян і майну громадських організацій. Проблематика здійснення правосуддя у сфері довкілля стосуються й відсутності узагальненої судової практики у довкіллевій сфері, недостатньої професійної кваліфікації суддів, які розглядають довкіллеві справи.

5. Процедура розгляду довкіллевих справ в рамках адміністративного судочинства в Україні потребує докорінної зміни підходів законодавця. Пріоритетними в таких умовах мають стати принципи спеціалізованого підходу до вирішення таких категорій справ, орієнтації на сталий розвиток, верховенство права, справедливого та оперативного їхнього розгляду та розумності строків такого розгляду, забезпеченості можливості перегляду в апеляційному порядку та касаційного оскарження рішень судовими інституціями, які також здатні забезпечити професійний, оперативний та неупереджений перегляд таких справ, судді яких мають спеціалізовані знання у довкіллевій сфері. Оскарження дій, рішень, правових актів органів публічного управління, діяльність яких дотична сфери довкілля, у нашій державі здійснюється системою адміністративних судів. Відсутність спеціалізованих знань, тривалість розгляду довкіллевих справ судами, відірваність практики розгляду таких справ від загального контексту правозахисної діяльності у сфері довкілля, що реалізується органами публічного управління у цій сфері, є негативними чинниками, що впливають на якість правосуддя у таких справах. Видається, що розгляд публічно-правових спорів, оскарження рішень, дій та бездіяльності органів публічного управління у сфері довкілля, застосування адміністративних покарань за адміністративно-деліктну діяльність у цій сфері мають здійснюватися у рамках роботи спеціалізованих довкіллевих судів, які повинні бути наділені державою потрібними матеріальними, організаційними й правовими ресурсами для розгляду таких категорій справ, їх робота повинна супроводжуватися залученням штатних працівників такого суду, наділених

спеціалізованими знаннями у сфері довкілля, можливістю оперативного проведення потрібних експертиз та оцінок впливу різних чинників на стан довкілля, а сам розгляд таких справ повинен визначатися з огляду на зміст та особливості екологічних ризиків, здатності їх впливу на екологічну безпеку загалом. Особливо загострилася така потреба в умовах війни, коли невчасне реагування на нові виклики та загрози здатне привести до непоправної шкоди довкіллю. Спеціалізований підхід повинен бути відображений й при регламентації розгляду таких справ в апеляційному та касаційному порядку, а такий розгляд повинен здійснюватися судовими інституціями у порядку адміністративного, цивільного та кримінального судочинства.

6. Посилення судового захисту правових можливостей громадян у довкіллевій сфері вимагає внесення змін до низки чинних нормативно-правових актів. Видається доцільним доповнення частини третьої статті 5 КАС України положеннями, які б гарантували можливість громадським організаціям звертатися в інтересах інших осіб. Слід закріпити положення, що гарантуватимуть право громадським організаціям звертатися до суду, коли рішення, дії або бездіяльність суб'єктів владних повноважень фактично порушують чи створюють реальну можливість порушення прав необмеженого кола учасників публічно-правових відносин та їхніх публічно-правових інтересів, а сам спір носить публічно-правовий характер. Потрібно доповнити частину першу статті 4 КАС України пунктом 25, вказавши, що публічно-правовий інтерес – це правова можливість необмеженого кола громадян, визнана та гарантована державою, що реалізується у відносинах з суб'єктами владних повноважень при здійсненні ними публічно-владних управлінських функцій, в тому числі виконанні делегованих повноважень, або наданні адміністративних послуг. Видається доцільним внести відповідні зміни до ст. 5 та ст. 245 КАС України й серед способів судового захисту виокремити право не лише звертатися з приводу визнання дій суб'єкта владних повноважень протиправними, але й наділити громадян правом звертатися з метою зобов'язання судом органу публічного управління утриматися від прийняття

протиправного індивідуального або нормативно-правового акта, рішення, вчинення протиправної дії. Відповідно серед рішень суду, визначених у ст. 245 КАС України слід вказати на можливість прийняття рішення про визнання дій суб'єкта владних повноважень протиправними, зобов'язання утриматися від прийняття протиправного індивідуального або нормативно-правового акта, рішення, вчинення протиправної дії.

7. Наукові результати досліджень автора, які висвітлені у Розділі 3, викладені в опублікованих працях (Костюк У. І., 2023 г; Костюк У. І., 2024б; Костюк У. І., Личенко І. О., 2024; Костюк У. І., 2024в).

ВИСНОВКИ

Проведене наукове дослідження стало запорукою вирішенням наукового завдання щодо з'ясування поняття, особливостей, структури, проблем реалізації адміністративно-правового статусу судових органів як суб'єктів захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні, визначення напрямів його удосконалення. У дисертації відображено результати наукового аналізу доробку вітчизняних і іноземних вчених, який стосується проблемного поля дослідження, нормативно-правових актів, які визначають специфіку такого статусу, емпіричної бази, представленої широким переліком статистичних, аналітичних матеріалів, судовою практикою. Це зумовило можливість вирішення поставлених завдань. Розв'язання заявленої проблеми дало змогу сформулювати низку висновків, рекомендацій, науково-практичних пропозицій:

1. Сформульоване історіографічне та методологічне підґрунтя дослідження адміністративно-правового забезпечення діяльності судових органів як суб'єктів захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні. Історіографічний аналіз наукової літератури в означеній сфері проведено з огляду на літературні джерела, у яких висвітлено особливості становлення екологічного права та права довкілля; праці, в яких відображено роль судових органів як суб'єктів захисту прав громадян у нашій державі, науковий доробок вчених, у якому проаналізовано саме потенціал судових органів як правозахисних інституцій у довкіллевій сфері та адміністративного права як визначальної галузі, норми якої забезпечують їхню діяльність. Аналіз широкого переліку наукових джерел дав змогу зрозуміти історичну ретроспективу формування вітчизняного законодавства, присвяченого досліджуванім питанням, прослідкувати за розвитком наукової думки, дотичної до предметного поля вивчення. Як наслідок констатовано, що попри посилену увагу науковців до проблеми функціонування судової влади та реалізації нею правозахисної функції, науковий доробок вчених, в якому

проаналізовано потенціал судових органів як правозахисних інституцій саме у довіллевій сфері є надзвичайно обмеженим. Ще меншим є доробок вчених-адміністративістів у цій сфері. Адміністративне право до сих пір залишається осторонь проблем адміністративно-правового забезпечення досліджуваної сфери. Методологічна основа дослідження охопила систему філософських, загальнонаукових та спеціально-юридичних методів наукового пізнання, що стало запорукою якісного наукового дослідження адміністративно-правового захисту довіллевих правових можливостей громадян судовими органами. Відображено потенціал діалектичного методу, методу аналізу, зокрема ретроспективного аналізу, індукції та дедукції, прогнозування й моделювання, системно-функціонального методу, методів класифікації, групування, статистичного методу для пізнання основних аспектів проблеми діяльності судових органів як правозахисних інституцій у довіллевій сфері. Встановлено, що не менш важливим для отримання вагомих наукових результатів є використання потенціалу спеціально-правових методів, зокрема порівняльно-правового, прогностично-правового, формально-юридичного, синергетичного методу, методу юридичного аналізу, правової герменевтики, юридичного конструювання. Розкрито практичну значимість залучення вищенаведеного методологічного інструментарію та визнано його вагомий роль у формуванні якісних теоретичних положень, концепцій, пропозицій щодо внесення ефективних змін до законодавства.

2. З'ясовано сучасний стан адміністративно-правового забезпечення діяльності судових органів як суб'єктів захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні. Констатовано, що воно зумовлене потенційною можливістю судів упорядковувати відносини у суспільстві, позитивно впливати на їхній розвиток у довіллевій сфері, гарантувати потрібний довіллевий уклад, відновлення порушених правових можливостей довіллевого характеру. Його система зорієнтована на забезпечення гарантування довіллевих прав з огляду на нормативні вимоги у сфері екологічної безпеки у державі. Трансформація основних засад

адміністративно-правового забезпечення довікільової правозахисної діяльності судових органів відбувається під впливом політичних, зокрема військових подій, вимог суспільства, громадськості, ЗМІ щодо посилення відкритості діяльності судової влади, цифровізації процесу судочинства. Нові тенденції потребують якісного нормативно-правового закріплення та активного впровадження у судову діяльність. На шляху підвищення ефективності адміністративно-правового забезпечення діяльності судових органів у довікільовій сфері вкрай важливим є визначення стратегічних пріоритетів розвитку довікільової сфери, ризиків для життя та здоров'я громадян в сучасних умовах та засобів нейтралізації ризиків і загроз цим правам у довікільовій сфері, затвердження програмних документів (концепцій, програм, у яких ці питання були б визначені), посилення роботи щодо узгодження між собою нормативно-правових актів, що врегульовують порядок реалізації й захисту довікільових прав громадян тощо.

3. Окреслено основні засади адміністративно-правового забезпечення діяльності судових органів як суб'єктів захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довілля в Україні, зокрема встановлено його двояку природу. Вона проявляється як у націленості на забезпечення унормування в рамках чинного законодавства порядку здійснення правосуддя задля реалізації та охорони суб'єктивних довікільових прав громадян, так і на практичне втілення в життя судовими органами заходів щодо забезпечення попередження, припинення будь-яких порушень таких прав, їхнього відновлення, покарання винних за їхнє порушення та відшкодування заподіяної шкоди. Тому усі правові засади адміністративно-правового забезпечення досліджуваної сфери діяльності судових органів поділено на дві великі групи. Першу групу правових засад можна окреслити як нормативно-правові, оскільки вони стосуються системи адміністративно-правових норм (правил поведінки), що встановлюються державою задля регулювання правомочностей судових органів у довікільовій правозахисній сфері. Другу групу правових засад можна окреслити як організаційно-правові засади

адміністративно-правового забезпечення. Ця група окреслених засад адміністративно-правового забезпечення діяльності судових органів є відображенням організаційно-функціональних та судоустрійних принципів функціонування судової влади в Україні. До цієї групи засад слід віднести й засади адміністративного судочинства, визначені ч. 3 ст. 2 КАС України. Їхня ідентифікація пов'язана з усвідомленням організаційних, функціональних особливостей, форм і методів діяльності судових органів, специфіки їхніх завдань у довіллевій сфері, розподілу їхньої компетенції, засобів забезпечення загальнообов'язковості правових актів судових органів тощо.

4. Визначено поняття та представлено структурну характеристику адміністративно-правового статусу судових органів як суб'єктів захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні. Адміністративно-правовий статус судових органів як суб'єктів захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні є сукупністю адміністративно-правових елементів, які визначають місце судових органів в системі екологічних правовідносин, цільову, організаційну, компетенційну спроможність реалізовувати захист права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля, є відображенням їхніх прав, обов'язків, гарантій діяльності щодо захисту довіллевих прав. У структурі цього адміністративно-правового статусу ідентифіковано компетенційний, цільовий та структурно-організаційний блок та блок, який стосується юридичної відповідальності. Визначено широкий перелік компонентів кожного з блоків та представлено аналіз їхніх особливостей. Елементи такого статусу визначають зміст одного, взаємозумовлюють, взаємодоповнюють і у такій взаємодії забезпечують гарантовану державою можливість й готовність судових органів реалізовувати попередження, припинення протиправної діяльності у довіллевій сфері. Компетенція судових органів як правозахисних інституцій у довіллевій сфері перетворює їхні правомочності й обов'язки у злагоджену систему, визначальними для якої є організаційна структурованість,

підвідомчість, спрямованість головних завдань на реалізацію правозахисного впливу у сфері довкілля.

5. З'ясовано особливості адміністративно-правового статусу судових органів як суб'єктів захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні та окреслено специфіку його реалізації. Серед особливостей адміністративно-правового статусу судових органів визначено спеціальну нормативну урегульованість цього статусу (у державі існує спеціальне законодавство, у якому цей статус окреслений, зокрема деталізовано порядок створення, компетенцію цих інституцій держави); своєрідність організаційно-функціональної будови та наявність спеціального порядку створення, добору працівників; самостійність, незалежність від зовнішнього чи внутрішнього впливу, відокремленість цих інституцій від інших учасників правовідносин, що виникають в державі, зокрема органів публічного управління, та водночас обов'язковість їхніх рішень для інших суб'єктів права; зорієнтованість цього правового статусу на виконання важливої соціальної ролі суду в суспільстві щодо виконання особливих завдань, зокрема здійснення правосуддя, реалізації судового контролю у довкіллевій сфері; наявність спеціальних повноважень для втілення в життя таких завдань, специфічність організаційно-правової форми роботи судових органів, зокрема процедури розгляду справ, що стосуються захисту довкіллевих прав, судових засідань, процесуального порядку прийняття рішень у судових справах. Особливості досліджуваного адміністративно-правового статусу представлено з огляду на структуру цього статусу, зокрема зміст його цільового, структурно-організаційного та компетенційного блоків. Особливості цільового блоку адміністративно-правового статусу судових органів у досліджуваній сфері характеризуються особливостями мети, завдань, функцій, принципів функціонування судових органів у довкіллевій сфері. Найбільш суттєвими особливостями структурно-організаційного блоку досліджуваного статусу судових органів є спеціалізація, територіальність та інстанційність організації судів, що розглядають справи у сфері довкілля. Особливості компетенційного блоку

досліджуваного статусу зумовлені специфікою процедури реалізації правосуддя й судового контролю, притягнення до відповідальності у межах судової системи. Реалізація адміністративно-правового статусу судових органів як суб'єктів захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні – це діяльність щодо втілення у життя структурних компонентів адміністративно-правового статусу судових органів, що входять до цільового, структурно-організаційного та компетенційного блоків цього статусу, у рамках захисних правовідносин задля попередження, припинення деліктів у довкілльовій сфері, відшкодування громадянам заподіяної шкоди. Реалізація досліджуваного адміністративно-правового статусу судових органів відбувається з огляду на низку важливих аспектів: 1) вона передбачає об'єктивування діяльності через процес правореалізації, тобто втілення у життя положень чинного законодавства у правовідносинах через застосування судовими органами обов'язкових до виконання вказівок, заборон до інших членів суспільства, чи дотримання, виконання, використання самими судовими органами норм права, пов'язаних з організацією їхньої роботи, процесу судочинства та судового контролю, організаційним, фінансовим, матеріальним забезпеченням функціонування судових органів; 2) реалізація цього адміністративно-правового статусу стосується забезпечення основної мети – захисту прав громадян на екологічну безпеку, належний стан природних ресурсів, збереження особливо цінних та унікальних природних комплексів, сприятливого середовища задля буття людини у повноті біологічного різноманіття; 3) така реалізація має юридично оформлений характер та супроводжується прийняттям судовим органом правозастосовного, процесуального, правозахисного юридичного документа (акта правозастосування); 4) вона пов'язана з потенційною можливістю та потребою діяльності судового органу як суб'єкта владних правозахисних повноважень, здатного відновити порушене довкілльове право та притягнути винного до відповідальності й неможливістю громадян здійснити захист такого права самостійно.

6. Досліджено адміністративно-правовий статус судових органів у довкіллевій сфері в зарубіжних країнах та з'ясовано шляхи адаптації зарубіжного досвіду у цій сфері. Встановлено, що такий статус зумовлений специфікою адміністративної юстиції конкретної зарубіжної держави та особливостями правової системи, до якої вона належить. У одних державах довкіллеві справи розглядаються системою загальних судів у межах адміністративного, кримінального чи цивільного судочинства, у інших, – створюються спеціальні екологічні суди (трибунали), які наділяються відповідною компетенцією з розгляду довкіллевих справ. Вирішення наявних правових проблем тісно пов'язане зі зміцненням принципу екологічного верховенства права та доступу до правосуддя у довкіллевій сфері, удосконаленням чинного законодавства з огляду на придатні для адаптації в Україні ефективні правові механізми захисту довкіллевих прав громадян у іноземних державах. Загалом потреба спеціалізованого підходу до розгляду довкіллевих справ підштовхує держави створювати «зелені лави» у наявних судових інституціях зі збереженням особливостей наявної судової системи, організувати спеціалізацію суддів щодо розгляду довкіллевих справ у межах наявних судових інституцій, формувати спеціальні екологічні суди чи поширювати спеціалізацію на окремі різновиди судів у цих державах, зокрема адміністративних судів. Часто екологічні суди інтегровані у систему адміністративних судів. Зокрема у Фінляндії створено Вищий адміністративний суд, спеціалізація якого поширюється на екологічні й водні спори. Натомість у Швеції сформовано систему екологічних судів як невід'ємної частини судової системи цієї держави. У Бельгії створено систему адміністративних судів, які діють за різними спеціалізаціями. Окремим напрямом їхньої роботи є справи у сфері довкілля. Аналіз особливостей організації судочинства у довкіллевій сфері у різних державах засвідчує те, що держави з чіткою, структурованою, усталеною впродовж століть судовою системою вкрай рідко прагнуть створювати спеціалізовані суди у довкіллевій сфері. Проте, окремі з них, зокрема такі, як Швеція, ідуть іншим шляхом, та,

оцінивши переваги формування Зелених судів, розуміючи пріоритетність потреби посилення захисту довкіллевих прав у сучасному суспільстві, все ж наважуються на їхнє формування. Водночас держави, які володіють унікальними природними ресурсами, є осередками концентрації біорізноманіття на нашій планеті (Індія, Індонезія, Китай, Філіпіни, Бразилія), вважають що формування системи екологічних судів є запорукою спеціалізованого, фахового, комплексного та відповідального захисту довкіллевих прав людини та забезпечення екологічної безпеки країни та світу загалом. Проведення реформ щодо підвищення ефективності реалізації судовими органами правозахисної діяльності у довкіллевій сфері з огляду на іноземний досвід потребує врахування й громадської думки. Результати проведеного за темою дисертації опитування засвідчили, що серед першочергових змін респондентами відзначено удосконалення законодавства, що визначає правовий статус судових органів у довкіллевій сфері (21% опитаних), покращення матеріального й організаційного забезпечення їх діяльності (14,5% опитаних), створення системи екологічних судів (37% опитаних), запровадження спеціалізації суддів, що розглядають справи, які стосуються судового захисту права громадян на безпечне довкілля в Україні (27,5% опитаних).

7. Визначено найважливіші правові проблеми діяльності судових органів як суб'єктів адміністративно-правового захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні та шляхи їх подолання. Вони стосуються неможливості відновлення системи судочинства та судової інфраструктури на територіях, які були деокупованими, знаходяться поблизу зони проведення бойових дій, матеріально-технічної гарантованості незалежності суддів, забезпеченості судів кадрами, професійної кваліфікації суддів, які розглядають довкіллеві справи, адміністративно-правового регулювання та реалізації судового контролю за діяльністю публічно-правових владних інституцій у сфері довкілля, відсутності інструментів забезпечення виконання рішень і окремих ухвал суддів щодо реалізації

судового контролю у довіллевій сфері, залучення громадськості до захисту довіллевих прав громадян, узагальнення судової практики у довіллевій сфері тощо. Процедура розгляду довіллевих справ в рамках адміністративного судочинства в Україні потребує докорінної зміни підходів законодавця. Оскарження дій, рішень, правових актів органів публічного управління, діяльність яких дотична сфери довілля, у нашій державі здійснюється системою адміністративних судів. Відсутність спеціалізованих знань, тривалість розгляду довіллевих справ судами, відірваність практики розгляду таких справ від загального контексту правозахисної діяльності у сфері довілля, що реалізується органами публічного управління у цій сфері, є негативними чинниками, що впливають на якість правосуддя у таких справах. Видається, що розгляд публічно-правових спорів, оскарження рішень, дій та бездіяльності органів публічного управління у сфері довілля, застосування адміністративних покарань за адміністративно-деліктну діяльність у цій сфері повинні здійснюватися у рамках роботи спеціалізованих довіллевих судів, які повинні бути наділені державою потрібними матеріальними, організаційними й правовими ресурсами для розгляду таких категорій справ, їх робота повинна супроводжуватися залученням штатних працівників такого суду, наділених спеціалізованими знаннями у сфері довілля, можливістю оперативного проведення потрібних експертиз та оцінок впливу різних чинників на стан довілля, а сам розгляд таких справ повинен визначатися з огляду на зміст та особливості екологічних ризиків, здатності їх впливу на екологічну безпеку загалом. Особливо загострилася така потреба в умовах війни, коли невчасне реагування на нові виклики та загрози здатне привести до непоправної шкоди довілллю. Спеціалізований підхід повинен бути відображений й при регламентації розгляду таких справ в апеляційному та касаційному порядку, а такий розгляд повинен здійснюватися судовими інституціями в порядку адміністративного, цивільного та кримінального судочинства. На часі й інші зміни до чинного адміністративного законодавства. Видається доцільним доповнення частини

третьої статті 5 КАС України положеннями, які б гарантували можливість громадським організаціям звертатися в інтересах інших осіб. Слід закріпити положення, що гарантуватимуть право громадським організаціям звертатися до суду, коли рішення, дії або бездіяльність суб'єктів владних повноважень фактично порушують чи створюють реальну можливість порушення прав широкого кола учасників публічно-правових відносин та їхніх публічно-правових інтересів, а сам спір носить публічно-правовий характер. Потрібно доповнити частину першу статті 4 КАС України пунктом 25, вказавши, що публічно-правовий інтерес – це правова можливість необмеженого кола громадян, визнана та гарантована державою, що реалізується у відносинах з суб'єктами владних повноважень при здійсненні ними публічно-владних управлінських функцій, у тому числі виконанні делегованих повноважень, або наданні адміністративних послуг. Видається доцільним внести відповідні зміни до ст. 5 та ст. 245 КАС України й серед способів судового захисту виокремити право не лише звертатися з приводу визнання дій суб'єкта владних повноважень протиправними, але й наділити громадян правом звертатися з метою зобов'язання судом органу публічного управління утриматися від прийняття протиправного індивідуального або нормативно-правового акта, рішення, вчинення протиправної дії. Відповідно серед рішень суду, визначених у ст. 245 КАС України, слід вказати на можливість прийняття рішення про визнання дій суб'єкта владних повноважень протиправними, зобов'язання утриматися від прийняття протиправного індивідуального або нормативно-правового акта, рішення, вчинення протиправної дії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Право довкілля (екологічне право): навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / П. Д. Пилипенко, В. І. Федорович, М. Я. Ващишин [та ін.]; за ред. П. Д. Пилипенка. Київ: ІнЮре, 2010. 401с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2004. 1440 с.
3. Середницька І. А. Екологічне право (в схемах). Альбом схем: наочний посібник. Одеса: ОДУВС, 2016. 81с.
4. Кондур, Е. Поняття та історія становлення екологічних прав і обов'язків людини і громадянина. *Науковий вісник Ужгородського університету: Серія: Право*. 2011. Вип. 17. С. 174–177.
5. Гетьман, А. Доктрина науки екологічного права: генеза теоретичних досліджень еколого-правових проблем у ХХ ст. *Право України*. 2014. № 12. С. 143–154.
6. Гетьман А., Костицький В. Становлення та розвиток інституту екологічних прав людини у законодавстві України. *Право України*. 2012. № 1/2. С. 180–202.
7. Гетьман А. П. Еколого-процесуальна правова теорія: проблеми становлення і розвитку: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.06. Харків, 1995. 332 с.
8. Калишук Л. А. Становлення та розвиток екологічних прав громадян у національному та міжнародному праві. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2009. №4. С. 126–128.
9. Костюк У. І. Сучасні проблеми екологічної безпеки: правовий аспект. *The XXII International Scientific and Practical Conference «Multidisciplinary academic research, innovation and results»*: collection of materials of the international scientific and practical conference (Prague, Czech Republic, June 07–10, 2022). Prague, Czech Republic, 2022. С. 266–268.

10. Андрейцев В. І. Екологічне право і законодавство суверенної України: проблеми реалізації державної екологічної політики. Дніпропетровськ: НГУ, 2011. С. 9–29.
11. Анісімова Г. В. Здійснення громадянами екологічних прав. автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.06. Харків, 1996. 21 с.
12. Власенко В. В. Окремі питання реалізації права громадян на відшкодування шкоди, завданої порушенням вимог екологічної безпеки. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Юридичні науки*. 2005. Випуск. 65. С. 43–48.
13. Краснова М. В., Краснова Ю.А. Реалізація та захист екологічних прав громадян: теоретико-правові аспекти: наукове видання. Київ: ФОП Ямчинський О. В., 2021. 148 с.
14. Краснова М. В. Конституція України та екологічні права громадян. *Вісник Київського університету*. Випуск 37. 2000. С. 12–16.
15. Пилипенко П. Про право довкілля та його предмет. *Вісник Львівського університету*. 2009. Вип. 49. С. 76–81.
16. Ткаченко О. М. Проблеми визначення поняття «правова охорона довкілля». *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2019. № 4. С. 102–107.
17. Кузеля З., Рудницький Я. Україно-німецький словник. Лейпціг: Отто Гаррасовіц, 1943. 1494 с.
18. Конституція України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
19. Краснова Ю. А. Право екологічної безпеки в Україні: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.06. Київ, 2018. 516 с.
20. Черкашина М. Поняття та класифікація юридичних гарантій екологічних прав громадян. *Підприємництво, господарство і право*. 2004. № 11. С. 82–84.

21. Павлова О. В. Правові засади формування екологічної держави за участю громадськості: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.06. Харків, 2017. 20 с.
22. Шахов В. С. Екологічні інтереси і права людини. *Правова держава Україна: проблеми, перспективи розвитку*: збірник матеріалів науково-практичної конференції (Харків, 9-11 листопада 1995 р.). Харків, 1995. С. 214–215.
23. Гагай П. С. Адміністративно-правова кваліфікація деліктів, пов'язаних із порушенням права на інформацію про стан довкілля: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2010. 20 с.
24. Куян І. А. Адміністративна відповідальність за екологічні правопорушення: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2001. 18 с.
25. Личенко І. О., Костюк У. І. Забезпечення екологічної безпеки в умовах проведення земельної реформи. *Стратегія екологічної безпеки України: соціально-економічний та правовий вимір*: збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (Львів, 20 травня 2022 р.). Львів, 2022. С. 85–87.
26. Сірант М. М. Адміністративно-правова характеристика діяльності органів публічної влади щодо забезпечення екологічної безпеки в умовах глобалізаційних викликів дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Львів, 2021. 509 с.
27. Стороженко С. В. Адміністративно-правове забезпечення екологічних прав громадян: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2011. 19 с.
28. Малишева Н. Р., Олещенко В. І. Актуальні проблеми розвитку екологічного права та перспективи їх розв'язання. *Правова держава*. 2014. Вип. 25. С. 167–181. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/PrDe_2014_25_12.
29. Вангородська Н. А. Третейський суд в Україні у Х–XVIII ст.: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2011. 20 с.

30. Пятяка О. О. Гродський суд у системі владних структур Київського, Брацлавського та Волинського воєводств (друга половина XVI – перша половина XVII ст.): автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01. Київ, 2005. 22 с.
31. Ковальова С. Г. Еволюція судової системи і судочинства на українських землях Великого князівства Литовського: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.01. Одеса, 2004. 20 с.
32. Сокальська О. В. Судоустрій та судочинство в Україні (XVI – початок XVII ст.): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2006. 20 с.
33. Гамбург Л. С. Судові реформи в Лівобержній Україні (Гетьманщині) XVIII ст.: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.01. Харків, 2000. 20 с.
34. Биркович О. І. Судова система української держави (Гетьманщини) 1648 – 1657 рр.: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2004. 19 с.
35. Шигаль Д. А. Мiroва юстиція на Лівобережній Україні за судовою реформою 1864 року: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.01. Харків, 2005. 20 с.
36. Поляков І. І. Організація та діяльність судових органів Таврійської губернії за Судовою реформою 1864 року (60–90-ті роки XIX ст.): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Харків, 2002. 20 с.
37. Філінюк І. Організаційно-правові засади діяльності дитячих судів на українських землях в складі Російської імперії. *European Political and Law Discourse*, 2019. Volume 6, Issue 2. P.86–91.
38. Яременко О. І. Державне управління в Україні в період гетьманату (квітень–грудень 1918 р.): автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр.: 25.00.01. Київ, 1999. 20 с.
39. Бойко І. Й. Галичина у державно-правовій системі Австрії та Австро-Угорщини (1772–1918): навчальний посібник. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2017. 312 с.
40. Городницька Л.В. Суд і судочинство на Буковині (остання чверть XVIII – початок XX ст.): автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01. Чернівці, 2002. 20 с.

41. Ковальчук Іван Організація судової влади у Галичині в складі Австрії та Австро-Угорщини (1772–1918). *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 5. С. 203–208.
42. Кондратюк О. Організація судових органів у Галичині за австрійською конституцією 1867 р. *Вісник Львівського інституту внутрішніх справ*. 2004. № 1. С. 310–318.
43. Кондратюк О. В. Судова система та судочинство в Галичині у складі Австро-Угорщини (1867–1918 рр.): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Львів, 2006. 20 с.
44. Липитчук О. В. Система судових органів та судочинство Республіки Польща (1918 – 1939 рр.): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Львів, 2004. 18 с.
45. Сидорчук О. О. Суд присяжних у Правобережній Україні: створення та діяльність (1880 – 1917 рр.): автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Львів, 2010. 17 с.
46. Сердюк В. О. Проблеми реалізації судово-правової реформи в Україні (1991 – 2004 рр.): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2007. 18 с.
47. Потильчак Б. О. Верховний Суд Української РСР у 1943 – 1945 рр.: організаційна діяльність, касаційна та наглядова практика: автореферат дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2015. 20 с.
48. Шелехов А. О. Лекція до теми «Основні категорії, предмет і система курсу «Судові та правоохоронні органи України» для курсантів та студентів денної форми навчання за спеціальністю 081 Право. Одеса: Одеський державний університет внутрішніх справ, 2018. 28 с. URL: https://oduvvs.edu.ua/wp-content/uploads/2016/09/lec_1_2018-SPO_PD.pdf.
49. Павелко В. О. Судова система на українських землях в складі Російської імперії за судовою реформою 1864 року. *Актуальні проблеми політики*: збірник наукових праць. Одеса : Фенікс, 2012. Вип. 46. С. 439–446.

50. Судова влада в Україні: історичні витoki, закономірності, особливості розвитку : монографія / [В. С. Бігун, І. Й. Бойко, Т. І. Бондарук, О. А. Гавриленко та ін.]; за ред. І. Б. Усенка. Київ: Наукова думка, 2014. 502 с.
51. Gondek M. Austriacka procedura karna z 1853 i 1873 roku w praktyce orzeczniczej sądów krakowskich. *Studia z Dziejów Państwa i Prawa Polskiego*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 1995. T. 16. S. 245–267.
52. Потильчак Б. О. Радянський суд і правосуддя другої половини 1930-х – середини 1940-х рр. XX ст.: рецепція в сучасній російській історично-правовій науці. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2014. Вип. 28. Т. 1. С. 38–42.
53. Факас І. Б. Конституційно-правові принципи організації та діяльності судів загальної юрисдикції в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02. Київ, 2009. 17 с.
54. Овчаренко О. М. Доступність правосуддя та гарантії його реалізації: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10. Харків, 2007. 20 с.
55. Василевич М. В. Конституційно-правові гарантії незалежності судової влади: теорія та практика реалізації: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02. Київ, 2010. 16 с.
56. Фесенко Л. І. Правовий статус вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ у системі судового устрою: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10. Одеса, 2011. 20 с.
57. Штогун С. Г. Правові проблеми організації і функціонування місцевих загальних судів в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10. Харків, 2004. 20 с.
58. Винокурова І. М. Організаційно-правові засади діяльності адміністративних судів в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10. Київ, 2011. 19 с.
59. Бурак О. В. Організаційно-правові засади діяльності спеціалізованих судів в контексті європейських стандартів: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10. Київ, 2010. 18 с.

60. Куйбіда Р. О. Організація і розвиток сучасної судової системи України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10. Київ, 2006. 21 с.
61. Мазур М. В. Акти органів судової влади як джерело конституційного права України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02. Харків, 2009. 20 с.
62. Карпечкін П. Ф. Функції судів загальної юрисдикції в Україні: проблеми теорії та практики: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02. Київ, 2005. 19 с.
63. Штогун С. Г. Правові проблеми організації і функціонування місцевих загальних судів в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10. Харків, 2004. 20 с.
64. Сьоміна В. А. Проблеми законодавчого регулювання та практики розгляду адміністративно-правових спорів: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2005. 19 с.
65. Бобрешов Є. Г. Судове правозастосування в Україні: проблеми теорії і практики: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2011. 18 с.
66. Виноградова Л. Є. Юридична відповідальність суддів загальних судів України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10. Одеса, 2004. 16 с.
67. Обрусна С. Ю. Адміністративно-правові засади реформування судової системи України: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2011. 35 с.
68. Личенко І. О., Костюк У. І. Правове забезпечення адвокатської діяльності в країнах Європейського Союзу. *Адвокатура в умовах сучасних змін: збірник матеріалів II Міжнародної науково-практичної конференції (Львів, 22 жовтня 2021 р.)*. Львів, 2021. С. 128–132
69. Личенко І. О., Костюк У. І. Правове регулювання діяльності адвоката в країнах Європейського Союзу. *Журнал східноєвропейського права*. 2021. № 89. С. 31–36.
70. Личенко І. О., Костюк У. І. Ознаки правового регулювання діяльності адвокатів Європейського Союзу. *Адвокатура в умовах сучасних*

змін: матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції (Львів, 20 жовтня 2023 р.). Львів, 2023. С. 133–135.

71. Гапотій В. Д., Письменицький А. А. Судові, правоохоронні та правозахисні структури України: навчальний посібник. Мелітополь: ФОП Однорог Т.В., 2018. 198 с.

72. Костюк У. І., Личенко І. О. Система публічного управління в екологічній сфері: зміни періоду війни. *Стратегія екологічної безпеки України: соціально-економічний та правовий вимір*: збірник матеріалів II Міжнародної науково-практичної конференції (Львів, 19 травня 2023 р.). Львів, 2023. С. 101–104.

73. Охотницька Н. В. Становлення судової системи України (1991 – 2012 рр.): історико-правовий аспект: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Львівський державний університет внутрішніх справ. Львів, 2015. 212 с.

74. Конституція України. Науково-практичний коментар / редкол.: В. Я. Тацій (голова редкол.), О. В. Петришин (відп. секр.), Ю. Г. Барабаш та ін.; Нац. акад. прав, наук України. 2-ге вид., переробл. і допов. Харків: Право, 2012. 1128 с.

75. Бузунко О. А. Судовий захист екологічних прав в Україні: дис. ... д-ра філософії в галузі 08 «Право» за спец. 081 «Право». Київ, 2023. 220 с.

76. Buzunko O. A. Prospects for the introduction of the ecological court in Ukraine. *Law. Human. Environment*. 2021. Vol. 12. № 2. P. 74–79.

77. Кравець Я. В. Екологічні суди: порівняльно-правовий аналіз. Одеса, 2018. 30 с. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/9756>.

78. Завгородня В. М., Кравець Я. В. Екологічні суди: зарубіжний досвід. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2018. № 4. С. 70–74.

79. Єдаменко С. Досвід створення екологічних судів у Чилі. *Юридичний вісник*. 2020. № 6. С. 271–277.

80. Мороз Г.В. Захист екологічних прав та інтересів у судовому порядку. *Міжнародний журнал «Право і суспільство»*. 2019. № 9. С. 65–73.

81. Костюк У. І. Посилення гарантування права на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні. *Адвокатура в умовах сучасних змін: збірник матеріалів II Міжнародної науково-практичної конференції* (Львів, 22 жовтня 2021 р.). Львів, 2021. С. 125–128.

82. Костюк У. І. Діяльність судових органів щодо захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля. *Стратегія екологічної безпеки України: соціально-економічний та правовий вимір: збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції* (Львів, 20 травня 2022 р.). Львів, 2022. С. 173–176.

83. Kostiuk U. Judicial bodies as subjects of the protection of the rights of citizens of Ukrainian to a safe environment for life and health in Ukraine: administrative and legal aspect. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2023. № 2. P. 69–76.

84. Пономарьов С. П. Методологія та методи дослідження адміністративно-правових засад сектору безпеки і оборони України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2017. Випуск 43. Том 4. С. 263–268.

85. Кельман М. С. Методологія сучасного правознавства: становлення та основні напрямки розвитку: автореф. дис. ... д-ра юридичних наук: 12.00.01. Київ, 2013. 40 с.

86. Панов М. Проблеми методології формування категоріально-понятійного апарату юридичної науки. *Право України*. 2014. № 1. С. 50–60.

87. Агафонова Н. В. Питання методології дослідження феномену конституційної реформи. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: *Юридичні науки*. 2016. № 845. С. 320–326 URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnulpurn_2016_845_51.

88. Волошин Ю. О. Пересада О. М. Конституційна реформа та модернізація в сучасній державі в умовах європейської інтеграції: проблеми теорії і практики: монографія. Одеса : Фенікс, 2013. 208 с.

89. Юркевич Христина Порівняльно-правовий метод у конституційно-правових дослідженнях. *Підприємство, господарство і право: науково-практичний юридичний журнал*. 2019. № 2. С. 156–160.

90. Боброва Т. А. Негативна правотворчість та її роль в удосконаленні сучасного права: дис. ... д-ра філософії в галузі 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право». Одеса, 2023. 208 с.

91. Проблеми сучасної конституціоналістики: навчальний посібник / ступ та наукова редакція доктора юридичних наук, професора НУ «ОЮА» М.П. Орзіха. Випуск 1. Київ: Юрінком Інтер, 2010. 268 с.

92. Одарій В. В. Порівняльно-правовий метод у застосуванні права. *Європейські орієнтири розвитку України в умовах війни та глобальних викликів XXI століття: синергія наукових, освітніх та технологічних рішень: у 2 т.: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції*. (м. Одеса, 19 травня 2023 р.). Одеса: Видавництво «Юридика», 2023. Т. 1. 790 с.

93. Дзьобань О. П., Яроцький В. Л. Герменевтичний метод у сучасних цивілістичних дослідженнях: до питання про доцільність застосування. *Інформація і право*. 2017. № 2. С. 5–12. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Infpr_2017_2_3.

94. Клейман М. Ю. Методологія дослідження адміністративно-правового регулювання приватної детективної діяльності. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. 2018. Вип. 48. С. 13–24. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apvchzu_2018_48_4.

95. Костюк У. І. Сучасний стан адміністративно-правового забезпечення діяльності судових органів як суб'єктів захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Юридичні науки»*. 2022. № 3 (35). С. 289–296.

96. Костюченко О.Є. Визначення поняття «правове забезпечення». *Науковий вісник Національного університету державної податкової служби України*. 2015. № 1 (68). С. 11–16.

97. Галунько В. В., Пономаренко Г. О., Шкарупа В. К. Теорія держави та права: конспект лекцій / за заг. ред. В. К. Шкарупи. Херсон: ВАТ «ХМД», 2008. 280 с.

98. Шемшученко Ю. С., Костицький В. В. Про соціальну обумовленість сучасних проблеми теорії та методології екологічного права. *Екологічне право України*. 2017. № 1–2. С. 66–74.

99. Гетьман А. П. Право на безпечне довкілля в системі прав людини. *Правові засади гарантування та захисту прав і свобод людини і громадянина: збірник тез наукових доповідей і повідомлень II Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Полтава, 6 грудня 2013 р.). Харків: Право, 2013. С. 15–19.

100. Адміністративна відповідальність в Україні: навч. посіб. / Комзюк А. Т., Гуменюк В. А., Джагунов Г. В. [та ін.]; за заг. ред. А. Т. Комзюка. Харків: Видавництво Харківський Національний університет внутрішніх справ, 2007. 80 с.

101. Стойко С. М., Койнова І. Б. Сучасні види антропогенного впливу на життєве середовище. *Український географічний журнал*. 2012. № 1. С. 50–57.

102. Легеза Ю. О. Право на безпечне довкілля: проблеми нормативного визначення та захисту. *Новітні досягнення та вектори розвитку сучасної юриспруденції: колективна монографія* / За заг. ред. Т. О. Коломоєць. ЛьвівТорунь : Ліга-Прес, 2021. Ч. 2. С. 559–627.

103. Декларація Конференції ООН з проблем навколишнього середовища людини: міжнародний документ від 16 червня 1972 р. URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/declarathenv.shtml.

104. Костюк У. І. Теоретико-правовий аналіз адміністративно-правового забезпечення діяльності судових органів як суб'єктів захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні. *Адвокатура в умовах сучасних змін: збірник матеріалів III Міжнародної науково-практичної конференції* (Львів, 21 жовтня 2022 р.). Львів, 2022. С. 107–111.

105. Грушкевич Т. В. Теоретико-правова характеристика права на безпечне для життя і здоров'я довкілля. *Право і суспільство*. 2015. № 4(4). С. 136–143.

106. Павлова Т. О. Воєнні злочини проти довкілля як об'єкт дослідження: національні та міжнародні стандарти. *Наука і техніка сьогодні*. 2023. № 11(25). С. 153-163. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/КК000388>.

107. Іванюшенко В. В. Право людини і громадянина на безпечне для життя і здоров'я довкілля: поняття та зміст. *Правничий вісник Університету «КРОК»*. 2010. Вип. 6(1). С. 17–23.

108. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25 червня 1991 р. № 1264-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 41. С. 546.

109. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року: Закон України від 28 лютого 2019 р. № 2697-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 16. Ст. 8.

110. Носік В. Проблеми доступу до правосуддя у захисті права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні. *Судовий захист природного довкілля та екологічних прав*: збірник матеріалів Міжнародного судового форуму (Київ, 7 листопада 2019 року). Київ, 2019. С. 76–82.

111. Про оцінку впливу на довкілля: Закон України від 23 травня 2017 р. № 2059-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 29. Ст. 12.

112. Про забезпечення конституційних прав громадян на безпечне для життя і здоров'я довкілля: Проект Закону України від 21 вересня 2021 р. № 6004-2. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/GI06027A?an=3>.

113. Питання охорони довкілля в практиці ЄСПЛ та їх вплив на судову практику в Україні. *Судебно-юридическая газета*. 2020. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/zmi/959173/>.

114. Про судову практику у справах про злочини та інші правопорушення проти довкілля: постанова Пленуму Верховного Суду України від 10 грудня 2004 р. № 17. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0017700-04#Text>.

115. Постанова КАС у складі Верховного Суду від 09 квітня 2019 року у справі №820/2357/17. Провадження №К/9901/30569/18. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/81019767>.

116. Постанова КАС у складі Верховного Суду від 29 січня 2019 року у справі №804/4430/17. Провадження №К/9901/2062/18. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/79503966>.

117. Постанова КАС у складі Верховного Суду від 26 червня 2018 року у справі №806/448/15. Провадження №К/9901/3076/18. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/74992368>.

118. Постанова КАС у складі Верховного Суду від 26 лютого 2019 року у справі №164/1916/17. Провадження №К/9901/2305/18. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/80109768>.

119. Постанова КАС у складі Верховного Суду від 28 лютого 2018 року у справі №405/2109/16-а (2-а/405/27/16). Провадження № К/9901/13945/18. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/72506031>.

120. Личенко І. О., Костюк У. І. Зміст адміністративно-правового забезпечення діяльності судових органів як суб'єктів захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні. *Адвокатура в умовах сучасних змін: збірник матеріалів III Міжнародної науково-практичної конференції* (Львів, 21 жовтня 2022 р.). Львів, 2022. С. 112–116.

121. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 р., що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів: Протокол I від 8 червня 1977 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text.

122. Конвенції про заборону військового або будь-якого іншого ворожого використання засобів впливу на природне середовище від 18 травня 1977 р. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU77K02U>.

123. Johannesburg Principles on the Role of Law and Sustainable Development Adopted at the Global Judges Symposium held in Johannesburg, South Africa, on 18-20 August 2002. URL: <https://www.eufje.org/images/DocDivers/Johannesburg%20Principles.pdf>.

124. Гумін О. М. Адміністративно-правове забезпечення: поняття та структура. *Наше право*. 2014. № 4. С. 46–50.

125. Бойко В. Поняття та зміст адміністративно-правового забезпечення ефективності функціонування судової влади України. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 1/2020. С. 96–100. URL: <http://www.pgp-journal.kiev.ua/archive/2020/1/18.pdf>.

126. Прошутя І. Д. Адміністративно-правове забезпечення діяльності місцевих загальних судів в Україні. *Право і Безпека*. 2014. № 4. С. 64–70.

127. Водний кодекс від 06 червня 1995 р. № 213/95-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 24. Ст. 189.

128. Лісовий кодекс України від 21 січня 1994 р. № 3852-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1994 р. № 17. Ст. 443.

129. Баєва Л. В., Назаренко П. Г. Класифікація принципів судової влади в Україні: загальнотеоретичний аналіз. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Юриспруденція*. 2017. Вип. 28. С. 19–21. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_jur_2017_28_7.

130. Ігонін Р. В. Поняття адміністративно-правового забезпечення функціонування системи судів загальної юрисдикції. *Адвокат*. 2011. № 1. С. 36–40.

131. Бондар С. О. Організаційне забезпечення діяльності адміністративних судів. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. 2010. № 18. С. 588–596.

132. Борко А. Л. Поняття і основні риси адміністративно-правового забезпечення функціонування судової системи України. *Публічне право*. 2013. № 2. С. 71–77.

133. Гончаренко О. В. Основні принципи добору кандидатів на посаду судді. *Вісник Вищої ради юстиції*. 2012. № 1 (9). С. 21–32.

134. Махніцький О. І. Конституційно-правові принципи судової влади в Україні. *Актуальні проблеми держави і права*. 2014. Вип. 71. С. 79–87. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdp_2014_71_15.

135. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 № 2747-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 35–36, 37. Ст. 1358.

136. Лемак О. В Право на судовий захист: конституційно-правовий аспект: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.02. Харків, 2014. 23 с.

137. Личенко І. О. Судові органи як суб'єкти адміністративно-правового захисту законних інтересів громадян України у сфері власності. *Часопис Київського університету права*. 2012. № 2. С. 103–106.

138. Краснов Є.В. Актуальні проблемні теорії трудового права та права соціального забезпечення. Частина 2. *Актуальні проблеми теорії права соціального та забезпечення*. С. 314–328. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/5142/Krasnov%20%D0%84.%20V.%20%20Osoblivost%D1%96%20sudovogo%20zahistu%20prav.pdf?sequ>.

139. Шевчук С. Судовий захист прав людини. Практика Європейського суду з прав людини у контексті західної правової традиції. Вид. 3-тє. Київ: Реферат. 2010. 848 с.

140. Журавський О. А. Адміністративна юстиція як правовий інститут захисту прав суб'єктів податкових правовідносин: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Ірпінь, 2012. 217 с.

141. Рішення Кіровоградського окружного адміністративного суду від 29 грудня 2020 року. Справа № 340/3058/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94000604>.

142. Марченко О.О. Форми судового контролю в державному управлінні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2011. 168 с.

143. Добош З. А. Судовий контроль у сфері публічного управління в Україні: адміністративно-правове дослідження: дис. ... д-ра. юрид. наук: 12.00.07. Львів, 2024. 514 с.

144. Постанова ВСУ від 02 вересня 2024 року справа № 160/9394/24. Адміністративне провадження № К/990/30954/24. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/121330455>.

145. Новий висновок ВС у справі скасування висновку з оцінки впливу на довкілля щодо підсудності 29 вересня 2024. *Екологія, право, людина. Верховенство права для захисту довкілля.* URL: <https://epl.org.ua/announces/novyj-vysnovok-vs-u-spravi-skasuvannya-vysnovku-z-otsinky-vplyvu-na-dovkillya-shhodo-pidsudnosti/>.

146. Постанова ВСУ від 02 вересня 2024 року справа № 160/9394/24, адміністративне провадження № К/990/30954/24. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/121330455>.

147. Куян І. А. Адміністративна відповідальність за екологічні правопорушення : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2001. 18 с.

148. Постанова Менського районного суду Чернігівської області у справі № 738/1210/21 від 25 листопада 2021 р. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/10142084>.

149. Гуть Н. Ю. Захисна функція адміністративного процесу. *Юридичний бюлетень.* 2019. Вип. 11, Ч. 1. С. 268–274. URL: http://www.lawbulletin.oduvs.od.ua/archive/2019/11/part_1/36.pdf.

150. Завдання та мета роботи адміністративних судів. URL: https://adm.cv.court.gov.ua/sud2470/pro_sud/zavdnja/.

151. Жукова Є. О. Вектори оптимізації ефективності адміністративноправового забезпечення публічного адміністрування: матеріали наукового семінару (23 червня 2022 р.) / упоряд.: М. Ковалів, М. Гаврильців, Н. Лепіш. Львів, ЛьвДУВС, 2022. 315 с.

152. Шопіна І.М. Поняття та цілі публічного адміністрування в секторі безпеки і оборони. *Аналітично-порівняльне правознавство.* 2021. № 3. С.133–136.

153. Словник іншомовних слів / уклад. : С. М. Морозова, Л. М. Шкарапута. Київ: Наукова думка, 2000. 683 с.

154. Балабан С. М. Поняття ефективності адміністративно-правового регулювання. *Форум права*. 2014. № 1. С. 14–18. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2014_1_4.pdf.

155. Наступні кроки судової реформи: які вони? URL: https://lb.ua/blog/pravo_justice/552223_nastupni_kroki_sudovoi_reformi_yaki.html.

156. Проєкт Концепції розвитку комунікаційної політики судової влади: Рада суддів України 04 травня 2023 р. URL: <https://rsu.gov.ua/uploads/article/risenna-rsu-no-18-vid-04052023-p-cdb623db90.pdf>.

157. Наступні кроки судової реформи: які вони? URL: https://lb.ua/blog/pravo_justice/552223_nastupni_kroki_sudovoi_reformi_yaki.html.

158. Як українська судова система працює під час війни. URL: <https://dejure.foundation/tpost/vsoov6dhy1-yak-ukrainska-sudova-sistema-pratsyu-pd-c>.

159. Костюк У. І. Адміністративно-правовий статус судових органів як суб'єктів захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія: «Юридичні науки»*. 2022. № 11 (57). С. 27–33.

160. Краснова Ю. А., Бузунко О. А. Гарантії реалізації права громадян України на судовий захист екологічних прав. *Приватне та публічне право*. 2021. № 1. С. 28–32.

161. Окар-Балаж Я. І. Деякі питання визначення правового статусу особи у адміністративному праві. *Наше право*. 2015. № 2. С. 81–85.

162. Павлюк Н. М. Національна поліція України як суб'єкт адміністративно-правового захисту права власності: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2019. 251 с.

163. Костюк У. І. Судові органи в системі гарантування права на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні. *Стратегія екологічної безпеки*

України: соціально-економічний та правовий вимір: збірник матеріалів II Міжнародної науково-практичної конференції (Львів, 19 травня 2023 р.). Львів, 2023. С. 97–100.

164. Словник іншомовних слів / уклад.: С. М. Морозов, Л. М. Шкарапута. Київ: Наук. думка, 2000. 680 с.

165. Бандурка О. О. Управління державною податковою службою в Україні: організаційно-правові аспекти: монографія. Харків: Вид-во НУВС, 2005. 506 с.

166. Хряпинський А. П. Адміністративно-правовий статус державної будівельно-архітектурної інспекції України. *Право і безпека*. 2012. № 5 (47). С. 110–116.

167. Державне управління в Україні: навчальний посібник / [за заг. ред. В. Б. Авер'янова]. Київ: Вид-во ТОВ «СОМІ», 1999. 265 с.

168. Куліш А. М. Організаційно-правові засади функціонування правоохоронної системи України : монографія. в 2-х ч. ч. 1. Суми: Вид-во Сумського державного університету. 2007. 220 с.

169. Антипова І. Л. Адміністративно-правовий статус вищих спеціалізованих судів в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : спец.: 12.00.07. Київ, 2021. 245 с.

170. Сараскіна Т. В. Організаційно-правові засади діяльності податкової міліції в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2000. С. 73–74.

171. Музичук О. М. Уточнення сутності категорії «правовий статус» суб'єкта адміністративно-правових відносин та його елементного складу. *Форум права*. 2008. № 1. С. 316–321.

172. Коломоець Т. О. Адміністративне право України. Академічний курс: підруч. Київ: Юрінком Інтер, 2011. 576 с.

173. Волкова Л. М. Адміністративно-правовий статус органів та установ правосуддя в Україні. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2017. Вип. 1(16). Т. 2. С. 83-85.

174. Ващук О. М. Конституційно-правовий статус громадських організацій України. *Держава і право : зб. наук. праць*. 2003. Вип. 22. С. 320–326.

175. Лебідь Н. В. Адміністративно-правовий статус державних інспекцій в Україні: дис... канд. юрид. наук: 12.00.07. Національний ун-т внутрішніх справ. Х., 2004. 202 с.

176. Стародубцев А. А. Організаційно-правові питання діяльності інспекцій особового складу щодо зміцнення законності і дисципліни в органах внутрішніх справ: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків, 1999. 185 с.

177. Пономаренко Г. О. Поняття та особливості освітніх послуг, які надаються державними вищими навчальними закладами. *Вісник Харківського національного ун-ту внутрішніх справ*. 2009. Вип. 46. С. 4–11.

178. Олефіренко Н. Адміністративно-правовий статус адміністративного суду в Україні. *Слово Національної школи суддів України*. 2013. № 3 (4). С. 152–155.

179. Чеботарьова Ю. А. Правовий статус засуджених до позбавлення волі: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2005. 22 с.

180. Діткевич І. І. Адміністративна процесуальна правосуб'єктність: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків : ХНУВС, 2011. 21 с.

181. Державне управління проблеми адміністративно-правової теорії та практики / за заг. ред. В. Б. Авер'янова. Київ, 2003. 384 с.

182. Менджул М.В. Судовий захист прав та інтересів громадян. Ужгород: Видавництво Олександри Гаркуші, 2013. 212 с.

183. Авдєєнко А.В. Система юридичних гарантій забезпечення діяльності судів. *Форум права*. 2014. № 2. С. 6–11.

184. Тарнавська М. І. Проблемні аспекти права на позов у справах про захист екологічних прав і довкілля. *Форум права*. 2017. № 4. С. 254–261. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2017_4_41.pdf.

185. Аналітичний звіт з дотримання екологічних прав громадян в рамках Проєкту «Екологізація демократії участі: захист екологічних прав України»,

що фінансується Міністерством закордонних справ Нідерландів в рамках програми МАТРА та впроваджується Міжнародною благодійною організацією «Екологія – Право – Людина» у партнерстві з Громадською організацією «Мережа захисту національних інтересів «АНТС»». 2021. 53 с.

186. Андрусяк В. Г. Правозахисна функція сучасної держави (на прикладі інституту прокуратури): загальнотеоретичне дослідження: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Одеса, 2015. 20 с.

187. Словник української мови: [в 11 т.] / АН Української РСР, Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні; редкол.: І. К. Білодід (голова) [та ін.]. Київ: Наук. думка, 1970–1980. Т. 5 : Н-О / ред. тому: В. О. Винник, Л. А. Юрчук. 1974. 840 с.

188. Смокович М.І. Визначення юрисдикції адміністративних судів та розмежування судових юрисдикцій : монографія. Київ: Юрінком-Інтер, 2012. 304 с.

189. Калашник О. А. Правовий статус місцевих загальних судів в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10. Одеса, 2021. 28 с.

190. Попадинець Г. О. Сутність, зміст та основні ознаки судової влади. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2021. № 4. С. 114–117.

191. Kostiuk U. Peculiarities of the administrative and legal status of judicial bodies as subjects of protection of the citizens right of an environment safe for life and health in Ukraine. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія «Юридичні науки». 2023. № 4 (40). С. 103–110.

192. Словник української мови: [в 11 т.] / АН Української РСР, Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні; редкол.: І. К. Білодід (голова) [та ін.]. Київ : Наук. думка, 1970–1980. Т. 10: Т–Ф/ ред. тому: А. А. Бурячок, Г. М. Гнатюк. 1979. 658 с.

193. Пенцов М. В. Функції судової влади в Україні та країнах СНД. *Форум права*. 2014. № 2. С. 358–363. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2014_2_63.pdf.

194. Подоляк Е.Б. Основні завдання, функції та принципи адміністративного судочинства в судах загальної юрисдикції. *Наукові записки*

Львівського університету бізнесу та права. Серія юридична. 2019. Вип. № 22. С. 86-92. URL: <https://nzlubp.org.ua/index.php/journal/issue/view/6/22-2019-pdf>.

195. Скрипнюк В. Функції правосуддя в структурі державної влади в Україні. *Юридична Україна.* 2005. № 2 (26). С. 70–76.

196. Ладиченко В. В. Потьомкін С. О. Поняття і суть судового контролю за виконанням судових рішень. *Часопис Київського університету права.* 2023. № 3. С. 190–198.

197. Суховій М. М. Правовий статус інституту судової влади у контексті судово-правової реформи в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10. Львів, 2012. 240 с.

198. Лепіш Н. Я., Павлович-Сенета Я. П. Особливості правового статусу суду. *Юридичний електронний журнал.* 2022. № 5. С. 389–392.

199. Корчинський О. Принципи адміністративного судочинства як основа захисту прав людини і громадянина. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки.* 2017. № 876. С. 151–156.

200. Авер'янов В. Понятійно-термінологічні новели кодексу адміністративного судочинства України: дискусійні проблеми. *Право України.* 2011. № 4. С. 12–38.

201. Поняття та значення принципів адміністративного права URL: <https://testderz.com/zno-pravo/admin-law-lecture/%D0%BF%D0%BE%D0%BD%D1%8F%D1%82%D1%82%D1%8F-%D1%82%D0%B0-%D0%B7%D0%BD%D0%B0%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F-%D0%BF%D1%80%D0%B8%D0%BD%D1%86%D0%B8%D0%BF%D1%96%D0%B2-%D0%B0%D0%B4%D0%BC%D1%96%D0%BD%D1%96/>.

202. Будзик Б. Мета, завдання та принципи адміністративного судочинства на сучасному етапі реформування судової системи України. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки.* 2017. № 884. 88–92.

203. Мілієнко О. А. Принципи адміністративного судочинства. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Юридичні науки*. 2016. Випуск 1. Том 3. С. 48–51.

204. Гриньова К. Боротьба зі змінами до КАС. *Закон і бізнес*. № 5 (1251). 30.01-0502. 2016. URL: https://zib.com.ua/ua/print/121308-nova_redakciya_kodeksu_administrativnogo_sudochinstva_postav.html.

205. Ковалів М. В., Єсімов С. С., Лозинський Ю. Р. Правове регулювання правоохоронної діяльності: навчальний посібник. Львів: ЛьвДУВС, 2018. 365 с.

206. Єсімов С. С. Правове регулювання застосування інформаційних технологій для формування довіри до органів державної влади. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. 2015. Вип. 1. С. 173–184.

207. Щерблюк О.В. Організаційні основи судоустрою в Україні: дис. ... канд.. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2021. 253 с.

208. Миколаєць А. П. Зміст та структура адміністративно-правового статусу статусу суб'єктів взаємодії держави та громадськості. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2022. Вип. № 3. С. 36–41.

209. Про судоустрій та статус суддів: Закон України від 02 червня 2016р. № 1402-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 31. Ст. 7.

210. Панчишин А. В. Поняття, ознаки та структура категорії «правовий статус». *Часопис Київського університету права*.. 2010. № 2. С. 95–98.

211. ДСА України оприлюднила статистику про стан здійснення правосуддя у 2022 році в умовах воєнного стану. URL: <https://court.gov.ua/press/news/1384043/>.

212. Спеціалізація, територіальність та інстанційність в організації системи судів України. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2005. №9. С. 82–91. URL: <https://pravo.org.ua/spetsializatsiya-terytorialnist-ta-instantsijnist-v-organizatsiyi-systemy-sudiv-ukrayiny/>.

213. Рішення Європейського суду з прав людини від 16 липня 1971 року, судова справа «Ringeisen v. Austria (Merits)». Application № 2614/65. URL: <https://www.legal-tools.org/doc/ff864c/pdf/>.

214. Рішення Європейського суду з прав людини від «Sacilor-Lormines v. France» від 9 листопада 2006 року. Application № 65411/01. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-77947%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-77947%22]}).

215. Рішення Європейського суду з прав людини від 28 березня 2002 року, судова справа «Stafford v. the United Kingdom». Application № 46295/99. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/docx/?library=ECHR&id=001-60486&filename=CASE%20OF%20STAFFORD%20v.%20THE%20UNITED%20KINGDOM.docx&logEvent=False>.

216. Монреальська універсальна декларація про незалежність правосуддя 1983 року. Перша світова конференція по незалежності правосуддя, Монреаль, 1983 р. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU83323>.

217. Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки від 17 листопада 2010 року № CM/Rec (2010) 12. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a38#Text.

218. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України про офіційне тлумачення положень частин першої, другої статті 126 Конституції України та частини другої статті 13 Закону України «Про статус суддів» (справа про незалежність суддів як складову їхнього статусу) від 1 грудня 2004 року № 19-рп/2004. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v019p710-04#Text>.

219. Рішення Конституційного суду України у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України «Про запобігання корупції», Кримінального кодексу України від 27 жовтня 2020 року № 13-р/2020. Справа № 1-24/2020(393/20). URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/489468__660999.

220. Меморандум про взаємодію і співпрацю представників системи правосуддя України від 27 квітня 2018 р. URL: http://nsj.gov.ua/files/1530773317mem2018_.pdf.

221. Новий тлумачний словник української мови(у трьох томах). том 1, А–К / Укладачі: В. В. Яременко, О. М. Сліпушко. Київ, Вид-во «АКОНІТ», 2006. 926 с.

222. Головань М. С. Компетенція і компетентність: досвід теорії, теорія досвіду. *Вища освіта України*. 2008. № 3. С. 23–30. <https://core.ac.uk/download/pdf/324272272.pdf>.

223. Скакун О. Ф. Теорія держави і права. Харків: Еспада, 2005. 840 с.

224. Виконавча влада і адміністративне право / В. Б. Авер'янов, О. Ф. Андрійко, Ю. П. Битяк, Н. В. Кізіма, В. Л. Коваленко; за ред. В. Б. Авер'янов. Київ: ІнЮре. 2002. 668 с.

225. Сухонос В. В. Теорія держави і права: навчальний посібник. Суми: «Університетська книга», 2005. 536 с.

226. Поняття компетенції державного органу. *Часопис Київського університету права*. 2009. № 4. С. 192–197.

227. Про конституційний суд: закон України від 13.07.2017 № 2136-VIII *Відомості Верховної Ради України*. 2017 р., № 35. Ст. 376.

228. Гриценко І. С., Погорецький М. А. Судова влада в Україні: до визначення поняття. *Право і суспільство*. 2012. № 2. С. 23–27.

229. Державне управління: теорія і практика / за заг. ред. В. Б. Авер'янова. Київ: Юрінком Інтер, 1998. 271 с.

230. Джафарова М. В. Загальна характеристика повноважень адміністративного суду як суб'єкта відправлення правосуддя в адміністративних справах. *Право та державне управління*. 2021. № 1. С. 77–82.

231. Гусаров К. В. Функціональні повноваження суду в стадії розгляду цивільної справи та проблема заочного рішення. *Українське право*. 2004. № 1(17). С. 136–143.

232. Корольов Ю. О. Сутність правового механізму реалізації адміністративно-правового статусу службовців Національного банку України. *Право і суспільство*. 2013. № 4. С. 124–133. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pis_2013_4_24.

233. Демидова М. О. Принципи реалізації адміністративно-правового статусу суб'єктів публічного адміністрування. *Право і суспільство*. 2019. № 5, Частина 2. С. 31–36.

234. Єгорова В. С. Гарантії діяльності суддів судів загальної юрисдикції. Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». *Політологія. Соціологія. Право*. 2012. № 1. С. 135–139. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKPI_soc_2012_1_26.

235. Іщук Д. О. Гарантії реалізації адміністративно-правового статусу національного антикорупційного бюро України. *Порівняльно-аналітичне право*. 2020. № 1. С. 324–327. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/35838/1/%d0%93%d0%90%d0%a0%d0%90%d0%9d%d0%a2%d0%86%d0%87%20%d0%a0%d0%95%d0%90%d0%9b%d0%86%d0%97%d0%90%d0%a6%d0%86%d0%87.pdf>.

236. Іщук Д. О. До характеристики гарантій реалізації адміністративно-правового статусу Спеціалізованої антикорупційної прокуратури. *Право та державне управління*. 2020. №1 том 1 С. 50–55.

237. Костюк У. І. Реалізація судовими органами адміністративно-правового захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні. *Наукові інновації та передові технології*. 2024. № 6 (34). С. 574–580.

238. Про Вищу раду правосуддя: Закон України від 21 грудня 2016 р. № 1798-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 7–8. Ст. 6.

239. Рішення Дніпропетровського окружного адміністративного суду від 20 квітня 2021 року у справі № 160/16289/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97207909#>.

240. Рішення Волинського окружного адміністративного суду від 01 вересня 2020 року у справі № 140/6524/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91476880>.

241. Рішення Полтавського окружного адміністративного суду від 03 лютого 2021 року у справі № 440/4964/20 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94595565>.

242. Рішення Тернопільського окружного адміністративного суду від 27 серпня 2021 у справі №500/3337/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/99387709>.

243. Рішення Одеського окружного адміністративного суду від 16 червня 2023 року у справі № 420/18739/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111593396>.

244. Постанова Золотоніського міськрайонного суду Черкаської області від 23 квітня 2019 року у справі № 695/822/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/81385579>.

245. Постанова Криворізького районного суду Дніпропетровської області від 03 січня 2019 року у справі № 177/3/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/79964380>.

246. Постанова Романівського районного суду Житомирської області від 18 січня 2019 р. у справі № 290/39/19 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/79352744>.

247. Постанова Чечельницького районного суду Вінницької області 14 травня 2019 року у справі № 151/309/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/81740887>.

248. Денисюк І. І. Суд як орган, уповноважений розглядати справи про екологічні адміністративні правопорушення: окремі аспекти. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*, 2017. Серія ПРАВО. Випуск 46. Том 1. С. 124–129.

249. Кравець Я. В. Екологічні суди: порівняльно-правовий аналіз. Одеса, 2018. 30 с. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/items/520aea65-359a-4252-9b54-65f0c496c476>.

250. Code de justice administrative Version consolidée au 9 avril 2018. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do;jsessionid=2BE8BA95C4AD54001358CFFADCC95AD7.tplgfr22s_2?cidTexte=LEGITEXT000006070933&dateTexte=20180429.

251. Решота В. В. Європейські стандарти адміністративної юстиції. *Державне управління: теорія та практика*. 2006. № 1. URL: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/Dutp/2006-1/txts/POLITICHNI/06rvvsaj.pdf>.

252. Рой О. В. Правові акти суб'єктів владних повноважень як предмет публічно-правового спору: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2019. 269 с.

253. Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля (Орхуська Конвенція) від 25 червня 1998 р.: Міжнародний документ ООН від 25 червня 1998 р. (ратифікований Законом України від 6.07.1999 р. № 832-XIV). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_015#Text.

254. Панкевич О., Гаврильців М. Концепція захисту екологічних прав у практиці Страсбурзького суду: деякі загальнотеоретичні та філософсько-правові аспекти. *Право України*. 2023. № 6. С. 51–68.

255. Environment and human rights: Recommendation 1614 (2003) adopted by the Parliamentary Assembly on 27 June 2003. URL: <https://pace.coe.int/en/files/17131/html>.

256. Drafting an additional protocol to the European Convention on Human Rights concerning the right to a healthy environment: Recommendation 1885 (2009) adopted by the Parliamentary Assembly on 19 June 2010. URL: <https://pace.coe.int/pdf/c5fadc497c76ebe5bdd3077f831b0d2cf42c375a5367f3fe5c98e085c077326d?title=Doc.%2012298.pdf>.

257. Anchoring the right to a healthy environment: need for enhanced action by the Council of Europe: Recommendation 2211 (2021) adopted by

the Parliamentary Assembly on 29 September 2021. URL: <https://pace.coe.int/en/files/29501/html>.

258. Юсупов В. А., Ченшова Н. В. Міжнародний досвід судового захисту екологічних прав громадян: сучасний стан. *Часопис Київського університету права*. 2021. № 2. С. 246–249.

259. Ганна Вронська Питання охорони довкілля в практиці ЄСПЛ та їх вплив на судову практику в Україні. *Судово-юридична газета*. 24 червня 2020. URL: <https://bit.ly/3i0GRLN>.

260. Рішення Європейського суду з прав людини «Powell and Rayner v. The United Kingdom» від 21 лютого 1990 р. Application № 9310/81. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57622>.

261. Рішення Європейського суду з прав людини «Lopez Ostra v. Spain» від 9 грудня 1994 р. Application № 16798/90. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_348#Text.

262. Рішення Європейського суду з прав людини «Дземюк проти України» від 04 вересня 2014 р. Application № 42488/02. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_a51#Text.

263. Рішення Європейського суду з прав людини «Guerra and Others v. Italy» від 19 лютого 1998 р. Application № 14967/89. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-58135%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-58135%22]}).

264. Рішення Європейського суду з прав людини «Hatton and others v. the United Kingdom» від 08 липня 2003 р. Application №36022/97. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/Eng?i=001-61188>.

265. Рішення Європейського суду з прав людини «Дубецька та інші проти України» від 10 лютого 2011 р. Application № 30499/03. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/SOO00205>.

266. Рішення Європейського суду з прав людини «Гримковська проти України» від 21 липня 2011 р. Application № 38182/03. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_729#Text.

267. Балюк Г. І. Екологічне право України. Конспект лекції у схемах (Загальна і Особлива частина): навч. посібник. Київ: Юрінком Інтер, 2006, 192 с.

268. Яцишин Р. В. Міжнародне екологічне судочинство. *Юридичний вісник*. 2011. № 3(20). С. 14–18.

269. Екологічне право України. Академічний курс: підручник / За заг. ред. Ю. С. Шемшученка. Київ: ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2005. 848 с.

270. Конвенція ООН з морського права від від 10 грудня 1982 р. URL: http://consultant.parus.ua/?doc=0005WDC64C#google_vignette.

271. Державні органи інших країн, що працюють у сфері екології, та перспективи їх співробітництва з Україною. URL: <https://komekolog.rada.gov.ua/uploads/documents/36762.pdf>.

272. Хартія Європейського Союзу про основоположні права від 7 грудня 2000 р. URL: <https://ccl.org.ua/posts/2021/11/hartiya-osnovnyh-prav-uevropejskogo-soyuzu/>.

273. Про збереження природних середовищ існування і дикої фауни та флори: Директива Ради Європейських Співтовариств 92/43/ЄЕС від 21 травня 1992 р. URL: https://online.budstandart.com/ua/catalog/doc-page.html?id_doc=67757.

274. Про відходи та про скасування деяких директив: Директива Європейського Парламенту і Ради 2008/98/ЄС від 19 листопада 2008 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_029-08#Text.

275. Про якість атмосферного повітря та чистіше повітря для Європи: Директива Європейського Парламенту та Ради 2008/50/ЄС від 21 травня 2008 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_950#Text.

276. Про збереження природних середовищ існування і дикої фауни та флори: Директива Ради 92/43/ЄЕС від 21 травня 1992 р. URL: https://online.budstandart.com/ua/catalog/doc-page.html?id_doc=67757.

277. Політика та право ЄС з питань, що стосуються довкілля / European Union Policy and Legislation on Environmental Matters URL: <https://www.greenmind.com.ua/images/meropriyatiya/EC-LEG-Textbook-UA.pdf>.

278. Марич Х.М. Кодифікація як форма систематизації екологічного законодавства України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 7/2020. С. 229–231.

279. Codice dell'ambiente. URL: <http://www.acquavaltellina.altervista.org/wp-content/files/codice-dellambiente.pdf>.

280. Commission nationale du débat public. URL: www.debatpublic.fr.

281. Панченко О. В, Проскура Т. Б. Кодифікація екологічного законодавства: світовий досвід та українські перспективи. *Молодий вчений*. 2017. № 3 (43). С. 549–554. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2017/3/128.pdf>.

282. Данилюк С. М. Екологічне законодавство України та ЄС. *Київський часопис права*. 2021. № 4. С. 154–159.

283. Italy's Strategy for Reforms: Ministry of Economy and Finance, May 2016 URL: http://www.dt.mef.gov.it/export/sites/sitodt/modules/documenti_it/analisi_programmazione/strategia_crescita/06062016_Italy_Strategy_for_Reforms.pdf.

284. Блавацька Д. А. Проблеми систематизації національного екологічного законодавства в контексті євроінтеграції. *Право та інновації*. 2016. № 4 (16). С. 78–85.

285. Лагойда Т. В. Стратегія ЄС в сфері забезпечення екологічних прав. *Забезпечення доступу до правосуддя і захисту прав*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Хмельницький, 23 квітня 2019 р.). Хмельницький, 2019. С. 327–332.

286. Муравйов В., Святун О. Захист прав людини в Європейському Союзі. *Право України*. 2011. № 6. С. 85–100.

287. Josef Souchop. How are the access to justice provisions implemented in Czech national law? URL: https://ec.europa.eu/environment/aarhus/pdf/conference_summary.pdf.

288. Halduskohtumenetluse seadustik Vastu võetud 27.01.2011, jõustumine 01.01.2012. URL: <https://www.riigiteataja.ee/akt/129062012056?leiaKehtiv>.

289. Helle Tegner Anker, Annika Nilsson. The role of courts in environmental law – Nordic perspectives. URL: https://law.pace.edu/sites/default/files/IJIEA/jciAnker-Nilsson_1JB%202-16_cropped.pdf.

290. Бузунько О. А. Зарубіжний досвід організації та функціонування екологічних судів. *Нове українське право*. 2021. Вип. 3. С. 294–299.

291. Бузунько О. А. Судовий захист екологічних прав в Україні. : дис. ... д-ра філософії в галузі 08 «Право» за спец. 081 «Право». Київ, 2023. 220 с.

292. Тихомирова Г. Є., Темирова-Хмикіна В. І., В'юшкова Є. С. Впровадження екологічних судів в Україні: зарубіжний досвід. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Право*. 2020. Вип. 20. С. 40–48.

293. . Pring G., Pring C., Greening Justice, Creating and Improving Environmental Courts and Tribunals, The Access Initiative, 2009. URL: <https://www.eufje.org/images/DocDivers/Rapport%20Pring.pdf>.

294. Robyn Eckersley, *The Green State*. Cambridge, 2004. 781 p.

295. Asian Judges: Green Courts and Tribunals, and Environmental Justice. *Law and Policy Reform*. 2010. №. 1. URL: <https://www.adb.org/sites/default/files/publication/27654/2010-brief-01-asian-judges.pdf>.

296. Pring, G. and Pring, C. *Environmental Courts & Tribunals: A Guide for Policy Makers*. United Nations Environment Programme. 2016. URL: <https://wedocs.unep.org/bitstream/handle/20.500.11822/10001/environmental-courtstribunals.pdf>.

297. Kowalska, S. The role of 'green' courts in shaping environmental justice in India and New Zealand. *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny I Socjologiczny*, 2023. № 85(3), 13–26.

298. Warnock C. Reconceptualising the Role of the New Zealand Environment Court. *Journal of Environmental Law*, 2014. Volume 26, Issue 3, 1. URL: <https://academic.oup.com/jel/article/26/3/507/408622>.

299. Environment Court of New Zealand. Website. URL: <https://environmentcourt.govt.nz/>.

300. He L., Qi X. Environmental Courts, Environment and Employment: Evidence from China. *Sustainability*. 2021. № 13 (11). URL: <https://www.webofscience.com/wos/woscc/fullrecord/WOS:000660695400001>.

301. Музичук О.М. Зарубіжний досвід організації діяльності судів та можливості його використання в Україні. *Наше право*. № 3, 2022. С. 227–233.

302. Domenico Amirante Environmental Courts in Comparative Perspective: Preliminary Reflections on the National Green Tribunal of India. *Pace Environmental Law Review*. Volume 29 Issue 2. 2012. P. 441–469. URL: <https://digitalcommons.pace.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1693&context=pehr>.

303. R. Sharma Green Courts in India: Strengthening Environmental Governance? *Law, Environment and Development Journal*. 2008. Vol. 4, № 1. P. 424. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1088732.

304. Ezio Costa Cordella. Los Tribunales Administrativos especiales en Chile. *Revista de Derecho*. 2014. Vol. XXVII, № 1. P. 151–167.

305. Crea los Tribunales Ambientales: Ley № 20600 del 28 de Junio de 2012. URL: <https://www.leychile.cl/Navegar?idNorma=1041361>.

306. Planning and Environment Court. Website: Queensland Courts. The State of Queensland. URL: <http://www.courts.qld.gov.au/courts/planning-and-environment-court>.

307. Land and Environment Court Act, 1979 (NSW), Section 20 (2). URL: <https://legislation.nsw.gov.au/inforce/8a083713-245b-4a4a-ccec-9bcf1a21101d/1979-204.pdf>.

308. Environmental Performance Index. URL: <https://epi.yale.edu/>.

309. Results Overview. Environmental Performance Index. URL: <https://epi.yale.edu/epi-results/2020/component/epi>.

310. Цілей сталого розвитку URL: <https://globalcompact.org.ua/tsilijstijjogo-rozvytku/>.

311. Про забезпечення конституційних прав громадян на безпечне для життя і здоров'я довкілля: Проект Закону України від 21.09.2021 р. № 6004-2. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/41111>.

312. Зауваження Головного юридичного управління апарату Верховної Ради України до проекту Закону України «Про забезпечення конституційних прав на безпечне для життя і здоров'я довкілля» (друге читання): Висновок Комітету з питань екологічної політики та природокористування від 25 січня 2023 року (протокол № 152). URL: <blob:https://itd.rada.gov.ua/27ab575d-c9ce-427b-8bd3-9ff94b2064f9>.

313. Мудра Ірина Незабаром відбудеться презентація проекту Стратегії розвитку системи правосуддя до 2029 року. Інтерв'ю – частина перша. 17 жовтня 2024. URL: <https://sud.ua/uk/news/publication/313227-irina-mudraya-vskore-sostoitsya-prezentatsiya-proekta-strategii-razvitiya-sistemy-pravosudiya-do-2029-goda-intervyu-chast-pervaya>.

314. Правосуддя майбутнього: у Комісії обговорили добір та призначення суддів. URL: <https://vkksu.gov.ua/news/pravosuddya-maybutnogo-u-komisiyi-obgovoryly-dobir-ta-pryznachennya-suddiv>.

315. ВРП: У січні-жовтні 2024 року було звільнено 241 суддю. URL: <https://yur-gazeta.com/golovna/vrp-u-sichnizhovtni-2024-roku-bulo-zvilнено-241-suddu.html>.

316. ДСА України оприлюднила інформацію про зруйновані й пошкоджені суди станом на 10 січня 2024 року. URL: <https://dsa.court.gov.ua/dsa/pres-centr/news/1539038/>.

317. Аналітична довідка про пошкоджені та зруйновані приміщення судів внаслідок збройної агресії РФ та їх відновлення станом на 4 листопада 2024 року 05 листопада 2024. URL: <https://dsa.court.gov.ua/dsa/pres-centr/news/1696315/>.

318. Стратегія розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 року: Указ Президента України від 11 червня 2021 року № 231/2021. *Офіційний вісник Президента України*. 2021. № 17. Ст. 29.

319. Краснова Ю. Проблеми забезпечення права на екологічну безпеку в національних судах України та шляхи їх вирішення. *Судовий захист природного довкілля та екологічних прав*: Збірник матеріалів Міжнародного судового форуму (м. Київ, 7 листопада 2019 року). Київ, 2019. 192 с.

320. Доступ до правосуддя в галузі охорони довкілля: практичний посібник / Алексєєва Є. А., Левіна Г. М., Шуміло О. М., Шутяк С. В., Кравченко О. В.; Міжнародна благодійна організація «Екологія–Право–Людина». Львів: Норма, 2015. 144 с.

321. Don C Smith Environmental courts and tribunals: changing environmental and natural resources law around the globe. *Journal of Energy & Natural Resources Law*. 2018. № 36:2. P. 137–140. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/02646811.2018.1446404>.

322. Environmental Courts & Tribunals: A Guide for Policy Makers: United Nations Environment Programme here-in- after referred to as UN Environment. 2016. 142 p. URL: <https://www.ajne.org/sites/default/files/resource/publications/7182/unep-ects-guide.pdf>.

323. Єдаменко С. Досвід створення екологічних судів у Чилі. *Україна і світ*. 2020. № 6. С.271–277.

324. Рішення Окружного адміністративного суду міста Києва від 07 листопада 2018 року у справі № 826/9175/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/78228021>.

325. Постанова Шостого апеляційного адміністративного суду від 11 червня 2019 року у справі № 826/9175/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/82470054#>.

326. Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 26 лютого 2020 року по справі №826/9175/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87963333>.

327. Єрмолаєва Т. В. Проблеми доступу до правосуддя при захисті екологічних прав. *Проблеми законності*. 2017. Вип. 137. С. 92–100.

328. Річний звіт МБО «Екологія-Право-Людина» 2024 р URL: https://epl.org.ua/wp-content/uploads/2016/12/EPL_annual_report_2023.pdf.

329. Ухвала Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 20 червня 2018 року у справі № 910/8122/17. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/74899142>.

330. Яценко С. С. Екологічне право громадян України на оскарження у судовому порядку рішень, дій або бездіяльності органів публічної адміністрації *Системи галузей права в умовах глобальних екологічних викликів*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (Київ, 27 листопада 2020 р.). Наук. ред. В. А. Устименко. НАН України. ДУ «Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Макутова НАН України». Київ, 2020. С. 195–198.

331. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини). Міжнародний документ, Протокол від 04 листопада 1950.й URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.

332. Рішення Європейського суду з прав людини «Collectif national d'information et d'opposition à l'usine Melox – Collectif Stop Melox et Mox v. France» від 12 червня 2007 р. Application № 75218/01. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:\[%22001-80983%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-80983%22]}).

333. Личенко І. О. Захист законних інтересів громадян України у сфері власності засобами адміністративного права: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Львів, 2015. 483 с.

334. Костюк У. І., Личенко І. О. Судовий контроль за діяльністю органів публічного управління у довіклевій сфері. *Стратегія екологічної безпеки*

України: соціально-економічний та правовий вимір: збірник матеріалів III Міжнародної науково-практичної конференції (Львів, 17 травня 2024 р.). м. Львів, 2024. С. 83–85.

335. Костюк У. І. Адміністративно-правові основи забезпечення діяльності судових органів як суб'єктів захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні. *Стратегія екологічної безпеки України: соціально-економічний та правовий вимір*: збірник матеріалів III Міжнародної науково-практичної конференції (Львів, 17 травня 2024 р.). Львів, 2024. С. 80–82.

336. Костюк У. І. Реалізація судовими органами захисту довкілевих прав громадян України. *Адвокатура в умовах сучасних змін*: збірник матеріалів IV Міжнародної науково-практичної конференції (Львів, 20 жовтня 2023 р.). Львів, 2023. С. 123–125.

ДОДАТКИ

Додаток А

**СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗДОБУВАЧКИ
ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ****1. Наукові праці, в яких відображено основні наукові результати дисертації****1.1 Статті у наукових виданнях, включених на дату опублікування до
переліку наукових фахових видань України**

1. Личенко І. О., Костюк У. І., 2021а. Правове регулювання діяльності адвоката в країнах Європейського Союзу. *Журнал східноєвропейського права*. № 89. С. 31–36. (Особистий внесок: здійснено аналіз правового забезпечення діяльності адвокатури Європейського Союзу, ідентифіковано найважливіші ознаки правового регулювання діяльності адвокатів, що спільні для усіх держав-членів Європейського Союзу).

2. Костюк У. І., 2022а. Сучасний стан адміністративно-правового забезпечення діяльності судових органів як суб'єктів захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія «Юридичні науки». № 3 (35). С. 289–296.

3. Костюк У. І., 2022б. Адміністративно-правовий статус судових органів як суб'єктів захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. Серія: «Юридичні науки». № 11 (57). С. 27–33.

4. Kostiuk U., 2023а. Modern principles of administrative and legal support for the activities of judicial bodies as subjects of protection of the right of citizens to an environment safe for life and health in Ukraine. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія «Юридичні науки». № 3 (39). С. 88–95 (Сучасні принципи адміністративно-правового забезпечення діяльності органів юстиції як суб'єктів захисту права громадян на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні).

5. Kostiuk U., 2023б. Peculiarities of the administrative and legal status of judicial bodies as subjects of protection of the citizens right of an environment safe for life and health in Ukraine. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Юридичні науки»*. № 4 (40). С. 103–110.

6. Костюк У. І., 2024а. Реалізація судовими органами адміністративно-правового захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні. *Наукові інновації та передові технології*. № 6 (34). С. 574–580.

1.2 Статті у наукових періодичних виданнях зарубіжних держав

7. Kostiuk U., 2023в. Udicial bodies as subjects of the protection of the rights of citizens of Ukraine to a safe environment for life and health in Ukraine: administrative and legal aspect. *Visegrad Journal on Human Rights*. № 2. Р. 69–76 (*Судові органи як суб'єкти захисту прав громадян України на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні: адміністративно-правовий аспект*).

2. Публікації, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

8. Костюк У. І., 2021а. Посилення гарантування права на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні. *Адвокатура в умовах сучасних змін: збірник матеріалів II Міжнародної науково-практичної конференції* (Львів, 22 жовтня 2021 р.). С. 125–128.

9. Личенко І. О., Костюк У. І., 2021б. Правове забезпечення адвокатської діяльності в країнах Європейського Союзу. *Адвокатура в умовах сучасних змін: збірник матеріалів II Міжнародної науково-практичної конференції* (Львів, 22 жовтня 2021 р.). С. 128–132 (*Особистий внесок: проаналізовано нормативно-правову основу адвокатської діяльності в країнах Європейського Союзу та представлено її особливості*).

10. Личенко І. О., Костюк У. І., 2022а. Забезпечення екологічної безпеки в умовах проведення земельної реформи. *Стратегія екологічної безпеки України: соціально-економічний та правовий вимір: збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції* (Львів, 20 травня 2022 р.). С. 85–87 (*Особистий внесок: здійснено аналіз впливу земельної реформи на стан екологічної безпеки в Україні*).

11. Костюк У. І., 2022в. Діяльність судових органів щодо захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля. *Стратегія екологічної безпеки України: соціально-економічний та правовий вимір: збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції* (Львів, 20 травня 2022 р.). С. 173–176.

12. Костюк У. І., 2022г. Сучасні проблеми екологічної безпеки: правовий аспект. *The XXII International Scientific and Practical Conference «Multidisciplinary academic research, innovation and results»: collection of materials of the international scientific and practical conference* (Prague, Czech Republic, June 07 – 10, 2022). С. 266–268.

13. Костюк У. І., 2022г. Теоретико-правовий аналіз адміністративно-правового забезпечення діяльності судових органів як суб'єктів захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні. *Адвокатура в умовах сучасних змін: збірник матеріалів III Міжнародної науково-практичної конференції* (Львів, 21 жовтня 2022 р.). С. 107–111.

14. Личенко І. О., Костюк У. І., 2022б. Зміст адміністративно-правового забезпечення діяльності судових органів як суб'єктів захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні. *Адвокатура в умовах сучасних змін: збірник матеріалів III Міжнародної науково-практичної конференції* (Львів, 21 жовтня 2022 р.). С. 112–116. (Особистий внесок: представлено аналіз нормативно-правових актів, які лежать в основі адміністративно-правового забезпечення діяльності судових органів як суб'єктів захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні, рішень ЄСПЛ, судової практики).

15. Костюк У. І., 2023г. Судові органи в системі гарантування права на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні. *Стратегія екологічної безпеки України: соціально-економічний та правовий вимір: збірник матеріалів II Міжнародної науково-практичної конференції* (Львів, 19 травня 2023 р.). С. 97–101.

16. Костюк У. І., Личенко І. О., 2023а. Система публічного управління в екологічній сфері: зміни періоду війни. *Стратегія екологічної безпеки України: соціально-економічний та правовий вимір: збірник матеріалів II Міжнародної науково-практичної конференції* (Львів, 19 травня 2023 р.). С. 101–104. (Особистий внесок: представлено аналіз особливостей впливу війни на систему публічного управління в екологічній сфері).

17. Костюк У. І., 2023 г. Реалізація судовими органами захисту довкілевих прав громадян України. *Адвокатура в умовах сучасних змін: збірник матеріалів IV Міжнародної науково-практичної конференції* (Львів, 20 жовтня 2023 р.). С. 123–125.

18. Личенко І. О., Костюк У. І., 2023б. Ознаки правового регулювання діяльності адвокатів Європейського Союзу. *Адвокатура в умовах сучасних змін: збірник матеріалів IV Міжнародної науково-практичної конференції* (Львів, 20 жовтня 2023 р.). С. 133–135 (Особистий внесок: представлено ознаки правового регулювання діяльності адвокатів держав-членів Європейського Союзу).

19. Костюк У. І., 2024б. Адміністративно-правові основи забезпечення діяльності судових органів як суб'єктів захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні. *Стратегія екологічної безпеки України: соціально-економічний та правовий вимір: збірник матеріалів III Міжнародної науково-практичної конференції* (Львів, 17 травня 2024 р.). С. 80–82.

20. Костюк У. І., Личенко І. О., 2024 Судовий контроль за діяльністю органів публічного управління у довкілєвій сфері. *Стратегія екологічної безпеки України: соціально-економічний та правовий вимір: збірник матеріалів III Міжнародної науково-практичної конференції* (Львів, 17 травня 2024 р.). С. 83–85. (Особистий внесок: проаналізовано поняття, особливості судового контролю за діяльністю органів публічного управління у довкілєвій сфері).

21. Костюк У. І., 2024в. Реалізація судовими органами захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні. *Адвокатура в умовах сучасних змін: збірник матеріалів V Міжнародної науково-практичної конференції* (Львів, 18 жовтня 2024 р.). С. 96–98.

Апробація результатів роботи

№ з/п	Тип конференції	Назва конференції	Місце і дата проведення	Форма участі
1.	Міжнародна науково-практична конференція	Адвокатура в умовах сучасних змін <i>(II Міжнародна науково-практична конференція)</i>	м. Львів, 22 жовтня 2021 р.	очно
2.	Міжнародна науково-практична конференція	Стратегія екологічної безпеки України: соціально-економічний та правовий вимір	м. Львів, 20 травня 2022 р.	заочно
3.	Міжнародна науково-практична конференція	«Multidisciplinary academic research, innovation and results» <i>(The XXII International Scientific and Practical Conference)</i>	Prague, Czech Republic, June 07 – 10, 2022	заочно
4.	Міжнародна науково-практична конференція	Адвокатура в умовах сучасних змін <i>(III Міжнародна науково-практична конференція)</i>	м. Львів, 21 жовтня 2022 р.	очно
5.	Міжнародна науково-практична конференція	Стратегія екологічної безпеки України: соціально-економічний та правовий вимір <i>(II Міжнародна науково-практична конференція)</i>	м. Львів, 19 травня 2023 р.	очно
7.	Міжнародна науково-практична конференція	Адвокатура в умовах сучасних змін	м. Львів, 20 жовтня 2023 р.	очно

		<i>(IV Міжнародна науково-практична конференція)</i>		
8.	Міжнародна науково-практична конференція	Стратегія екологічної безпеки України: соціально-економічний та правовий вимір <i>(III Міжнародна науково-практична конференція)</i>	м. Львів, 17 травня 2024 р.	очно
9.	Міжнародна науково-практична конференція	Адвокатура в умовах сучасних змін <i>(V Міжнародна науково-практична конференція)</i>	м. Львів, 18 жовтня 2024 р.	очно

АНКЕТА

щодо діяльності судових органів як суб'єктів адміністративно-правового захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні

(у опитуванні прийняли участь 400 осіб у віці від 18 до 70 років, які мають вищу, фахову передвищу, професійну (професійно-технічну), повну загальну середню освіту з Львівської, Закарпатської, Тернопільської та Київської областей (по 100 осіб з кожної області))

№ з/п	Зміст заданого респонденту запитання	Отримана відповідь	Кількість респондентів, які обрали відповідь	Частка респондентів, які обрали відповідь у %
1.	Чи вважаєте Ви систему адміністративно-правового захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні ефективною?	а) так	102	25,5
		б) ні	162	40,5
		в) вона потребує незначного реформування	46	11,5
		г) вона потребує суттєвого реформування	90	22,5
2.	Діяльність яких суб'єкти адміністративно-правового захисту	б) судових органів	174	43,5
		в) органів публічного управління	74	18,5

	права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні є найефективнішою?	г) громадських природоохоронних організацій	52	13
		г) громадян	100	25
3.	Які першочергові заходи потрібні для посилення адміністративно-правового захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні?	а) удосконалення чинного законодавства про охорону навколишнього середовища	122	30,5
		б) посилення відповідальності за докільлеві адміністративні правопорушення	76	19
		в) покращення правозастосовної практики щодо попередження протиправної діяльності органів публічного управління у довкіллевій сфері	124	31
		г) покращення правозастосовної	78	19,5

		практики щодо припинення протиправної діяльності органів публічного управління у довкіллевій сфері та покарання винних		
4.	Чи вважаєте Ви судові органи ефективним суб'єктом адміністративно-правового захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні?	а) так	172	43
б) ні		42	10,5	
в) за умови покращення законодавства, що визначає їх правовий статус		116	29	
		г) за умови покращення матеріального й організаційного забезпечення їх діяльності	70	17,5
5.	Які зміни потрібно впровадити у судовій системі задля посилення судового захисту права громадян на	а) удосконалення законодавства, що визначає правовий статус судових органів у довкіллевій сфері	84	21

	безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні?	б) покращення матеріального й організаційного забезпечення їх діяльності	58	14,5
		в) створення системи екологічних судів	148	37
		г) запровадження спеціалізації суддів, що розглядають справи, які стосуються судового захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні	110	27,5
б.	Чи доцільним є створення в Україні екологічного суду?	а) так	202	50,5
		б) ні	48	12
		в) створення цього суду можливе після завершення війни в Україні	54	13,5
		г) можливе впровадження спеціалізації окремих суддів у	96	24

		екологічній сфері без створення спеціальних судових інституцій		
7.	Чи достатніми є інструменти судового контролю у довкіллевій сфері?	а) так	92	23
		б) ні	182	45,5
		в) потребують покращення	114	28,5
		г) судовий контроль у цій сфері непотрібний	12	3
8.	Які чинники найбільш негативно впливають на якість судового контролю у довкіллевій сфері?	а) відсутність визначення поняття та адміністративно- правових засад застосування судового контролю у КАС України	154	38,5
		б) відсутність інструментів забезпечення виконання окремих ухвал суддів щодо реалізації судового контролю у довкіллевій сфері	112	28

		в) відсутність механізмів притягнення до відповідальності органів публічного управління та їхніх посадових осіб за результатами застосування інструментів судового контролю у довкіллевій сфері	118	29,5
		г) судовий контроль у цій сфері непотрібний	16	4
9.				
9.	Чи потрібним є розширення прав громадських організацій щодо судового захисту правових можливостей громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні?	а) так	346	86,5
		б) ні	30	7,5
		в) громадські організації не повинні бути залученими до судового захисту правових можливостей громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні	12	3

		г) потрібно зменшити кількість справ, у яких громадські організації можуть звертатися до судових органів у інтересах захисту правових можливостей громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні	12	3
10.	Чи вважаєте Ви ефективною діяльність судових органів у сфері застосування процедури ОВД?	а) так	120	30
		б) ні	114	28,5
		в) сферу застосування процедури ОВД та залучення до неї судових інституцій потрібно розширити	158	39,5
		г) сферу застосування процедури ОВД та залучення до неї судових інституцій потрібно скоротити	8	2

11.	Чи потрібно адаптувати в Україні міжнародні стандарти захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні?	а) так	254	63,5
		б) ні	6	1,5
		в) потрібно лише з огляду на національні інтереси України	27	6,75
		г) потрібно, лише у разі входження України до ЄС	113	28,25
12.	Чи потрібно до судових органів залучати на постійній основі експертів, що володіють знаннями у довкіллевій сфері?	а) так	107	26,75
		б) ні	42	10,5
		в) лише у разі створення системи екологічних судів	146	36,5
		г) лише у судах апеляційної та касаційної інстанції	105	26,25

АНАЛІТИЧНА ДОВІДКА

щодо результатів опитування з приводу діяльності судових органів як суб'єктів адміністративно-правового захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні

У анонімному анкетуванні прийняли участь 400 осіб з Львівської, Закарпатської, Тернопільської та Київської областей (по 100 осіб з кожної області). Анкетування проведено серед респондентів у віці від 18 до 70 років (20% віком до 20 років, 30 % віком від 20 до 40 років, 35% віком від 40 до 60 років та 15% віком понад від 60 до 70 років). При цьому 45% респондентів вказали, що мають вищу освіту, 30% опитаних були з фаховою передвищою, професійною (професійно-технічною) освітою, 25 % респондентів зазначили, що мають повну загальну середню освіту.

Оцінюючи ступінь ефективності адміністративно-правового захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні, лише 25,5 % респондентів визнали її ефективною. При цьому 11,5 % опитаних вважають, що потрібно вжити заходи для незначного реформування цієї системи. Натомість 40,5 % опитаних вказали на відсутність такої ефективності, а 22,5% опитаних вважають, що реформи щодо покращення системи адміністративно-правового захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні повинні бути суттєвими.

Визначаючи ефективність діяльності суб'єктів адміністративно-правового захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні, 43,5% опитаних віддали перевагу судовим органам. Натомість ефективність діяльності органів публічного управління у цій сфері визнали лише 18,5% респондентів, громадських природоохоронних організацій – 13% опитаних, а 13% стверджували, що найефективнішою є діяльність самих громадян у означеній сфері.

Висловлюючи свою думку щодо першочерговості реалізації заходів для посилення адміністративно-правового захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні, 30,5% респондентів визнали потребу удосконалення чинного законодавства про охорону навколишнього середовища, 19% опитаних стверджували про необхідність посилення відповідальності за довіллеві адміністративні правопорушення, 31% опитаних наполягали на потребі покращення правозастосовної практики щодо попередження протиправної діяльності органів публічного управління у довіллевій сфері, а 19,5% респондентів обрали покращення правозастосовної практики щодо припинення протиправної діяльності органів публічного управління у довіллевій сфері та покарання винних.

У результаті оцінки ефективності реалізації судовими органами адміністративно-правового захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні, 43% опитаних визнали, що вона є ефективною, при цьому 29% респондентів вбачають таку ефективність лише за умови покращення законодавства, що визначає їх правовий статус, а 17,5% опитаних – за умови покращення матеріального й організаційного забезпечення їх діяльності. 10,5% опитаних визнали їхню роботу неефективною.

Респонденти визначили перелік змін, які слід впровадити у судовій системі задля посилення судового захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні. Серед першочергових змін ними вказано на удосконалення законодавства, що визначає правовий статус судових органів у довіллевій сфері (21% опитаних), покращення матеріального й організаційного забезпечення їх діяльності (14,5% опитаних), створення системи екологічних судів (37% опитаних), запровадження спеціалізації суддів, що розглядають справи, які стосуються судового захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні (27,5% опитаних).

Анкетування засвідчило різні погляди респондентів щодо доцільності створення в Україні екологічного суду. Більшість, 50,5% респондентів

підтримали цю ідею, а 13,5% опитаних розглядають таку можливість після завершення війни у нашій державі. Проти цього виступило лише 12% респондентів. 24% опитаних схвально оцінили можливість спеціалізації окремих суддів у екологічній сфері без створення спеціальних судових інституцій.

Визначаючи рівень достатності інструментів судового контролю у довкіллевій сфері, 23% опитаних вказали на їхню достатність, 28,5% респондентів стверджують, що їх потрібно удосконалити. Натомість 45,5% опитаних вважають їх недостатніми. 3% не бачать доцільності у проведенні судового контролю у довкіллевій сфері.

Чинниками, які негативно впливають на якість судового контролю у довкіллевій сфері, 38,5% респондентів вважають відсутність визначення поняття та адміністративно-правових засад застосування судового контролю у КАС України, 28% опитаних – відсутність інструментів забезпечення виконання окремих ухвал суддів щодо реалізації судового контролю у довкіллевій сфері, 29,5% опитаних – відсутність механізмів притягнення до відповідальності органів публічного управління та їхніх посадових осіб за результатами застосування інструментів судового контролю у довкіллевій сфері. Натомість 4% опитаних вказали, що судовий контроль у цій сфері непотрібний.

Результати опитування щодо потреби розширення прав громадських організацій щодо судового захисту правових можливостей громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні засвідчили, що 86,5% респондентів підтримують цю ідею. Лише 7,5% респондентів не бачать доцільності у її реалізації. Натомість 3% опитаних стверджують, що громадські організації не повинні бути залученими до судового захисту правових можливостей громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні і 3%, що потрібно зменшити кількість справ, у яких громадські організації можуть звертатися до судових органів у інтересах захисту

правових можливостей громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні.

Визначаючи ефективність діяльність судових органів у сфері застосування процедури ОВД, 30% опитаних визнали цю діяльність ефективною. 28,5% опитаних вказали на відсутність такої ефективності. 39,5% опитаних зазначили, що сферу застосування процедури ОВД та залучення до неї судових інституцій потрібно розширити. Лише 2% респондентів вважають, що сферу застосування процедури ОВД та залучення до неї судових інституцій потрібно скоротити.

Прихильне ставлення до адаптації в Україні міжнародних стандартів захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні виявила більшість опитаних респондентів, зокрема 63,5%. Противниками цього були лише 1,5% опитаних. 6,75% опитаних таку адаптацію пов'язують винятково зі захистом національних інтересів України, а 28,25% респондентів її розглядають лише у разі входження України до ЄС.

26,75% опитаних респондентів вважають, що до судових органів потрібно залучати на постійній основі експертів, які володіють знаннями у довкіллевій сфері. 36,5% респондентів таку можливість розглядають у разі створення системи екологічних судів, 26,25% респондентів вважають, що така можливість стосується лише судів апеляційної та касаційної інстанції, і лише 10,5% опитаних не бачать доцільності у цьому.

Додаток Г

АНКЕТА

**щодо діяльності судових органів як суб'єктів адміністративно-правового
захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я
довкілля в Україні**

*(у опитуванні прийняли участь 60 суддів місцевих та апеляційних судів з
Львівської, Закарпатської, Тернопільської та Київської областей
(по 15 суддів з кожної області)*

<i>№ з/п</i>	<i>Зміст заданого респонденту запитання</i>	<i>Отримана відповідь</i>	<i>Кількість респондентів, які обрали відповідь</i>	<i>Частка респондентів, які обрали відповідь у %</i>
1.	Чи вважаєте Ви систему адміністративно-правового захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні ефективною?	а) так	21	35
б) ні		6	10	
в) вона потребує незначного реформування		6	10	
г) вона потребує суттєвого реформування		27	45	
2.	Діяльність яких суб'єкти адміністративно-правового захисту	б) судових органів	36	60
в) органів публічного управління		6	10	

	права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні є найефективнішою?	г) громадських природоохоронних організацій	12	20
		г) громадян	6	10
3.	Які першочергові заходи потрібні для посилення адміністративно-правового захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні?	а) удосконалення чинного законодавства про охорону навколишнього середовища	20	33,3
		б) посилення відповідальності за докільлеві адміністративні правопорушення	7	11,7
		в) покращення правозастосовної практики щодо попередження протиправної діяльності органів публічного управління у докільлевій сфері	15	25
		г) покращення правозастосовної	18	30

		практики щодо припинення протиправної діяльності органів публічного управління у довкіллевій сфері та покарання винних		
4.	Чи вважаєте Ви судові органи ефективним суб'єктом адміністративно-правового захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні?	а) так	30	50
б) ні		2	3,3	
в) за умови покращення законодавства, що визначає їх правовий статус		12	20	
		г) за умови покращення матеріального й організаційного забезпечення їх діяльності	16	26,7
5.	Які зміни потрібно впровадити у судовій системі задля посилення судового захисту права громадян на	а) удосконалення законодавства, що визначає правовий статус судових органів у довкіллевій сфері	10	16,7

	безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні?	б) покращення матеріального й організаційного забезпечення їх діяльності	3	5
		в) створення системи екологічних судів	35	58,3
		г) запровадження спеціалізації суддів, що розглядають справи, які стосуються судового захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні	12	20
б.	Чи доцільним є створення в Україні екологічного суду?	а) так	25	41,7
		б) ні	3	5
		в) створення цього суду можливе після завершення війни в Україні	17	28,3
		г) можливе впровадження спеціалізації окремих суддів у	15	25

		екологічній сфері без створення спеціальних судових інституцій		
7.	Чи достатніми є інструменти судового контролю у довкіллевій сфері?	а) так	6	10
		б) ні	26	43,3
		в) потребують покращення	27	45
		г) судовий контроль у цій сфері непотрібний	1	1,7
8.	Які чинники найбільш негативно впливають на якість судового контролю у довкіллевій сфері?	а) відсутність визначення поняття та адміністративно- правових засад застосування судового контролю у КАС України	32	53,3
		б) відсутність інструментів забезпечення виконання окремих ухвал суддів щодо реалізації судового контролю у довкіллевій сфері	16	26,7

		в) відсутність механізмів притягнення до відповідальності органів публічного управління та їхніх посадових осіб за результатами застосування інструментів судового контролю у довкіллевій сфері	12	20
		г) судовий контроль у цій сфері непотрібний	-	-
9.	Чи потрібним є розширення прав громадських організацій щодо судового захисту правових можливостей громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні?	а) так	52	86,7
		б) ні	5	8,3
		в) громадські організації не повинні бути залученими до судового захисту правових можливостей громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні	1	1,7

		г) потрібно зменшити кількість справ, у яких громадські організації можуть звертатися до судових органів у інтересах захисту правових можливостей громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні	2	3,3
10.	Чи вважаєте Ви ефективною діяльність судових органів у сфері застосування процедури ОВД?	а) так	42	70
		б) ні	6	10
		в) сферу застосування процедури ОВД та залучення до неї судових інституцій потрібно розширити	10	16,7
		г) сферу застосування процедури ОВД та залучення до неї судових інституцій потрібно скоротити	2	3,3

11.	Чи потрібно адаптувати в Україні міжнародні стандарти захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні?	а) так	57	95
		б) ні	-	-
		в) потрібно лише з огляду на національні інтереси України	2	3,3
		г) потрібно, лише у разі входження України до ЄС	1	1,7
12.	Чи потрібно до судових органів залучати на постійній основі експертів, що володіють знаннями у довкіллевій сфері?	а) так	21	35
		б) ні	6	10
		в) лише у разі створення системи екологічних судів	23	38,3
		г) лише у судах апеляційної та касаційної інстанції	10	16,7

Аналітична довідка
про результати опитування суддів місцевих та апеляційних судів щодо
діяльності судових органів як суб'єктів адміністративно-правового
захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я
довкілля в Україні

Анкетування проведено анонімно. У до його проведення було залучено 60 респондентів, суддів місцевих та апеляційних судів зі Львівської, Закарпатської, Тернопільської та Київської областей (по 15 суддів з кожної області).

Анкетування проведено серед суддів місцевих та апеляційних судів віком до 35 років (30%), від 35 до 45 років (35%), від 45 до 55 років (35%). Судді, які прийняли участь у проведеному опитуванні, були з вищою юридичною освітою (100%).

Оцінюючи ступінь ефективності адміністративно-правового захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні, 35 % суддів визнали її ефективною. При цьому 10 % суддів вважають, що потрібно вжити заходи для незначного реформування цієї системи. Натомість 10 % суддів вказали на відсутність такої ефективності, а 45% суддів вважають, що реформи щодо покращення систему адміністративно-правового захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні повинні бути суттєвими.

Визначаючи ефективність діяльності суб'єктів адміністративно-правового захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні, 60% опитаних суддів віддали перевагу судовим органам. Натомість ефективність діяльності органів публічного управління у цій сфері визнали лише 10% респондентів, громадських природоохоронних організацій – 20%

опитаних суддів, а 10% опитаних стверджували, що найефективнішою є діяльність самих громадян у означеній сфері.

Висловлюючи свою думку щодо першочерговості реалізації заходів для посилення адміністративно-правового захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні, 33,3% респондентів визнали потребу удосконалення чинного законодавства про охорону навколишнього середовища, 11,7% опитаних суддів стверджували про необхідність посилення відповідальності за докільєві адміністративні правопорушення, 25% опитаних суддів наполягали на потребі покращення правозастосовної практики щодо попередження протиправної діяльності органів публічного управління у докільєвій сфері, а 30% респондентів обрали покращення правозастосовної практики щодо припинення протиправної діяльності органів публічного управління у докільєвій сфері та покарання винних.

У результаті оцінки ефективності реалізації судовими органами адміністративно-правового захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні, 50% опитаних суддів визнали, що вона є ефективною, при цьому 20% респондентів вбачають таку ефективність лише за умови покращення законодавства, що визначає їх правовий статус, а 16% опитаних суддів – за умови покращення матеріального й організаційного забезпечення їх діяльності. 3,3% опитаних суддів визнали їхню роботу неефективною.

Респонденти визначили перелік змін, які слід впровадити у судовій системі задля посилення судового захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні. Серед першочергових ними вказано на удосконалення законодавства, що визначає правовий статус судових органів у докільєвій сфері (16,7% опитаних суддів), покращення матеріального й організаційного забезпечення їх діяльності (5% опитаних суддів), створення системи екологічних судів (58,3% опитаних суддів), запровадження спеціалізації суддів, що розглядають справи, які стосуються судового захисту

права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні (20% опитаних суддів).

Анкетування засвідчило різні погляди респондентів щодо доцільності створення в Україні екологічного суду. 41,7% респондентів підтримали цю ідею, а 28,3% суддів розглядають таку можливість після завершення війни у нашій державі. Проти цього виступило лише 5% респондентів. 25% опитаних суддів схвально оцінили можливість спеціалізації окремих суддів у екологічній сфері без створення спеціальних судових інституцій.

Визначаючи рівень достатності інструменти судового контролю у довкіллевій сфері, 10% опитаних суддів вказали на їхню достатність, 45% респондентів стверджують, що їх потрібно удосконалити. Натомість 43,3% опитаних вважають їх недостатніми. 1,7% суддів не бачать доцільності у проведенні судового контролю у довкіллевій сфері.

Чинниками, які негативно впливають на якість судового контролю у довкіллевій сфері, 53,3% респондентів вважають відсутність визначення поняття та адміністративно-правових засад застосування судового контролю у КАС України, 26,7% опитаних суддів – відсутність інструментів забезпечення виконання окремих ухвал суддів щодо реалізації судового контролю у довкіллевій сфері, 20% опитаних суддів – відсутність механізмів притягнення до відповідальності органів публічного управління та їхніх посадових осіб за результатами застосування інструментів судового контролю у довкіллевій сфері.

Результати опитування щодо потреби розширення прав громадських організацій щодо судового захисту правових можливостей громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні засвідчили, що 86,7% респондентів підтримують цю ідею. Лише 8,3% респондентів не бачать доцільності у її реалізації. Натомість 1,7% опитаних суддів стверджують, що громадські організації не повинні бути залученими до судового захисту правових можливостей громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні і 3,3% суддів, що потрібно зменшити кількість справ, у яких

громадські організації можуть звертатися до судових органів у інтересах захисту правових можливостей громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні.

Визначаючи ефективність діяльність судових органів у сфері застосування процедури ОВД, 70% суддів визнали цю діяльність ефективною. 10% опитаних вказали на відсутність такої ефективності. 16,7% опитаних суддів зазначили, що сферу застосування процедури ОВД та залучення до неї судових інституцій потрібно розширити. Лише 3,3% респондентів вважають, що сферу застосування процедури ОВД та залучення до неї судових інституцій потрібно скоротити.

Прихильне ставлення до адаптації в Україні міжнародних стандартів захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні виявила більшість опитаних респондентів, зокрема 95%. 3,3% опитаних суддів таку адаптацію пов'язують винятково зі захистом національних інтересів України, а 1,7% респондентів її розглядають лише у разі входження України до ЄС.

35% опитаних респондентів вважають, що до судових органів потрібно залучати на постійній основі експертів, які володіють знаннями у довкіллевій сфері. 38,3% опитаних таку можливість розглядають у разі створення системи екологічних судів, 16,7% респондентів вважають, що така можливість стосується лише судів апеляційної та касаційної інстанції, і лише 10% опитаних суддів не бачать доцільності у цьому.

ЗАКОН УКРАЇНИ**Про внесення змін до Кодексу адміністративного судочинства України
щодо посилення ролі громадськості**

Верховна Рада України постановляє:

I. Внести до Кодексу адміністративного судочинства України такі зміни:

1) доповнити частину першу статті 4 пунктом 25 та викласти його у такій редакції:

«25) публічно-правовий інтерес – правова можливість необмеженого кола громадян, визнана та гарантована державою, що реалізується у відносинах з суб'єктами владних повноважень при здійсненні ними публічно-владних управлінських функцій, в тому числі виконанні делегованих повноважень, або наданні адміністративних послуг»;

2) пункт 3 частини першої статті 5 викласти у такій редакції:

«3) визнання дій суб'єкта владних повноважень протиправними, зобов'язання утриматися від прийняття протиправного індивідуального або нормативно-правового акта, рішення, вчинення протиправної дії»;

3) частину третю статті 5 викласти у такій редакції:

«3. До суду можуть звертатися в інтересах інших осіб органи, громадські організації та особи, яким законом надано таке право. Громадські організації мають право звертатися до суду, коли рішення, дії або бездіяльність суб'єктів владних повноважень фактично порушують чи створюють реальну можливість порушення прав необмеженого кола учасників публічно-правових

відносин та їхніх публічно-правових інтересів, а сам спір носить публічно-правовий характер»;

4) пункт 3 частини другої статті 245 викласти у такій редакції:

«3) визнання дій суб'єкта владних повноважень протиправними, зобов'язання утриматися від прийняття протиправного індивідуального або нормативно-правового акта, рішення, вчинення протиправної дії».

ПОРІВНЯЛЬНА ТАБЛИЦЯ

до проекту внесення змін до Кодексу адміністративного судочинства
України щодо посилення ролі громадськості

Зміст положення чинного нормативно-правового акту	Зміст запропонованих змін до нормативно-правового акту
<p>Доповнити частину першу статті 4 пунктом 25.</p> <p>пункт 3 частини першої статті 5:</p>	<p>Проект доповнення частини першої статті 4 пунктом 25:</p> <p>25) публічно-правовий інтерес – правова можливість необмеженого кола громадян, визнана та гарантована державою, що реалізується у відносинах з суб'єктами владних повноважень при здійсненні ними публічно-владних управлінських функцій, в тому числі виконанні делегованих повноважень, або наданні адміністративних послуг;</p> <p>проект пункт 3 частини першої статті 5:</p>

<p>3) визнання дій суб'єкта владних повноважень протиправними та зобов'язання утриматися від вчинення певних дій;</p> <p>частина третя статті 5:</p> <p>3. До суду можуть звертатися в інтересах інших осіб органи та особи, яким законом надано таке право;</p> <p>пункт 3 частини другої статті 245:</p> <p>3) визнання дій суб'єкта владних повноважень протиправними та</p>	<p>3) визнання дій суб'єкта владних повноважень протиправними, зобов'язання утриматися від прийняття протиправного індивідуального або нормативно-правового акта, рішення, вчинення протиправної дії;</p> <p>проект частини третьої статті 5:</p> <p>3. До суду можуть звертатися в інтересах інших осіб органи, громадські організації та особи, яким законом надано таке право. Громадські організації мають право звертатися до суду, коли рішення, дії або бездіяльність суб'єктів владних повноважень фактично порушують чи створюють реальну можливість порушення прав необмеженого кола учасників публічно-правових відносин та їхніх публічно-правових інтересів, а сам спір носить публічно-правовий характер;</p> <p>проект пункту 3 частини другої статті 245:</p> <p>3) визнання дій суб'єкта владних повноважень протиправними,</p>
---	--

зобов'язання утриматися від вчинення певних дій.	зобов'язання утриматися від прийняття протиправного індивідуального або нормативно-правового акта, рішення, вчинення протиправної дії.
--	--

ЗАКОН УКРАЇНИ**Про внесення змін до****Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища»**

Верховна Рада України **постановляє:**

І. Внести до статті 2 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» (Відомості Верховної Ради України, 1991 р., № 41, ст. 546) такі зміни:

Пункт «ж» частини першої статті 21 викласти у такій редакції:

«ж) звертатися до суду, коли рішення, дії або бездіяльність суб'єктів владних повноважень фактично порушують чи створюють реальну можливість порушення прав необмеженого кола учасників публічно-правових відносин та їхніх публічно-правових інтересів у галузі охорони навколишнього природного середовища, а сам спір носить публічно-правовий характер, подавати до суду позови про відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища, в тому числі здоров'ю громадян і майну громадських організацій»;

частину третю статті 50 викласти у такій редакції:

«Діяльність фізичних та юридичних осіб, що завдає шкоди навколишньому природному середовищу, може бути припинена за рішенням суду. Суд має право визнати дії суб'єкта владних повноважень, що завдає шкоди навколишньому природному середовищу, протиправними, зобов'язати його утриматися від прийняття протиправного індивідуального або нормативно-правового акта, рішення, вчинення протиправної дії, які створюють загрозу заподіяння шкоди навколишньому природному середовищу».

ПОРІВНЯЛЬНА ТАБЛИЦЯ

до проекту Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища»

Зміст положення чинного нормативно-правового акту	Зміст запропонованих змін до нормативно-правового акту
<p>Пункт «ж» частини першої статті 21:</p> <p>ж) подавати до суду позови про відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища, в тому числі здоров'ю громадян і майну громадських організацій;</p> <p>частина третя статті 50:</p> <p>Діяльність фізичних та юридичних осіб, що завдає шкоди</p>	<p>Проект пункту «ж» частини першої статті 21:</p> <p>ж) звертатися до суду, коли рішення, дії або бездіяльність суб'єктів владних повноважень фактично порушують чи створюють реальну можливість порушення прав необмеженого кола учасників публічно-правових відносин та їхніх публічно-правових інтересів у галузі охорони навколишнього природного середовища, а сам спір носить публічно-правовий характер, подавати до суду позови про відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища, в тому числі здоров'ю громадян і майну громадських організацій»;</p> <p>проект частини третьої статті 50:</p> <p>Діяльність фізичних та юридичних осіб, що завдає шкоди</p>

<p>навколишньому природному середовищу, може бути припинена за рішенням суду.</p>	<p>навколишньому природному середовищу, може бути припинена за рішенням суду. Суд має право визнати дії суб'єкта владних повноважень, що завдає шкоди навколишньому природному середовищу, протиправними, зобов'язати його утриматися від прийняття протиправного індивідуального або нормативно-правового акта, рішення, вчинення протиправної дії, які створюють загрозу заподіяння шкоди навколишньому природному середовищу.</p>
---	--

ЗАТВЕРДЖУЮ:

Директор Львівського інституту
ПрАТ «Вищий навчальний заклад
«Міжрегіональна Академія управління

персоналом»
Кандидат економічних наук, доцент
Любов ЛЕЛИК

2025 року

АКТ

«03» січня 2025 року

м. Львів

Про впровадження результатів
дисертаційного дослідження
Костюк Уляни Ігорівни
за темою «Судові органи як суб'єкти
адміністративно-правового захисту права
громадян на безпечне для життя та здоров'я
довкілля в Україні»

Комісія у складі: директора к.е.н., доцента Лелик Л.І., заступника директора з навчально-методичної та виховної роботи кандидата економічних наук, доцента Парфенюк Є.І., завідувача кафедри права, кандидата юридичних наук, доцента Яворської В.Г. розглянула та узагальнила результати дисертаційного дослідження Костюк Уляни Ігорівни за темою «Судові органи як суб'єкти адміністративно-правового захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні».

На основі проведеного аналізу комісія дійшла висновку, що положення, пропозиції та висновки дисертації Костюк Уляни Ігорівни можуть бути використані у науково-дослідній діяльності для поглиблення наукових досліджень адміністративно-правового статусу судових органів як суб'єктів адміністративно-правового захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні. У дисертації вперше проаналізовано адміністративно-правовий статус судових органів, які є суб'єктами захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні, з'ясовано основні тенденції розвитку судочинства у довкіллевій сфері в Україні та зарубіжних державах, системно оцінено досвід іноземних держав задля формування пропозицій з приводу внесення змін до чинного законодавства України, обґрунтовано пропозиції щодо внесення змін до частини першої ст. 4, частини третьої ст. 5, ст. 245 КАС України, ст. 21 Закону України «Про охорону

навколишнього природного середовища».

Запропоновані матеріали заслуговують на схвалення та запровадження у науково-дослідній роботі, передусім у подальших наукових дослідженнях основних засад адміністративно-правового забезпечення діяльності судових органів як суб'єктів захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні. У навчальному процесі результати наукового дослідження можуть застосовуватися у процесі викладання низки навчальних дисциплін, зокрема таких, як «Адміністративне право», «Адміністративний процес» та інших.

Висновок: результати дисертаційного дослідження Костюк Уляни Ігорівни можуть бути використані у науково-дослідній діяльності для поглиблення наукових досліджень проблематики удосконалення адміністративно-правового статусу судових органів як суб'єктів захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні, у навчальному процесі, для чого рекомендовано такі наукові публікації:

1. Личенко І. О., Костюк У. І. Правове регулювання діяльності адвоката в країнах Європейського Союзу. *Журнал східноєвропейського права*. 2021. № 89. С. 31–36.

2. Костюк У. І. Сучасний стан адміністративно-правового забезпечення діяльності судових органів як суб'єктів захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія «Юридичні науки». 2022. № 3 (35). С. 289–296.

3. Костюк У. І. Адміністративно-правовий статус судових органів як суб'єктів захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. Серія: «Юридичні науки». 2022. № 11 (57). С. 27–33.

4. Kostiuk U. Modern principles of administrative and legal support for the activities of judicial bodies as subjects of protection of the right of citizens to an environment safe for life and health in Ukraine. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія «Юридичні науки». 2023. № 3 (39). С. 88–95.

5. Kostiuk U. Peculiarities of the administrative and legal status of judicial bodies as subjects of protection of the citizens right of an environment safe for life and health in Ukraine. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія «Юридичні науки». 2023. № 4 (40). С. 103–110.

6. Kostiuk U. Udicial bodies as subjects of the protection of the rights of citizens of Ukraine to a safe environment for life and health in Ukraine: administrative and legal aspect. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2023. № 2. P. 69–76.

7. Костюк У. І. Реалізація судовими органами адміністративно-правового захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні. *Наукові інновації та передові технології*. 2024. № 6 (34). С. 574–580.

8. Костюк У. І. Посилення гарантування права на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні. *Адвокатура в умовах сучасних змін: збірник матеріалів II Міжнародної науково-практичної конференції (Львів, 22 жовтня 2021 р.)*. 2021. С. 125–128.

9. Личенко І. О., Костюк У. І. Правове забезпечення адвокатської діяльності в країнах Європейського Союзу. *Адвокатура в умовах сучасних змін: збірник матеріалів II Міжнародної науково-практичної конференції* (Львів, 22 жовтня 2021 р.). 2021. С. 128–132.

10. Личенко І. О., Костюк У. І. Забезпечення екологічної безпеки в умовах проведення земельної реформи. *Стратегія екологічної безпеки України: соціально-економічний та правовий вимір: збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції* (Львів, 20 травня 2022 р.). 2022. С. 85–87.

11. Костюк У. І. Діяльність судових органів щодо захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля. *Стратегія екологічної безпеки України: соціально-економічний та правовий вимір: збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції* (Львів, 20 травня 2022 р.). 2022. С. 173–176.

12. Костюк У. І. Сучасні проблеми екологічної безпеки: правовий аспект. *The XXII International Scientific and Practical Conference «Multidisciplinary academic research, innovation and results»: collection of materials of the international scientific and practical conference* (Prague, Czech Republic, June 07 – 10, 2022). 2022. С. 266–268.

13. Костюк У. І. Теоретико-правовий аналіз адміністративно-правового забезпечення діяльності судових органів як суб'єктів захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні *Адвокатура в умовах сучасних змін: збірник матеріалів III Міжнародної науково-практичної конференції* (Львів, 21 жовтня 2022 р.). 2022. С. 107–111.

14. Личенко І. О., Костюк У. І. Зміст адміністративно-правового забезпечення діяльності судових органів як суб'єктів захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні *Адвокатура в умовах сучасних змін: збірник матеріалів III Міжнародної науково-практичної конференції* (Львів, 21 жовтня 2022 р.). 2022. С. 112–116.

15. Костюк У. І. Судові органи в системі гарантування права на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні. *Стратегія екологічної безпеки України: соціально-економічний та правовий вимір: збірник матеріалів II Міжнародної науково-практичної конференції* (Львів, 19 травня 2023 р.). 2023. С. 97–101.

16. Костюк У. І., Личенко І. О. Система публічного управління в екологічній сфері: зміни періоду війни. *Стратегія екологічної безпеки України: соціально-економічний та правовий вимір: збірник матеріалів II Міжнародної науково-практичної конференції* (Львів, 19 травня 2023 р.). 2023. С. 101–104.

17. Костюк У. І. Реалізація судовими органами захисту довілевих прав громадян України. *Адвокатура в умовах сучасних змін: збірник матеріалів IV Міжнародної науково-практичної конференції* (Львів, 20 жовтня 2023 р.). 2023. С. 123–125.

18. Личенко І. О., Костюк У. І. Ознаки правового регулювання діяльності адвокатів Європейського Союзу. *Адвокатура в умовах сучасних змін: збірник матеріалів IV Міжнародної науково-практичної конференції* (Львів, 20 жовтня 2023 р.). 2023. С. 133–135.

19. Костюк У. І. Адміністративно-правові основи забезпечення діяльності судових органів як суб'єктів захисту права громадян на безпечне для життя та

здоров'я довкілля в Україні. *Стратегія екологічної безпеки України: соціально-економічний та правовий вимір : збірник матеріалів III Міжнародної науково-практичної конференції* (Львів, 17 травня 2024 р.). 2024. С.: 80–82.

20. Костюк У. І., Личенко І. О. Судовий контроль за діяльністю органів публічного управління у довкіллевій сфері. *Стратегія екологічної безпеки України: соціально-економічний та правовий вимір: збірник матеріалів III Міжнародної науково-практичної конференції* (Львів, 17 травня 2024 р.). 2024. С. 83–85.

21. Костюк У. І. Реалізація судовими органами захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні. *Адвокатура в умовах сучасних змін: збірник матеріалів V Міжнародної науково-практичної конференції* (Львів, 18 жовтня 2024 р.). 2024. С. 96–98.

Директор
кандидат економічних наук, доцент

Любов ЛЕЛИК

Заступник директора
з навчально-методичної та виховної роботи,
кандидат економічних наук, доцент

Свєнєнє ПАРФЕНЮК

Завідувач кафедри права
кандидат юридичних наук, доцент

Вікторія ЯВОРСЬКА

0001750

УКРАЇНА

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЛЬВІВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»

вул. С. Бандери, 12, Львів, 79013, тел. (380-32) 237-49-93, 258-21-11, факс: (380-32) 258-26-80
 ел. пошта: coffice@lpnu.ua, інтернет: www.lpnu.ua

03.01.2025 № *67-01-11*

на № _____

ДОВІДКА

про використання в навчальному процесі результатів дисертаційного дослідження
Костюк Уляни Ігорівни

Основні положення та результати дисертаційного дослідження **Костюк Уляни Ігорівни** на тему «Судові органи як суб'єкти адміністративно-правового захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні», виконаного за спеціальністю 081 – Право на здобуття ступеня доктора філософії, впроваджені у навчальний процес Національного університету «Львівська політехніка» та застосовуються при підготовці курсових робіт спеціальності 081 «Право», у тематиці наукових досліджень освітньо-наукової програми третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти за спеціальністю 081 Право. Положення дисертаційного дослідження використовуються у викладанні навчальних дисциплін «Адміністративне право», «Адміністративне судочинство», «Актуальні проблеми адміністративного права та процесу (судова практика)», «Правовий статус адміністративних судів в судовій системі України», «Проблеми здійснення адміністративного судочинства в Україні» для бакалаврів та магістрів спеціальності 081 «Право». Основні положення цього дослідження враховані при підготовці навчальних та робочих програм, планів практичних занять, питань контролю успішності студентів з цих навчальних дисциплін. Зокрема, в освітньому процесі впроваджено запропоновані **Костюк Уляною Ігорівною** такі положення:

– результати визначення історіографічних, методологічних засад дослідження та аналізу сучасного стану адміністративно-правового забезпечення діяльності судових органів як суб'єктів захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні (розділ I, підрозділ 1.1. «Історіографія та методологія дослідження адміністративно-правового забезпечення діяльності судових органів як суб'єктів захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні»; підрозділ 1.2 «Сучасний стан адміністративно-правового забезпечення діяльності судових органів як суб'єктів захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні»; підрозділ 1.3. «Основні засади адміністративно-правового забезпечення діяльності судових органів як суб'єктів захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні»;

– результати дослідження адміністративно-правового статусу судових органів як суб'єктів захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні (розділ II, підрозділ 2.1. «Поняття та структурна характеристика адміністративно-правового статусу судових органів як суб'єктів захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні»; підрозділ 2.2. «Особливості адміністративно-правового статусу судових органів як суб'єктів захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні»; підрозділ 2.3. «Реалізація адміністративно-правового

статусу судових органів як суб'єктів захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні»;

– обґрунтування можливості підвищення ефективності діяльності судових органів як суб'єктів захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні (розділ III, підрозділ 3.1. «Адміністративно-правовий статус судових органів як суб'єктів захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в зарубіжних країнах та шляхи адаптації зарубіжного досвіду у цій сфері»; підрозділ 3.2. «Правові проблеми діяльності судових органів як суб'єктів захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні та шляхи їх подолання».

**Проректор
з науково-педагогічної роботи
Національного університету
«Львівська політехніка»**

Олег ДАВИДЧАК

Виконавець:
Бліхар М.М. (0322)258-30-46

ЛЬВІВСЬКИЙ ОКРУЖНИЙ АДМІНІСТРАТИВНИЙ СУД

79018, м. Львів, вул. Чоловського, 2; e-mail: inbox@adm.lv.court.gov.ua; тел: (032)261-58-10

ДОВІДКА ПРО ПРАКТИЧНЕ ВИКОРИСТАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ДИСЕРТАЦІЙНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

«Судові органи як суб'єкти адміністративно-правового захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні», виконаного за спеціальністю 081 – Право на здобуття ступеня доктора філософії Костюк Уляною Ігорівною

06 січня 2025 року

Комісія у складі суддів Львівського окружного адміністративного суду:

1. кандидата юридичних наук Ланкевича А.З.,
2. кандидата юридичних наук Мартинюка В.Я.,
3. доктора юридичних наук, доцента Гулика А.Г.,

проаналізувавши положення, які репрезентовані у дисертаційному дослідженні Костюк Уляни Ігорівни, визнала їх вагомими для практичного використання.

Дисертація є актуальною, з огляду на потребу ґрунтовного аналізу правових проблем функціонування судових органів як суб'єктів адміністративно-правового захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні та шляхів їхнього подолання. Практична значущість результатів дослідження полягає у можливості впровадження пропозицій Костюк Уляни Ігорівни щодо удосконалення діяльності судових органів як суб'єктів захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні у практичну діяльність адміністративного суду. Практичною значущістю вирізняються положення дисертації, присвячені визначенню елементів, особливостей адміністративно-правового статусу судових органів як суб'єктів захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні, специфіки його реалізації, перспектив покращення діяльності судових органів як суб'єктів захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні, зважаючи на іноземний досвід у цій сфері, пропозиції Костюк Уляни Ігорівни щодо внесення змін до статті 5, статті 245 КАС України, статті 21 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища».

Згадані положення відзначаються актуальністю та можуть бути використані при впровадженні у практику: розуміння змісту, особливостей, структурних елементів адміністративно-правового статусу судових органів як суб'єктів захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні, форм, способів втілення в життя компетенції судових органів задля досягнення правозахисної мети у довіллевій сфері, особливостей адміністративно-правового статусу судових органів як суб'єктів захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в зарубіжних країнах.

Члени комісії:

Суддя, кандидат юридичних наук

Андрій ЛАНКЕВИЧ

Суддя, кандидат юридичних наук

Віталій МАРТИНЮК

Суддя, доктор юридичних наук, доцент

Андрій ГУЛИК

**КАМ'ЯНКА-БУЗЬКИЙ РАЙОННИЙ СУД
ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ**

80400, м. Кам'янка-Бузька, вул. Незалежності, 29, тел. 8(03-254) 5-13-41,
inbox@kb.lv.court.gov.ua,

02.01.2025 Вих. № 01-09/2/2025

ДОВІДКА

**про практичне використання результатів дисертаційного дослідження,
виконаного Костюк Ульяною Ігорівною
за спеціальністю за спеціальністю 081 – Право на здобуття ступеня доктора
філософії**

Комісія у складі: Котормуса Тараса Ігоровича, Самсіна Маркіяна Леоновича та Пекельної Вікторії Вікторівни, проаналізувала положення, представлені у дисертаційному дослідженні на здобуття ступеня доктора філософії судді Кам'янка-Бузького районного суду Львівської області, аспірантки кафедри цивільного права та процесу Навчально-наукового інституту права, психології та інноваційної освіти Національного університету «Львівська політехніка» Костюк Ульяни Ігорівни за темою: «Судові органи як суб'єкти адміністративно-правового захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні» та засвідчила їхню актуальність, практичну значущість, можливість впровадження у практичну діяльність суду.

Результати дослідження змісту, особливостей, структурних елементів адміністративно-правового статусу судових органів як суб'єктів захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні, правових проблем реалізації цього адміністративно-правового статусу, пропозиції щодо покращення судової діяльності у сфері довкілля можуть бути впроваджені у практичну діяльність суду.

Члени комісії:

Котормус Т.І.

Самсін М.Л.

Пекельна В.В.

